

12

**YAŞAYAN TARİH:
KIZLARAĞASI HANI**

**İZMİR'İN SERAMİK
DÜNYASINA YOLCULUK**

**PALMİYELER ALTINDA BİR
RÜYA MEKANI: KÜBANA**

**İZMİR'DE YETİŞEN BİR FUTBOL
EFSANESİNİN HİKAYESİ:
BÜYÜK MUSTAFA**

**ÖTEKİNİN SESİ:
KADIN YÖNETMENLER**

**BASMANE GARI
İZMİR'İN KÖKÜ**

KNK

İLKBAHAR 2018 / 35

KONAK BELEDİYESİ ADINA SAHİBİ

Sema PEKDAŞ
Konak Belediye Başkanı

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Işık TEOMAN
(Sorumlu Yazı İşleri Müdürü)

YAYIN DANIŞMANLARI

Ozan YAYMAN - Fırat SOYLU

HUKUK DANIŞMANI

Mine GENÇ

KÜLTÜR SANAT

Abdullah TUNALI

HALKLA İLİŞKİLER

Emine KALABALIK

KATKIDA BULUNANLAR

Gökhan AKÇURA - Yaşar AKSOY
Tufan ATAĞIŞI - Orhan BEŞİKÇİ
Siren BORA - Serdar ÇELENK
Hürol DAĞDELEN - Ümit Yaşar İŞIKHAN
Lütfü DAĞTAŞ - Nihat DELİBAŞI
Sinan DOĞAN - Saadet TUĞRAY ERCİYAS
Hüseyin ERCİYAS - Gürkan ERTAÇ
Tayfur GÖÇMENOĞLU - Mehmet GÜLÜMSER
Ahmet GÜREL - Alahattin GÜRIRMAK
Nalan KOLAĞASI İMRE - Asil KAYA
Mevlüt KAYA - Atilla KÖPRÜLÜOĞLU
Sancar MARUFLU - Uğur ORAL
Taner ORALALP - Celal ÖCAL
Atilla ÖZDEMİR - Pervin ÖZDEMİR
Tayyar ÖZDEMİR - Metin ÖZER
İlhan PINAR - Neslihan PERŞEMBE
Umur SÖNMEZDAĞ - Engin TATLIBAL
Aygül UÇAR-Sadık UÇAR
Hüdaî ÜLKER - Yaşar ÜRÜK
Mazlum VESEK - Mihriban YANIK
Burcu YAPRAK - Engin YAVUZ
Duygu ÖZSÜPHANDAĞ YAYMAN
Okan YÜKSEL

EDİTÖR

Ayşe TEOMAN

GRAFİK

Murat DİRLİK

Kapak fotoğrafı

Atilla ÖZDEMİR

BASKI TARİHİ

NİSAN 2018

YÖNETİM YERİ

İzmir Konak Belediyesi
Dokuz Eylül Meydanı No: 6 **Basmane/İZMİR**
Tel: +90 (232) 484 53 00 / 1590 - 1591
İnternet: www.konak.bel.tr

BASILDIĞI YER: İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.

Tel: +90 (212) 454 30 00

YAYIN TÜRÜ

Yerel-süreli-üç ayda bir yayımlanır, para ile satılmaz.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.



Fotoğraf: Mustafa ÇETİNKAYA

Merhaba,

Bir kent kendi öyküsünü anlatmaya önce zamanından başlar ve Konak, görkemli tarihiyle şimdinin içine hem geçmişini hem geleceği sığdıran, büyüğü bir zaman kurmuştur. Bir de anlatıcısı vardır o tılsımlı zamanın; geçmişin ihtişamını, şimdiki zamanla harmanlayan Basmane'nin sesidir kadimliğimize karışan. Antikçağ hazinesi Agora'nın, Kadifekale'nin kurulu olduğu Basmane, sesler ve renkler üstüne oluşturduğu tüm vakitlerinde, üzerinde binlerce yıldır akan yaşamı anlatır. Derginiz KNK bu sayısında Basmane'nin tarihiyle konuk oluyor size. Basmane'yi anlatan şiirlerle zenginleşen yazımızı ilgiyle okuyacağınıza inanıyorum.

Ve bir başka zenginliğimiz tarihi Kemeraltı Çarşısı... Kimi zaman denizden, kimi zaman Kadifekale'den esen tatlı rüzgârların, semtin tüm sokaklarını dolayarak ulaştığı evler vardı tarihi çarşımızda. Çalışanlar, çarşıda yer alan evlerinden çıkar, kolayca işyerlerine varırlardı. Ticaretin asırlardır sürdüğü çarşıdaki o evlerden birinin hikâyesini de okuyacaksınız bu sayımızda: Ayla Ökmen'in evinin restorasyon süreci, bir yapının yok olmaktan kurtuluş öyküsünü değil sadece, tarihimizi de anla-

tıyor aslında. Koruyacağımız en kıymetli miraslarımızdan biri olarak saydığımız Kemeraltı bölgesinde yer alan ve bugün kent yaşamına hayat katan Kızlarağası Hanı'nın dününü ve bugününü de yine sayfalarımızda bulacaksınız.

Sahaftan çıkıp gelen bir kitapla geçmişe doğru yol alacağız; bir öğretmenin notlarından, İzmir Namık Kemal Lisesi ile Atatürk Lisesi'nin tarihini okuyacağız. KNK sadece o sahaftaki, o kitabın büyümesini taşımakla kalmıyor, Ninova'dan İzmir Milli Kütüphane'ye, kütüphaneler tarihini de aktarıyor bu sayısında.

KNK her sayısında, hayatın üzerinde 8 bin 500 yıldır aktığı bir şehrin, ihtişamlar galerisi gibi olan tarihiyle birlikte, kadim topraklarımızın öğretilerini de anlatmaya devam ediyor; şehrimizin değerlerini dile getiriyor. Zaman ötesi bu şehrin can verdiği dergimizin bu sayısındaki tüm konu başlıklarını ilgiyle okuyacağınıza ve kütüphanenizdeki diğer sayılarımız arasına katacağınıza olan inancımınla sözlerimi noktalıyorum ve sevgilerimi sunuyorum.

Sema PEKDAŞ / Konak Belediye Başkanı



KNK içindekiler

6



Basmane Garı İzmir'in kökü ■ Yaşar Aksoy

16



Doktor Vagonu Basmane'de ■ Orhan Beşikçi

26



Gravürlerde yaşayan İzmir ■ İlhan Pınar

28



Kolonyalar şehri ■ Nihat Delibaşı

38



Niyazi Ersoy
■ Tayfur Göçmenoğlu

40



Hamidiye Mektebi ■ Celal Öcal

42



Ötekinin sesi ■ Ayşe Teoman

60



Dr. Mustafa Enver ■ Ahmet Gürel

62



Yunanlar İzmir'i neden işgal etti
■ Umur Sönmezdağ

68



Dünden bugüne Göztepe
■ Yaşar Ürük

**Efsane müdür
Enver Demir**
■ Alaattin Gürümmak

72



18



Yaşayan tarih Kızlarağası Hanı ■ Taner Oralalp

22



Ayla Ökmen Evi'nin restorasyonu

■ Mihriban Yanık



Beşaret-ül Maşrik

■ Metin Özer

30

34



Seramik dünyasına yolculuk ■ Pervin Özdemir

48



Palmiyeler altında bir rüya mekanı Kübağa

■ Gökhan Akçura

54



Milli Kütüphane ■ Mehmet Erdül

74



Büyük Mustafa ■ Sadık Uçar



76

Mustafa Güngören

■ Atilla Köprülüoğlu



Doğan Akı

■ Tayyar Özdemir

78

Basmane Garı İzmir'in kökü

Basmane İslam'dır, Sünni'dir, Alevi'dir, Musevi'dir, Ortodoks'tur, Katolik'tir. Aynı zamanda çok dinli Pagan'dır, hatta Sabetaycıdır; malum 1666'da Yahudi resmi makamlarının sahte mesih dediği Sabetay Sevi, bu semtin içinden çıkıp vaazlarına başlamıştır. Yaşadığı ev şu anda Agora Kazı Alanı içinde korunmaya alınmıştır. Basmane aynı zamanda Ermeni'dir, Türk'tür, Kürt'tür, Türkiyeli Arap'tır, Suriyeli Arap'tır, Çingene'dir. Eskiden zengindi; şimdi fakirdir, fukaradır, garibandır, itilmiş, silkelenmiş, yıpratılmış ve içine kapanmıştır. Bundan büyük hikaye olur mu?

■ Yaşar AKSOY

■ Fotoğraflar: Atilla ÖZDEMİR

Zeki Ülkü 1900 yılında Üsküp'te doğmuş; diğer iki kardeşi gibi İzmir Öğretmen Okulu'nu bitirip öğretmen olmuş; eşi, Olcay ve Sevim isimli kızları ile senelerce Buldan'da yaşamış; bir süre de Denizli'de görev yaptıktan sonra emekli olmuş; daha sonra İzmir'e göçmüş bir Evlad-ı Fatihan çocuğu, içli ve izlenimci bir şair. Emekli olup yerleştiği İzmir son durağı olmuş, 1979'da vefat etmiş. Elimizde 'Şiirlerle İzmir' ve 'Müzikle İzmir' isimli iki kitabı bulunmakta; bunları da bir zamanlar sahhaflık yaptığımız günlerde edinmiştik. 'Basmane' şiirinin içinde bulunduğu 'Şiirlerle İzmir' kitabını bastırıldığında 63 yaşındaymış. Demek ki 1963 yıllarının İzmir'ini yaşamış ve şiirleştirmiş. Kitabında Konak, Saat Kulesi, Anafartalar Caddesi, İkiçeşmelik, Kadifekale, Varyant, Eşrefpaşa Parkı, Karşıyaka, Cumhuriyet Meydanı, Zübeyde Hanım'ın Mezarı, Gümrük ve Pasaport, Fevzi Paşa Bulvarı, Konak-Üçkuyular Yolu gibi şiirleriyle bize "Merhaba" diyor ve o günlerin İzmir'ini izlenimci bir romantik bakışla sunuyor.

Bu bakımdan 1960'lı yıllarda Basmane'nin, tıpkı İstanbul'un Sirkeci'si gibi, İzmir'in kalbi veya 'kökü' gibi bir konuma sahip olduğunu; sırtını Kadifekale ve Agora gibi antik hazinelere, kadim semtlere ve canlı otellere dayadığını; Gar'ı ile tüm yurdun dört köşesi ile buluştuğunu, üstelik bir de büyük bir otobüs garajına sahip olduğunu (şimdilerde taşındı), dahası Fuar'ın ana halk kapısı olan 9 Eylül Kapısı'na bitişikliği ile Kültürpark'ı sanki 'kitlesel sahibi' gibi kucakladığını; ışıklı ve havuzlu meydanı ile işinde, gücünde, ticaretinde, yolculuğunda olan muazzam bir halkın, baskın çoğunlukla alt tabaka insanların capcanlı 'temaşa meydanı' olarak parladığını bu şiirin tanıklığı ile anlayabiliriz.

O yıllarda lise son sınıfta olduğumuzdan şairin tüm gözlemlerine katılıyoruz, çok daha fazlasını hatırlıyoruz, çevresindeki yorgun sinemalarıyla, bıçkın kahvehaneleriyle, dumanlı meyha-

Basmane

Basma mı basılıyor idi Basmane'de
Bu işle uğraşanlar var mı şimdi de, nerede
Gar'ı ile Fuar'ı ile bir meydan yaratmışlar
Her yöne birçok yollar ve bulvarlar açmışlar
Küçük bir meydan kadar havuzun çevresi park
Etrafında dönüyor taşıttan büyük bir çark
Gar'ından da daha geniş ve işlek garajı var
Otobüslerle gidip geliyor çok yolcular

İzmir'i ilk görenler Basmane'de şaşırır
Trafığı, köylüleri korkutur ve kaçırır
Hele Fuar zamanı, gözleri kamaştırır
Havuzundan renkli su, ateş, alev fıskırır
Güzel otelleri bol renkli ışıklar yakar
Kadifekale'den de üzerine nur yağar

İzmirli en çok bu meydanda toplanırlar
Orada saf hava alır, oradan havalanırlar

Bir ucu Basmane'de yurt demir ağlarının
Her trende yolcusu var İzmir ile Fuar'ının
Bir büyük Anadolu haritası sanki Gar
Ona bakan, yurdun bir parçasını hatırlar

Zeki Ülkü



neleriyle, hatta iki adım gerisindeki o yaşlarda bizler için ürpertici sırlarla dolu Tepcecik Genelevi ile Basmane, gerçekten 'İzmir'in kökü' nişanını 1960'lı yıllarda hala inatla sürdürüyordu. Basmane Garı bu kökün ortasından fıskıran bir azamet ve haşmet çınarı gibi semtin alınca fotoğrafını yerleştirmişti. Şair Gar'ı yurdun demir ağlarının bulunduğu bir 'uç mekan' olarak anlatırken ne güzel betimlemiş. Şairimiz Zeki Ülkü'ye, yattığı yerde huzurlu ve ışıklı uykular diliyorum.

'Basmane' şiiri benim en sevdiğim semt şiirlerinden biridir, çünkü ilerlemiş yıllarımda Basmane Garı'nda tahta sıralar üzerinde uyuduğum nice geceler, Basmane'nin Tilkilik yönünde taht kurmuş olan Uşak-Söke Oteli başta olmak üzere, civar otellerde tek başıma yaşadığım yıllar aklıma gelmekte. Bir koca kitabı doldu-

racak kadar çok Basmane semti ve garı ile ilgili çok ilginç şiirler olduğunu biliyor muyuz? O şiirleri su gibi içerim desem yalan olmaz. Tarih boyunca yazılmış binlerce İzmir şiiri içinde en fazla geçen yer isimlerinin, Kordon, Körfez, Konak, Basmane ve Karşıyaka olduğunu hatırlatalım. Bu istatistiği bize sunan İzmir'in Dağlarında Çiçekler Açar (Şenocak Yayınları) isimli 1174 sayfalık kitabın iki öğretmen yazarı Muhittin Bilgin ve Memet Zeki Gündüz'ün ellerinden öpelim.

Evet, merkezi Basmane Garı olmak üzere çevreye yayılmış olan antik Roma şehrinin üzerine oya gibi işlenmiş eski Türk, Müslüman, Ermeni ve Musevi mahalleleriyle, Basmane üzerine şiir dalında adeta bir külliyyat mevcuttur. 1917 doğumlu İlhan Geçer'den başlayarak günümüze kadar uzanalım; yaşlı şairlerden genç şairlere bir ker-

van düzelim, hepsi de Basmane Garı ve Basmane semtini ölümsüzleştirmiş olsun:

İlhan Geçer, Nahit Ulvi Akgün, Osman Attila, Muzaffer Uyguner, Attila İlhan, Cemal Gürlek, Nihat Etiz, Nedret Gürcan, Mukadder Özakman, Turhan Oğuzbaş, A. Rıdvan Bülbül, Dinçer Sümer, Aykut Poturoğlu, Ayla Şekerçioğlu, Halil Naci Akseki, Hüseyin Peker, Yaşar Aksoy, Ali Çapan, Ahmet Ok, Timuçin Özyürekli, Müslim Çelik, Ahmet Günbaş, Hayri K. Yetik, Fergun Özelli, Atila Er, Cem Seyhun Ünbay, Mustafa Emre, Önder Vural, Hasan Ildız, Mehmet Demirkapı, Kemal Sayın, Mehmet Sarsmaz, Semih Çelenk, Hüseyin Alemdar, Onur Akyıl, Zeynep İnağ.

Erken doğumlu şairimiz Zeki Ülkü 1900 doğumluydu, en genç şairimiz Zeynep İnağ ise 1980 doğumlu. Zeki Ülkü'den 80 yıl sonra doğmuş, o da Basmane'ye vurul-



9 Eylül törenleri Gar önünde başladı. Yaşar Aksoy'un dedesi Hilmi Dölek Efendi'nin müdürlüğünü yaptığı Namazgah (Basmane) İlk Mektebi öğrencilerinin korteji.

muş. Bu genç şairin Agora dergisi, Kasım 2000 sayısında yer alan "Kalbim İzmir Atıyor" isimli şiirini okuyalım:

**Aşktan kırılmış çiçekler vardır şimdi
Fuar'da
Kırmızı ve mavi ay parçaları
Kadifekale üzerinden akıyordur Agora'ya
Ben miyim
İkiçeşmelik mi
Serin hayallerden geçen
Basmane mi yoksa
Ne zaman ayrılısam bu şehirden
Kalbim İzmir atıyor**

Bir de doğum tarihlerini asla bilemediğimiz ve öğrenemediğimiz gizemli Basmane şairleri var. Dergilerde, şiir köşelerinde Basmane şiirleri yayımlanmış, sonra sırlara karışmışlar. Onları da sayalım:

Ahmet Özcan, Cemali Adnan Usar, Coşkun Zengin, Ertan Ardalı, Gürcan Gürlü, Hayri Yalçın, Kemal Kumbağ, Sabri Erdem ve Yekta Yenal.

Bunca şair içinde **İlhan Geçer, Nahit Ulvi Akgün** ve **Attila İlhan**'ı anmadan geçmemek lazım. **İlhan Geçer**, Basmane Garı'na gelip giden trenleri birer canlı gibi düşünür: (Evrin Dergisi, Mayıs 1968)

**Beyler Hamamı'nda mermerli kurna
Gürül gürül suların arıtamadığı kirler
Basmane Meydanı ışık ve telaş
Sevinç içinde gelir mahzun kalkar trenler**

Nahit Ulvi Akgün, 'Birisi' isimli şiir kitabında nefis bir 'Basmane Garı' isimli şiiri İzmir kaldırımlarında yaldızlatırken, garın köylülüğünün fotoğrafını çeker:

**Basmane Garı önlerinde
Satıcılar gurbetçiler
Niyet çektirir niyetçiler
Bir telaş güvercinlerinde**

**Basmane önünde faytonlar
Güneşte parlar koşumları
Çıkar canım imbat rüzgarı
Sergilerde titrer naylonlar**

**Köylüm Basmane Garı'nda
Kulağında uğultusu kentin
Yitmiş altında kasketin
Akli fikri davarında**

Attila İlhan ise 'Ben Sana Mecburum' kitabında 'Gaziler Caddesi' şiiri ile yarım yüzyıl önceki Basmane peyzajlarında yaşayan sıradan insanlarını yansıtır ve tarihe not düşer:

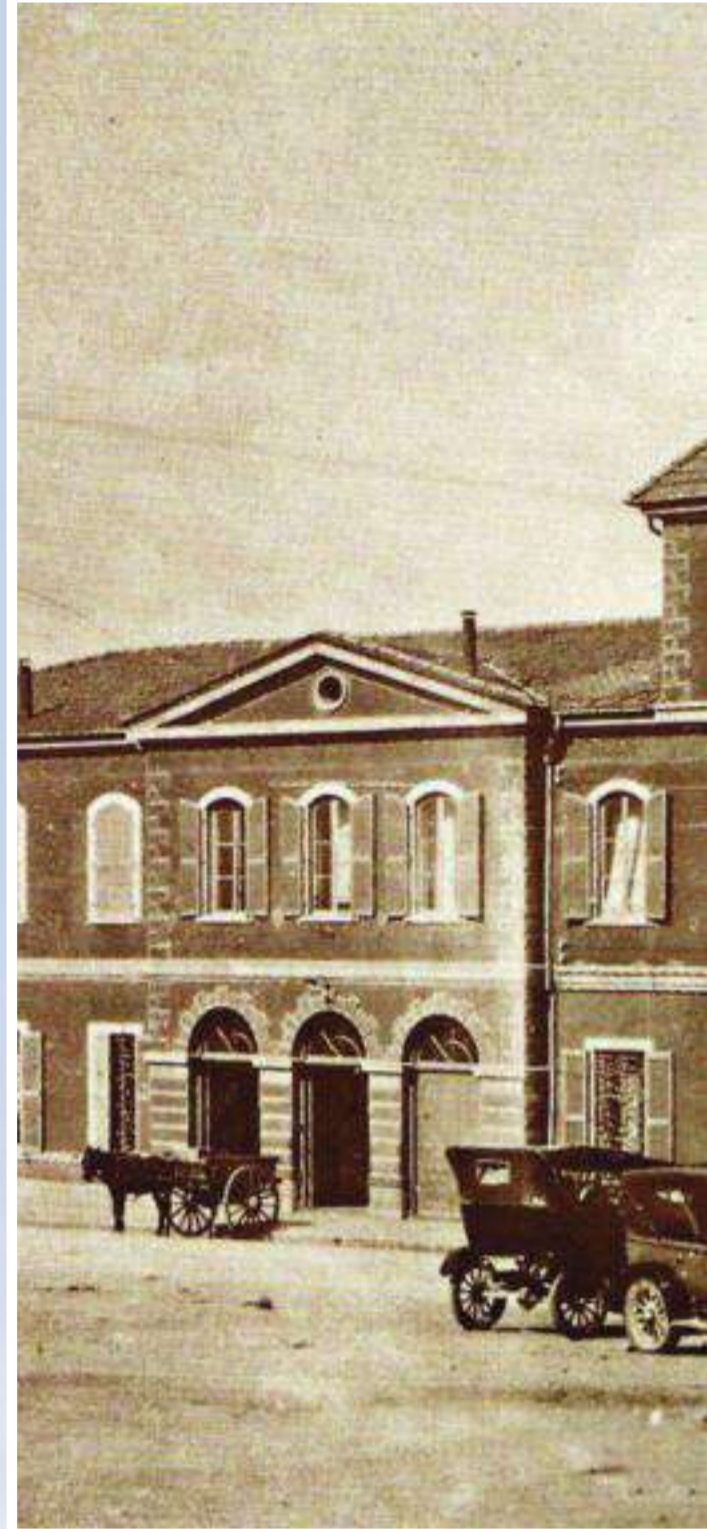
**Basmane'de Gaziler Caddesi'ne
Küçük bir yağmur götürdüm
Siz böyle akşamüstü görmediniz**

**Gizlice bir şarap tuttum
Yine o şehir korkusu
Ola ki simsiyah sarhoşum
İçimde elektrik uğultusu
Bir de kötümserlik sebepsiz**

**Şurada yeşil gözlü bir çocuk
Naylon geçirmiş şapkasına
Ferid'e benzettim azıcık
Kim bilir belki de başkasına
Yetişkin eli yüzü tertemiz**

**Basmane'de Gaziler Caddesi'ne
Kırık çocukluğumu götürdüm
Siz böyle akşamüstü görmediniz**

**Camların rengini beğenmedim
Bütün mor bıyıklar yabancı
Şekersiz çaylar içindeyim
Gece makaslarında bekçi
Sabaha karşı hırsız**



**Bu afiş bir sinema tuzağı
Düşme o kızın arkasına
Yemyeşil kolu bacağı
Cigara yapışmış dudağına
Dördüncü gecedir uykusuz**

**Basmane'de Gaziler Caddesi'ne
Ürkek bir çarşamba götürdüm
Siz böyle akşamüstü görmediniz**

Demiryolcu James'in torunu ile Basmane gezileri

Arada sırada dostum Stanley'yi ziyaret ettiğimde yeni yazdığım şiirlerimle birlikte Basmane üzerine yoğunlaşmış başka şairlerin şiirlerini de yanımda götürürüm. Kışın şömine başında, yazın ise rüzgarın evin içinde dolandığı saatlerde şiir konuşuruz.

Stanley Clarke (68) İzmir doğumlu, İngiliz kökenli Levanten arkadaşımdır. Uzak bir



balıkçı köyünde yalnız başına, biraz avare, biraz bohem, köpeğiyle birlikte yaşayan, gönül dostu, hayata boş vermiş bir insandır. Yaz-kış ben de orada yaşadığım için kolay kaynaşmışızdır.

1850'lerde İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba tren hatlarını yapmak için İngiltere'den İzmir'e göçmüş büyük dede James Clarke'ın torunu olduğu için onu buraya konuk ettik. James dede, İzmir-Kasaba tren hattının baş girişimcisi, ünlü yatırımcı Edward Price'in yardımcısı ve ekibin yöneticilerinden biridir. Torunu Stanley'in şeceresini onun ağzından dinleyelim:

"Ben 1918 doğumlu ünlü Altaylı futbolcu Joseph Clarke'ın oğluyum. Amcam ünlü futbolcu yine Altaylı Edwin Clarke ile birlikte bu iki futbolcuya 'Bombacı Kardeşler' ismi takılmıştı. 1940'larda İzmir futbolunun sembol isimleridir. İki kardeş 'Edwin & Joseph Clarke Kardeşler' isimli firmalarıyla kuru incir, kuru üzüm, incir

ezmesi ihracatı yaptılar yıllarca. Babam İzmir İhracatçılar Birliği Başkanlığı da yaptı. Annem Evelyn'in babası, dedem Anthony Mikaleff Malta kökenli olup, ülkemizin ünlü markası Kristal Zeytinyağları'nı kuran kişidir. Dedemin eşi, anneannem Teresa, İzmirli Filipucci ailesindedir. Beş kuşak önceki büyük dedemiz James Clarke 1850'lerde İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba tren yollarını ve Alsancak, Basmane garlarını inşa etmek için İngiltere'den İzmir'e göçüp buraya yerleşmiş. Geliş, o geliş... Biz James dedenin kökü olarak bu topraklarda doğduk, büyüdük ve yaşıyoruz."

Doğu (Levant) kelimesinden türemiş olan, Avrupa'dan doğuya gelerek yerleşmiş, bu topraklarda kök salmış ve yerleşmiş Hıristiyan tüccar ailelerinin sosyal kümelerine verilen bir toplu isimdir Levanten. Musevi, Ermeni, Rumlar ise yerli Anadolu halkı olduklarından Levanten sayılmazlar.

Ben de İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Rumca,

Norveççe, Danimarkaca, İsveççe bildiği halde bir Türk köylüsü veya fakir bir balıkçı gibi sade ve basit yaşayan, boynundaki köylü poşusu ve Cingil isimli köpeği ile sahilde bazen yalınayak dolaşan Stanley ile sıkı dostluğumdan pek hoşnutumdur. Değil mi ya, koca İzmir demiryollarını yapan büyük dede James'in öz torunuyla şiir sohbetleri yapıyorum.

Bazen köyümüzden kalkıp Stanley ile Basmane'ye gideriz. Stanley Basmane'yi özlemiştir, beni de peşinden sürükler. Her gidişimde mutlaka civar sokakları gezip, eskiden kalmış güngörmüş evlerin fotoğraflarını çektikten sonra mutlaka Basmane Garı'nı tavaf ederiz. Stanley, bir zamanlar büyük dedesinin adımladığı gar salonunda sanki dedesinin ayak izlerini görür gibi heyecanlanır, sonra tren raylarına bakar durur, gelip giden trenleri izler. O an dedesini yaşadığı için hiç üstüne varmam. Şimdilerde metro istasyonu da olan Basmane Garı'na yirmi yıl önceki ziyaretlerimizde, buharlı trenlere binip, daha sonra motorlu-trenlere tünayıp Karşıyaka'ya kadar gittiğimizi, sonra vapurla Konak'a döndüğümüzü, sonra da köyümüzün otobüsüne yetiştiğimizi hatırlıyorum. Şimdilerde ise aynı şeyi, Basmane Garı'ndan kalkan ve aynı İzmir-Kasaba hattını kullanarak Karşıyaka'ya ve ötelere ilerleyen metro ve İZBAN ile yapıyoruz.

İngiliz etiketli, Türk ruhlu Stanley bir Levanten olarak dedesinin emeğinin olduğu tren ve gar imgesi ile yaşayıp gidecektir, Basmane'yi yüreğinin derinliklerinde saklı tutacaktır, bundan doğal ne olabilir...

Çünkü İzmir'in tren hatları ve büyük garları, Osmanlı Dönemi'nde başta İngilizler olmak üzere Fransızlar'ın kente, bölgeye ve ekonomiye armağanıdır.

Bu yüzden Stanley, ona okuduğum Basmane şiirlerini pek sever.

Victor Hugo'nun Küçük Paris'i...

Neden bir İngiliz veya Fransız, 1850'lerde İzmir'e gelip tren hattı döşer, gar inşa eder ki?

Eh, buna Victor Hugo yanıt versin öncelikle...

'Les Orientales, Paris 1875' isimli kitabından 'La Captive' şiirini okuyalım ve dikkatle inceleyelim:

İzmir bir prenestir

Çok güzel küçük şapkasıyla

Mutlu ilkbaharlar durmaksızın

Onun çağrısına yanıt verir

Ve nasıl vazodaki çiçekler
Gülümseyen günbatımı gibiyse
O da denizlerin arasından ışıldar
Hatta Arşipel'in yaratılışından
Çok daha tutkulu...

İlk kez benim fark ettiğim ve Prof. Cezmi Sevgi'ye çevirttiğim bu şiir inanılmaz bir şiirdir. Koca Victor Hugo yaşadığı ve tüm yazın savaşımını sürdürdüğü Paris'e bir kez olsun prenses dememiş, ama hiç görmediği İzmir için bakireliğin ve genç kız saflığının bir imgesi olan prensesliği yakıştırmıştır; üstelik Yunanistan'ın doğusu ile Anadolu'nun batı kıyılarını içindeki Ege Denizi ile adalarının tümünü kapsayan 'Arşipel' coğrafi mitolojik kavramından çok daha tutkulu bir İzmir vurgusu yapmıştır.

Bu nedir?

Frenkler'in İzmir'e neden Petit Paris (Küçük Paris) dediklerinin bir belgesidir.

Bu, Batı'daki İzmir imgesinin erişilmezliği, yüceliğidir.

Çünkü İzmir, Batı sermayesinin ve hülyalarının bir uç simgesidir.

Konuyu biraz daha canlandırmamız gerek.

Halid Ziya Uşaklıgil'in hatıralarında gezinti

'Kırk Yıl-Halid Ziya Uşaklıgil Külliyesi' (İnkılap ve Aka Kitabevi, 1969) başlıklı kitap İzmir'in bilmecelerini çözmek için önemli yapıttır. Usta yazar bu kitabında Osmanlı İzmir'ini o kadar ustalıkla anlatır ki, tarih kitaplarından öğrenemeyeceğimiz ayrıntılar gözlerimizin önüne serilir.

Aydın ve Kasaba demiryollarının Batılılar ve İzmirli Hıristiyanlar için önemini bu kitabın sayfalarında fark edebiliyoruz. Halid Ziya şehrin eğitim hayatından söz açarken birdenbire sözü demiryollarına getirip, gözümüzü açacaktır:

"Ancak elli yıl önce (1900'ler) İzmir'de Ermenilerin ve Rumların birçok bilgi müesseselerinden başka lise derecesinde birer çok büyük, mükemmel mektepleri vardı ki her türlü öğrenmek vasıtaları ile tamamlanmış oldukları gibi her birinin milletleri arasında iktidarları, liyakatları ile tanınmış muallimleri vardı ki Rumluk aleminde adeta bir üniversite ehemmiyetinde imişesine övünmeye sebep olurdu. Erkeklerin liselerinden başka kız liseleri de vardı. Hele bunlardan Ermeni Kız Lisesi'ni tanıyorum ki, Tabakhane Çayı (Basmene içinden geçen Meles Çayı, Halkapınar'da denize dökülür)



James Clarke'in torunu ile Basmane sohbeti. Basmane ve Alsancak garları ile İzmir tren hatlarını inşa eden İngiliz James Clarke'in beş göbekten torunu ünlü Altaylı futbolcu Joseph Clarke'nın oğlu, yine ünlü futbolcu Bombacı Edvin Clarke'in yeğeni Stanley Clarke ile nice Basmane sohbetlerimiz olmuştu. İkimiz de yaşadığımız köyümüzde, poşu takmakla ünlüydük.

yakınlarında idi, Ermeni fukara koruma cemiyetinin beş altı yüz kişilik balolarına ferah ferah sahne olurdu.

Protestanların, en çok da İzmir'de ehemmiyetli varlık sayılan Katoliklerin müesseseleri ise yerli Hıristiyanların mekteplerine bakılınca daha büyük ve elbette öğrenmek cihetinden çok daha ehemmiyetli idi. Frerler'in bir saray kadar büyük ve mükemmel mektebinden



Santral Garaj diye bilinen otogar, nicelerini uğurlamıştır.



daha yüksek bir bilgi merkezi olmak üzere Lazarist papazlarının propaganda mektebi vardı. Bunlarla aynı derecede kız mektepleri vardı ki, Sion ve Diyakones rahibelerinin idarelerinde idi. Katolik ve Protestanların tıpkı Rumlar ve Ermenilerde olduğu gibi hususi mekteplerinden söz açmaya gerek görmüyorum. Bunlardan hemen her mahallede birer ikişer tane vardı. Musevileri ise bu saydıklarımın sırasında en sona bırakıyorum. Çünkü onu en ziyade dikkate değer bulmuştum. Bu bir Basmane'de Alliance Israelite mektebi idi ki garip bir tesadüf, Rüştüye Mektebimizin karşısında idi. Biri yüksek büyük yüzüyle, öteki tek katlı küçük ve utangaç görünüşle karşı karşıya dururlardı. Tatil saatinde alay alay yüzlerce Musevi çocuğu dalgalar halinde taşıdığı sırada, ötekenden mevcudu nihayet yüze varan Türk çocuklarını seyrek kafileleri etrafa dağılırdı. Bu zıtlık pek acıydı. Bu yabancı okullarındaki öğretmenlerin Paris ayarında üniversite hocası ehliyetinde önemli insanlardı, mesleklerine aşık, zekalarının ve milletine yararlı olma sevdasının kıvılcımlarıyla gözleri ışıldayan genç adamlardı. Bu çeşitli milletlerin mekteplerinden her yıl lise derecelerini aştıktan sonra İzmir'in çalışma yerlerine atılan yüzlerce genç vardı. Bir yandan bankalarda, ticaret evlerinde, ailelerinin işyerinde hayat savaşı için ellerinde olan silahları denerken bir yandan da deneme devresini geçirenler bu şehrin gürültülü ticaret alemini, içine başka bir taraftan giriş imkanı bırakmayan çelik bir ağ ile örerdiler. Ve yalnız İzmir ile yetinmezlerdi. Kasaba ve Aydın Demiryolları bunlara bilgilerinin, tecrübelerinin ortaya konabileceği geniş ve rakipsiz kapılarını açardı." Halid Ziya Uşaklıgil ne güzel anlatıyor...

Son derece mükemmel okullardan üstün nitelikli, kalifiye, Avrupa ruhlu gençler yetişiyordu. Bu gençler büyüklerinin egemen olduğu şehir ticaretinde başka bir kimliğin giremeyeceği şekilde çelik ağlarla ekonomilerini kuruyorlar, sonra rakipsiz bir şekilde Anadolu'nun geniş pazarlarına açılıyorlar, ekonomiye tümüyle hem liman yoluyla denizden, hem demiryolları ile karadan hükmediyorlar, denetliyorlar, nermalıyorlardı.

İşte Türkler'in 'Gavur İzmir' dedikleri gerçekte buydu ve bu formülde Basmane'den, Alsancak'tan çıkan demiryolları, tıpkı şehrin limanı gibi temel dinamik olarak parlıyordu. Bu durum on yıllarca, yüz yıllarca sürdü...

Küçük Paris'in iç dinamikleri

Victor Hugo'nun veya Halid Ziya Uşaklıgil'in İzmir'inde, yani Küçük Paris'te, şehir Osmanlı



tebaası tarafından adeta kolonilere bölünmüş bir yerleşim planına sahipti. Kadifekale eteklerinden sahile ve şimdiki Fevzipaşa Bulvarı'na kadar olan bölümde Müslüman Türkler ile Museviler iç içe yaşarlardı. Bu bölgenin hemen yanı başında şimdiki Fuar alanı, Kahramanlar ve Alsancak semtlerinin bulunduğu yer Ortodoks Rumlarla, Katolik Fransız ve İtalyanların hem ayrı ayrı iç içe

yaşadığı parselleri kapsıyordu. Sahile inildikçe zenginleşen bölgenin büyük otelleri, tiyatroları, opera binaları, ticarethaneleri ile Küçük Paris (Petit Paris) olarak ya da Gavur İzmir diye isimlendirildiği bir gerçektir, burası bir Avrupa kentidir adeta. İşte bu iki bölgenin Müslüman-Musevi bölgesi ile Hıristiyan bölgesinin tam kesişme noktasında, yani Basmane'de ise yoğun Ermeni yerleşimi vardı. Basmane bu yüzden Osmanlı'da Ermeni Mahallesi olarak bilinir.



Bu gerçeği ABD, Indiana State University öğretim üyesi Prof. Daniel Goffman, 'İzmir and The Levantine World' isimli kapsamlı kitabında pek güzel açıklar: "İzmir çok etnik yapılı, çok dinli, çok kültürlü yapılarının, yoğun ticaret trafiğinden pay aldıkları, İstanbul egemenliğinden oldukça uzak kalabilmeyi başarmış, Avrupa kentlerini gelişim çizgisine benzer biçimde ilerleyen tam Akdenizli bir liman şehri karakteristiği taşıyor."

Liman ticareti ta Fenikeliler zamanından beri aktif olan bir ticari şehre, Batılı bir kafa demiryolu yapmayı, hem de iki hat yapmayı neden düşünmesin ki? Hem İpek Yolu mirası üzerinden Asya ve Anadolu'dan gelen mallar için hem de büyük bir pazar olan Anadolu'ya mal satmak için!

İşte böylece İzmir-Aydın Demiryolu hattı ve Alsancak Garı, hemen yanı başında da İzmir-Kasaba (Turgutlu) Demiryolu hattı ve Basmane Garı inşa edilecekti.

Şehre hayat veren demiryolu ve garı

İzmir'in kadim tarihi dokusunu hala elden geldiğince koruyabilen ve bir anlamda köhnemiş olan Basmane semti, bu ismini 1740



Emniyet Oteli



Çorakkapı Camii



Basmane Garı



Sadık Bey Oteli



Dokuz Eylül Meydanı

yıllarında burada kurulan ve hızla genişleyerek semte yayılan basma atölyelerinden, ilerleyen yıllarda yapılan büyük basma-bezkumaş fabrikalarından aldı. Şimdiki Gar'ın gerisindeki alanda eskiden Osmanlı tebaasından olan Ermeni vatandaşlarımız otururdu. Bu bölgede ilk basma fabrikasının iznini de bir Ermeni vatandaş Saray'dan almış ve atölyesini kurmuştu.

Osmanlı yemenileri, beyaz ve renkli basma çeşitleri, hanım başörtüleri, fistan ve erkek giyim kumaşları dokuyan atölyelerin sayısı çoğalınca buraya Basmene denilmeye başlandı. Ancak, İzmir-Kasaba demiryolu hattının ve garın inşa edilmesi sebebi ile bu atölye alanları çoğunlukla istiklak edilmiş, böylece atölyecilik daha küçük çapta ev işletmelerine dönüşmüştü.

Gelelim Demiryolu hattı ve Basmene Garı'nın hikayesine...

Basmene Garı, İzmir-Kasaba (Turgutlu) Demiryolu hattının ana kapısı olarak inşa edildi. Kasaba Garı, İzmir Garı, hatta Turgutlu Garı gibi isimlerle anılsa da, zamanla bulunduğu semt ile bütünleşerek, o semtin

Basmane Karakolu



başlıca simgesi haline gelmiş ve Basmane Garı ismi pekişmiştir.

İzmir-Kasaba Demiryolu inşa imtiyazı 4 Temmuz 1863 tarihinde, tanınmış bir İngiliz sermayedar olan Edward Price ve yatırım ekibine İstanbul Hükümeti tarafından resmen verildi. Manisa'ya ve ilçelerine uzanıp, Gediz Havzası'nın üzüm, incir üretim alanlarıyla buluşacak olan bu hattın Karşıyaka (Cordelio) ve Bornova (Bournabat) gibi Levanten Hıristiyan kökenlilerinin pek varıl ve keyifli yaşadığı kasabalarla İzmir'in, (yani Hıristiyan ekonominin güçlü olduğu bir liman kenti) sosyoekonomik iletişimi sağlama yükümlülüğü vardı.

Dönem, Batı'ya bağımlı etnik/yerel mikroekonominin güçlenme, devlet himayesi altında, ticaret antlaşmalarıyla kapitülasyonlar ışığında Anadolu'nun dinamik ekonomisinin başı olma arzularını yükselttiği bir dönemdi.

Basmane Garı yapılırken çevresindeki geniş alan istimlak edildi. Demiryolu ve gar inşaatı gerçekleşti, hat işletmeye açıldı. İngiliz şirket imtiyazını 1894'te Paris'te bir başka konsorsiyumun temsilcisi olan şirkete devretti. Gar'dan çıkan demiryolu Meles Çayı'nı geçer, Hilal ve Halkapınar'ı geride bırakıp, Mersinli'de ikiye ayrılırdı; ana hat dümdüz Bornova'ya uzanır, diğer kol kavis çizerek körfezi doğudan kat ederek Turan, Tersane, Alaybey'den Kar-

şıyaka'ya varır, oradan Manisa'ya ulaşırdı.

Türkiye Cumhuriyeti ancak 1934 yılında kendi topraklarındaki demiryolu hattının ve garının sahibi oldu. Günümüzde Basmane Garı, metro ve hızlı tren merkezi olarak tarihi görevine devam etmektedir.

Kare tuğla tabana oturan geniş alınlıklı dik kiremit çatısı, dikdörtgen bir plana oturur. 19. yüzyıl demir inşaat estetiğinin örnek üsluplarından birini taşıyan ana kapısına diklemesine denizden uzanan Fevzipaşa Bulvarı ile şehrin bir karizmatik görüntüsünü oluşturur. Denizden bakılınca dahi görülebilen nefis bir peyzajı vardır.

Basmane Garı, tarihin bekçisidir

Anıtsal Basmane Garı, ismini taşıdığı semtin simgesidir.

Alsancak Garı nasıl ki varlıklı ve zengin bir semte açılan kapıysa, Basmane Garı da tam tersine yoksul ve orta halli yüz binlerin yaşadığı semtlere açılan bir gariban kapısıdır.

Bu bakımdan Basmane Garı inşa edildiği tarihten itibaren semtin geniş kitlelerini yönlendirici, koruyucu, kucaklayıcı anıt olarak işlevini sürdürmüştür, halkın nabzını tutmuştur. 9 Eylül (Basmane) Meydanı, Agora Kazı Alanı, Altınpark Kazı Alanı, Emir Sultan





Tilkilik Keçeciler Caddesi (Anafartalar Caddesi) üzerinde bir tarihi mekan. Emniyet Kiraathanesi. Türk bayrağı orada daima asılıdır. (Fotoğraflar: Necdet Güler Dabağ)



Emniyet Kiraathanesi iç duvarlarında Atatürk resimleri bulunur. (Fotoğraf: Yaşar Aksoy)



Gençlik yıllarımın geçtiği Anafartalar Caddesi.. İkiçeşmelik'ten başlar, Hatuniye Camisi'ni geçip kadim Basmane'ye uzanır. Baştan sona çarşıdır.



Roma Dönemi Agora'sı... İzmir'in ortasında bir mücevher. Agora'nın komşusu Misak-i Milli Mektebi Başöğretmeni dedem Hilmi Dölek'in Agora kazılarını başlatan Arkeolog Selahattin Kantarağası emrine verdiği güçlü kuvvetli öğrencileri ve hapisane mahkumlarının yardımı ile ortaya çıkarılan bir tarih hazinesi.



Tarihi Namazgah Hamamı restore edilirken.

Türbesi, Çorakkapı Camisi, Fettah Camisi, Kurşunlu Camisi, Piyaleoğlu Camisi, Han Bey Camisi, Şeyh Bedrettin Tekkesi ve yatırı, ünlü Oteller Sokağı aksı, Atatürk'ün kayınpederinin babasının ismini taşıyan Yeni Sadık Bey Otel, Osmanlı Dönemi'ne ait Basmane Hamamı, Basmane Karakolu, Altınpark Çeşmesi, Emniyet Otel, Hacı Veli Camisi, Konak Belediyesi Basmane Semt Merkezi, Namazgah Hatuniye Camisi, tarihi Dönertaş Sebili, Şeyh Camisi, Selahattinoğlu Camisi, İplikçi İsmail Dede Haziresi, Faikpaşa Camisi, Selvili Mescit, Kumrulu Mescit, Bahçeli Otel, İzmir Büyükşehir Belediyesi Aya Vukla Kilisesi ve ortaya çıkarılmaya çalışılan antik tiyatro Basmane'de bilinen tarihi mekanlardır.

Basmane günümüzde, bir zamanlar 9 Eylül yürüyüşlerinin ana güzergahı olan Keçeciler Caddesi, Namazgah, Tilkilik, Mezarlıkbaşı, İkiçeşmelik gibi tarihi mahalleleri barındırmaktadır. Bir yüzyıl önce bu semtlerin isim-

leri Basmane isminden daha öne çıkardı, çünkü semtin geniş, ferah konaklarında yaşayan zengin Müslüman aileler şehrin kaymak tabakasını oluştururdu. Günümüzde bu aileler tümüyle Basmane'den silinmişler, yerlerine Doğu Anadolu'dan ve Suriye'den göçle gelenler yerleşmiştir, aynı mekanlarda yine yaşam devam etmektedir.

Basmane Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet İzmir'inde de halk için çok önemli bir yerleşme ve yaşama alanıydı. Hemen dibinde Kültürpark ve İzmir Enternasyonal Fuarı'nın açılmasıyla önemi ve işlevi daha da belirginleşti. Ancak 1960'lardan sonra semtin tüm ileri gelen Müslüman aile ve sülalelerinin buradan taşınarak varsıl semtlere göç etmesi, semtin korumacı kalkanından hayli uzak kalması, hala da korunamaması, iç göçler, Basmane'yi çökmüş bir sosyoekonomik girdabın içine attı, semt hayli fakirleşti. Günümüzde korumacılık

ve kent kültürü çalışmalarının bu semtin kaldırımlarına ulaşabilmesi için en azından iyimser olabiliyoruz. Elde ne kalmışsa kurtarmak adına...

İzmir'i yazmak hala Basmane'den başlar...

Neden mi?

Basmane hala gizli bir tarihi sokaklarında yaşatmaktadır. Basmane'de hala ellenmemiş gizemli hikayeler dinleyicisini beklemektedir. Yatırlar, hazireler, çok eski tapınaklar, antik kalıntılar, mescitler, kabristanlar, sırlarla dolu kabir taşları, efsaneler, büyücüler, sıradan fakir insanların müthiş etkileyici gerçek hikayeleri, hepsi hala Basmane'de saklıdır.

Basmane inanç açısından bir eşsiz haritadır, iç içe geçmiş inançları bir yorgun göçebe gibi taşır. Bu bağlamda Basmane İslam'dır,

Sünni'dir, Alevi'dir, Musevidir, Ortodokstur, Katoliktir, aynı zamanda çok dinli Pagan'dır, hatta Sabetaycıdır; malum 1666'da Yahudi resmi makamlarının sahte mesih dediği Sabetay Sevi, bu semtin içinden çıkıp vazalarına başlamıştır. Yaşadığı ev Agora Kazı Alanı içinde korunmaya alınmıştır. Basmane aynı zamanda Ermeni'dir, Türk'tür, Kürt'tür, Türkiyeli Arap'tır, Suriyeli Arap'tır, yoğun çingenedir; eskiden zengindi, şimdi fakirdir, fukaradır, garibandır, itilmiş, silkelenmiş, yıpratılmış ve içine kapanmıştır. Bundan büyük hikaye olur mu?

Basmane Garı, yine muazzam bir şehir kalabalığına bu kez metro merkezi olarak kapsayıcı bir işlevsel ulu mekan görevini yerine getirmektedir. Basmane Garı bir insan sineması olarak işlevini bu yüzyılda da sürdürmektedir.

Basmane sırtını dayadığı Kadifekale'nin, yayıldığı eski Müslüman mahallelerinin yeni sakinleri olan Kürt, Arap, Roman, Afro-Türk ve Suriyelilerle bir Ortadoğu iç şehri havasını yaşatmakta, ancak birkaç cadde ötesindeki modern İzmir'le de ahenkli gözükmektedir. Çok dinli, çok etnik yapılı, çokkültürlü, çok ekonomili Osmanlı İzmir'inin bir başka çağda başka bir düzlemdeki bu yansıması hakikati arayan yazarlar için aramakla bulunmaz bir fırsat değil midir?

Basmane, hemen dibindeki Kültürpark ve İzmir Fuarı ile de kent yaşamındaki önemini korumakta, aynı zamanda bir kent klasiği olarak her an yazılmaya elverişli konuları taşımaktadır.

Basmane'den başlayan ve Ermenilerin kundakladığı 1922 İzmir Yangını özellikle yabancı yazarların ilgisini çekmektedir. Daha şimdiden yabancı dilde sekiz İzmir yangını romanı yayımlanmıştır. Yerli yazarların da bu konuya ilgisi yükündür. Bu bakımdan da Basmane kaldırımları, arşivleri ve aile sandıkları hala 'birilerini' beklemektedir.

Nihayet İzmir Edebiyatı, artık Körfez, Kordon, imbat, deniz, deniz kızları, rıhtım, gemi imgelerinin artık tükendiğini hissedecek ve sahilden şehrin köküne doğru ilerlemeyi akla getirebilecektir. İşte o zaman Basmane bu yeni ve sosyal ruhlu edebiyatçıları bağrına çekecektir.

İnanıyorum ki,

Basmane Garı, o akımın manevi yönlendiricisi olacaktır.

İzmir'in kökü, hala yaşadığını fısıldayacaktır.

Bu arada yıllardır belli kişilerce düzenlenen



Basmane etkinliklerine hiçbir zaman özellikle çağrılı olmadığımız için pek huzurlu ve sevinçliyiz. Nasıl olsa cilt cilt Basmane kültürüyle ilgili kitaplarım sıra sıra dizilmektedir. Böylece, bir zamanlar Basmane'de esnafın, halkın selama durduğu, sokaklarında yan yana yürüdüğü Agora Misak-i Milli Mektebi Başöğretmeni dedem Hilmi Dölek ve onun can yoldaşı Hatuniye Camii imamı Sezai Hoca'ya ata borcumu ödemiş olacağım.

Basmane Garı'nda çok uyudum

Uzun yıllar önce loş ve fakir Basmane otellerinde uyuduğum, garın derinliklerinde uyuyakaldığım yalnız ve ürpertici gecelerimin anısına yazdığım *İzmir'de Zaman* şiirimin bir bölümünü burada sunmanın tadını yaşayarak yazımızı sonlandıralım.

Yaşarım ben zamanı İzmir'de
Sırna kadem basıp Dokuz Eylül Vapurundan
Masalçı çarşılar sultanı Kemeraltı'na
Mahzun bir hayalet gibi akmak isterim

Düşlerimde hep serçe olurum
Minarelerden kilise çatılarına uçarım
Havra önünde yemlenip Agora'ya konarım
Oteller Sokağı'nda seyre dalarım belki

Sonra gevrekçi olmak isterim
Vurmuşum kale yokuşlarına
Bedava dağıtır dualar almışım
Akşama Basmane'de gar kuytularında uyurmuşum

Kaynakça:

Gerelioğlu, Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Denizli*, Sayı:45, Mayıs 2015, S.5.

Doktor Vagonu Basmane'de

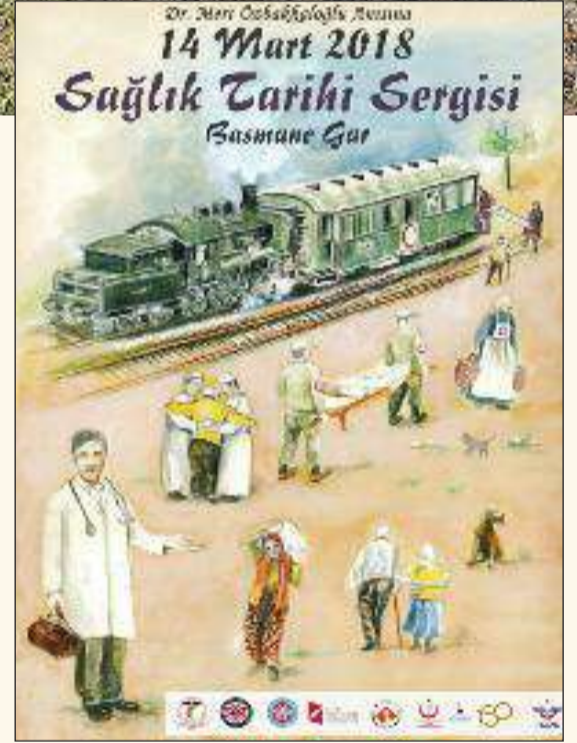
Her türlü tıbbi alet edevatın bulunduğu sıhhi imdat vagonlarında kulak, burun, bademcik, boğaz, göğüs, mide, diş, beyin, kırık çıkık, karaciğer, bağırsak, safra kesesi idrar yolları, nisaiye, hiyarcık, göz ve diğer hastalıklarla ilgili tedaviler ve ameliyatlar yapılmış. Sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması, hastanelerin çoğalmasıyla birlikte doktor vagonları devre dışı kalmış.

Fotoğraflar: Zafer Gazi Tunalı & Atilla Özdemir

Orhan BEŞİKÇİ

TCDD Cumhuriyet'in ilk yıllarında demiryolu hatlarında oluşabilecek kazalarda sağlık yardımı yapacak hastaları en yakın hastanelere nakledebilmek için 'sıhhi imdat' vagonlarını devreye soktu. Önce Eskişehir'de hizmete giren sıhhi imdat vagonlarının sayısı demiryollarının büyümesiyle artırıldı. 1960 yılında Anadolu'yu çelik ağlarla ören demiryolları hattında, üçü Ege Bölgesi'nde olmak üzere içerisinde ameliyathane, revir, tabip odası, hemşire odası ve mutfağı bulunan yirmi iki sıhhi imdat vagonu, gezici hastane hizmeti verdi. Anadolu-Bağdat Demiryolu Sertabibi Mehmet İhsan'ın yazdığı makaleden, her türlü tıbbi alet edevatın bulunduğu sıhhi imdat va-

gonlarında kulak, burun, bademcik, boğaz, göğüs, mide, diş, beyin, kırık çıkık, karaciğer, bağırsak, safra kesesi idrar yolları, nisaiye, hiyarcık, göz ve diğer hastalıklarla ilgili tedavilerin, ameliyatların yapıldığını öğreniyoruz. Sıhiye veya doktor adıyla bilinen vagonlarda demiryolları personelinin dışında halka da sağlık hizmetleri verildi. Doktor, hemşire ve hasta bakıcıların görev yaptığı, özel donanımlı vagonlarda kasaba ve köylerden gelen hastalar muayene edilip, ilaçları verilir, gerekirse ameliyatları yapılırdı. Sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması ve hastanelerin çoğalmasıyla birlikte doktor vagonları devre dışı kaldı. Uşak'ta kaderine terk edilen doktor vagonu TCDD 3. Bölge Müdürlüğü tarafından Alsancak Garı'na çekilerek bakıma alındı, yoğun bir çalışmayla





aslına uygun olarak yeniden onarıldı. Zafer Gazi Tunalı ve Atilla Özdemir'in Uşak'tan başlayarak bütün aşamalarını fotoğrafladıkları tarihi vagona görev yapmış Sayın Dr. Cengiz Uzuncan ile doktor vagonu üzerine söyleştik.

TCDD sağlık hizmetleri nasıl yürütülüyordu?

Hekimler merkez hekimi ve kısım hekimi olarak sağlık hizmeti veriyorlardı. Demiryolları bölgelere, bölgeler de kısımlara ayrılmıştı. Her kısımda bir veya iki hekim görev yapardı. Kısım hekimlerinin görevi kendi bölgelerindeki tüm personele ve personelin bakmakla yükümlü oldukları kişilere sağlık hizmeti vermektir. Yani şimdiki aile hekimliği sisteminin daha ileri uygulaması idi. Kısım hekimi kendi sorumlu olduğu kısımdaki tüm personeli bilir, ailesini tanır, bölgenin özelliklerini ve çalışma koşullarını yakından takip ederdi. Sağlık hizmetlerinin bu kadar yaygınlaşmasından önce bu bölgelerde hekim az, sağlık ocak-



gonu normal yolcu vagonu büyüklüğünde, dışında pirinç levha üzerine büyük harflerle DOKTOR yazan vagondu. Vagona bekleme salonu, kompartımanlar, doktor muayene odası, dinlenme kompartımanı, mutfak, tuvalet ve banyo bulunmaktaydı. Yük trenlerine bağlı olarak turne yapıldığından soba ile ısıtılıyordu.

Doktor vagonunun turneye çıkmasından halk nasıl haberdar olurdu?

Haftada bir sorumlu olduğu kısma vagon ile sağlık turnesi yapılır, vagona bir hekim varsa yardımcı sağlık personeli, bir de hizmetli olurdu. Turne, zamana bağlı çalışmayan yük tren dizilerine bağlanarak yapılırdı. Bu nedenle hastaların muayenesi için zaman darlığı olmaz, her istasyonda dururdu. Vagon turnesinin bir gün önce hangi yük trenine bağlı olarak yapılacağı TCDD'nin özel telgraf sistemi ile kısımdaki tüm istasyon ve işyerlerine bildirilirdi. Zaten belli bir süre sonra uygulama rutinleşiyor, herkes tren saatini ve gününü biliyor, ona göre bekliyordu. İlaç dolabının da bulunduğu bu vagona birinci basamak sağlık hizmeti verilir, muayene, enjeksiyon, pansuman yapılıbiliyordu.

TCDD'deki çalışma yıllarından kalma bir anınızı anlatır mısınız?

Her zaman söylerim; iyi ki mecburi hizmette demiryollarını kurada çekmişim, bu cefakar insanları tanımış, onlarla çalışmışım. Bir hatıramda bir gün turne yapıyorum, tren şefi ile sohbet ediyorum; zorunlu hizmet için geldiğimi, zorunlu hizmetim bitince ayrılacağımı söyledim. Tren şefi, "Size bir şey anlatayım. Köylüler tarlaya zarar vermesin diye kaplumbağaları demiryolunun karşı kenarına koyarlarmış. Kaplumbağalar rayları geçemediklerinden yol boyunca giderler, orada kalırlarmış. Sizin de ayağınız iki rayın arasına değdi, çıkış yolunuz yok!" dedi. Ben o zaman, "Nereden çıkarıyorsun?" dedim ama tam yirmi altı yıl demiryollarında çalıştım, emekli oldum, şimdi tren şefine hak veriyorum...

Müzelik tarihi doktor vagonunu kent kültürüne kazandıran TCDD 3. Bölge Müdürü Sayın Selim Koçbay ve çalışma arkadaşlarına, 14 Mart 2018 Tıp Bayramı etkinlikleri kapsamında sergi ve söyleşiler için Basmane Garı'nı seçen İzmir Tabip Odası Başkanı Sayın Prof. Dr. Fehmi Akçiçek ve yönetim kuruluna, verdiği değerli bilgiler için Sayın Dr. Cengiz Uzuncan'a teşekkür ederim.

Kaynakça:

TCDD 3. Bölge Müdürlüğü Arşivi, Demiryollar Dergisi.



larının sayısı kısıtlıydı. Kısım hekimi sadece kendi personeline değil, halka da sağlık hizmeti vermekteydi; vatandaşlar doktor vagonunu takip ederek sağlık hizmeti alırlardı. Bu hizmet o günkü şartlar düşünüldüğünde gerçekten çok önemliydi. Garların ve çevresinin temizliği, kahve ve büfelerin sağlığa uygun ürün satıp satmadıkları, genel hijyen kurallarına uyup uymadıkları, halk sağlığını tehdit edip etmedikleri denetlenirdi. İşçiler için iş ve iş sağlığı hükümlerini uygular, altı aylık periyodik muayeneleri ve işyerlerini denetlerdi.

Doktor vagonunda hangi yıllar çalıştınız?

Doktor vagonuyla, 1982 yılında mecburi hizmette TCDD Zonguldak kısım hekimliğine atandığımda karşılaştım. Doktor va-

Yaşayan tarih:

Kızlarağası Hanı

Hacı Beşir Ağa'nın İzmir'den bir geçişinde, kentin böyle bir yapıya ve bunun kente sağlayacağı ekonomik katkıya olan ihtiyacından söz edilmiş, hanın yapımına böylelikle başlanmış.

■ Taner ORALALP

Yukarıdaki başlığı, hanla ilgili yaptığım incelemelerin, araştırmaların çok öncesinde; burada oturup sokulduğum, koridorlarında gezindiğim, dükkânlarında alışverişler yaptığım, dostlarımla buluşup çay-kahve içtiğim zamanlarda bulmuştum. Geçmişten günümüze erişen her şeyin bir öyküsü vardı. Ben, içinde bulunduğumuz bu tarihi mekânın öyküsü içinde buldum kendimi! Kitapçılar, sahafları gezdim. Bu tarihi yapı hakkında tarihsel açıdan en doğru bilgiye erişmeye çalıştım. Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'yle, buradan satın aldığım kitaplardan yararlandım. Sonra sözlü bilgiler edindim. Bir yandan fotoğrafları çekerken, öte yandan, çekilen fotoğraflar için açıklamalarda bulundum ilgili ve sorumlu kişilere. Onlardan bazı bilgiler de edindim. Araştırma çalışmalarının maliyeti ve yorgunluğu, bu sayfalar içinde adeta eriyip gitti. Bu naçizane çalışma söz konusu mekân hakkında bir nebze farkındalık yaratırsa ne mutlu bana. Yine bu araştırmalarımda bana kaynaklık eden, bu konularda daha önce yapılmış tüm çalışmalar önünde saygıyla eğiliyor, onlara kendim ve İzmirli adına teşekkür ediyorum.

Kızlarağası Hanı'nın tarihine bakmak için bundan 274 yıl öncesine gitmemiz gerekiyor. Yapıldığında İzmir'in ekonomisine önemli bir katkı sağlayan ve bugün bile bu önemini koruyan hanın temeli, I. Mahmud'un padişahlığı döneminde (1730-1754), 1744 yılında atılmış. Hanı yaptıran Hacı Beşir Ağa'nın tarihteki kimliğine ve yerine daha sonra değineceğiz. Biz Kızlarağası Hanı'nın tarihinde gezinelim biraz.

Öyle sanılıyor ki; Hacı Beşir Ağa'nın İzmir'den bir geçişinde, kentin böyle bir

yapıya ve bunun kente sağlayacağı ekonomik katkıya olan ihtiyacından söz edilmiş, hanın yapımına böylelikle başlanmış. İzmir'in ekonomik hayattaki hızlı ve güçlü gelişiminin yansıması olarak değerlendirilen talep sonucu ortaya çıkan bu yapı ve benzerleri, kentin iş çevresinde yer almaktaydı. Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen kervanlar, bu mekânlarda yolculuklarını sonlandırıyor. Uzun mesafe hanları olarak nitelenen bu yapılardan günümüze gelen en güzel ve tek örnek olan Kızlarağası Hanı'nın yapımı 1745 yılında tamamlandı.

Kıyıda yer alması, yapının aynı zamanda iskele olarak da kullanılmasını sağlıyor ve hanın yoğunluğunu artırıyor. Ancak zaman içinde limanda yapılan deniz dolguları, giderek geri planda kalmasına neden olmuş, hatta bu aşamada, 1745 yılı içinde, ön kısmında çökme (heyelan) olmuş, ancak hasar hemen onarılmıştı.

Osmanlı mimarisinin ender örneklerinden biri olan Kızlarağası Hanı'nın doğusunda Hisar Camii, batısında 871. Sokak, kuzeyinde o tarihlerde Bakır Bedesteni'nin bulunduğu 902. Sokak ve güneyinde 906. Sokak bulunmaktadır. Han, tarihi boyunca birkaç badire atlatmış, daha önce belirttiğimiz heyelanın ardından 16 Haziran ve 3 Temmuz 1778 tarihlerindeki iki depremde hasar görmüş. Deprem sonucu çıkan ve iki gün süren yangın ise hana kadar ulaşmadan etkisiz hale getirilmiştir.

Biraz da mimarisine bakalım. Han, dikdörtgene yakın kare biçimindedir. Yaklaşık 532 metrekare olan avlunun ortasında bir şadırvan ve bir mescit bulunuyormuş ama günümüzde bu yapıların yerleri boştur. Avlunun dört tarafıysa odalarla sarıl-



Hacı Beşir Ağa

Hana adını veren Hacı Beşir Ağa; III. Ahmet'in şehzadeliği zamanında sarayda kızlar ağası Yapraksız Ali Ağa'nın çıraklığını yapmaktaydı. III. Ahmet padişah olunca Haznedarlığa (para ve değerli eşya koruma idareciliği) terfi eder. 1717 yılında sürgün olarak önce Kıbrıs'a ve sonra Mısır'a yollanır. Buradan Medine'ye geçip Hacı Hasan lakabını alır. İstanbul'a döndüğünde Darüssaade (Harem) Ağalığı'na getirilir. Bu görevini hem III. Ahmet hem de I. Mahmut zamanında sürdürür. Daha sonraları Kızlarağası olarak anılacak olan han; Hacı Beşir Ağa'nın İzmir'deki ilk ve tek eseridir. İstanbul'da kütüphane, medrese, mektep, tekke, çeşme gibi birçok hayır işleri yapan Hacı Beşir Ağa ne yazık ki İzmir'deki tek eserinin bitişini göremeden, vefat eder.

mişti ve han iki katlıydı. Her iki kattaki odalar, beşik tonozlu (kesiti yarım çember biçiminde kavisli, yarım silindir şeklinde tavan örtüsü) bir koridora açılmaktaydı.

Kızlarağası Hanı'nı diğerlerinden ayıran en temel fark, yapımında kullanılan malzemelerdir. Han o dönemde genellikle kamu binalarında kullanılan düzgün kesme taş, kaba yonu taş ve tuğladan inşa edilmiş. Üst kat odalarında ise aynalı tonoz (Manastır tonozunun üst kısmı yatay olarak kesilmiş, kubbeye benzer tonoz) örtü sistemi olarak kullanılmış. Yapının kuzey cephesi Bakır Bedesteni ile güney cephesi ise dükkân sıraları ile kapatılmıştır.





Hisar Camii avlusuna bakan doğu cephe, üstte yedi, altta dokuz olmak üzere toplam on altı pencere yer almaktadır.

İzmir hanları, plan itibarıyla avlulu hanlar ve arasta plana sahip hanlar olmak üzere ikiye ayrılıyor. Kentte günümüze kadar gelebilən avlulu hanlardan biri de Kızlarağası Hanı'dır. Elimizdeki kaynaklar, Osmanlı Dönemi'nde tek katlı avlulu hanın bulunmadığına işaret ediyor.

Hanın altı kapısı bulunmaktadır. Bunlardan üçü, hanın ön (batı) cephesinde, yani 871. Sokak'ta bulunmaktadır. Diğer kapılardan biri doğu cephesine, Hisar Camii tarafına, beşinci kapı kuzeyindeki 902. Sokak'a ve altıncı kapı ise bugünkü kahveciler sokağına (905. Sokak) açılır. Mimarisi hakkında çok net bilgiye sahip olunamayan bir başka konu da 871. Sokak'taki tarihi çeşmedir. Çeşmenin 1675 yılında, yani hanın inşasından 69 yıl önce yapıldığı biliniyor. Burada tam olarak bilinmeyen şudur: Han 1744 yılında yapılmaya başlandığına göre, bu çeşme buraya nasıl gelmiştir? Bununla ilgili iki olasılık düşünülmektedir. Bunlardan birincisi hanın inşası sırasında çeşmenin başka bir yerden buraya getirildiği, ikincisi ise inşadan önce aynı yerde başka bir yapının bulunduğu ve çeşmenin o yapıya ait olduğudur. Bu çeşmenin zamanında yeterince korunamadığı da açıktır.

Günümüzde Kızlarağası Hanı

1985 yılında SS. İzmir Kızlarağası Hanı ve Çevresi Mülk Sahipleri Turizm Geliştirme Kooperatifi kurulmuş. Bu kooperatif varlığını korumakla birlikte 1996 yılında bir

yönetim kadrosu daha oluşturulmuş. Araştırmamda bana yardımcı olan kooperatif Müdürü Nazmi Güngör, handa 200 iş yerinin ve 26 işkolunun bulunduğunu belirtiyor.

Hangi kapısından girerseniz girin, hanın o tarihi kokusu ve büyüğü saracaktır sizi. Işıl ışıl, cıvılcıvılcıvı yaşayan bu tarihi mekânda alışveriş yapmanın, bir fincan kahve, bir bardak çay içmenin insanı mutlu eden bir yanı var. Fotoğraf çekimi için gittiğim o cumartesi günü, bardaktan boşanırcasına yağan yağmura aldırmayan İzmirli, bu keyfi ve mutluluğu yaşıyorlardı. Farkında olmadan yaratılan bir sinerji vardı. Han esnafıyla ziyaretçilerin ortaklaşa oluşturduğu bir sinerji...



Bitişğinde bir çeşme

Çeşme tamamen mermerden yapılmıştır, kitabesinde ebced hesabıyla 1086/1675 tarihi gösterilmektedir. Kitabede ayrıca şunlar yazmaktadır:

Âb-ı nâminnüşedüb Âlididi tarihini

Hamdüli'llahakdı bu gün çeşme-i âb-ı hahat

Bir zamanlar âb-ı hayat (hayat suyu-ölümsüzlük suyu) aktığı söylenen bu çeşme, günümüzde varlığını ve izlerini neredeyse yitirmek üzere.

Kızlarağası Hanı restorasyonları

Kızlarağası Hanı bazı tarihlerde çeşitli onarımlar görmüştür. 1801 ve 1846 tarihlerindeki depremleri sağ salim atlatan yapı, kimi sebeplerden dolayı iyice tahrip oldu. Kızlarağası Hacı Beşir Ağa tarafından inşa ettirilen ve uzun yıllar İzmir'de önemli bir boşluğu dolduran Kızlarağası Hanı, 1993 yılında taşları numaralandırılmak suretiyle yıktırılmış ve yeniden inşa edilmiş, restore edilerek turistik çarşı olarak hizmete girmiş. Bu restorasyon çalışmasında taşlar bir yapı malzemesi olarak değil, kaplama aracı olarak kullanılmış. Araştırmacı Bozkurt Ersoy'a göre; İzmir'de bugün mevcut olmayıp ancak tarihi kaynaklardan tespit edilebilen 83 han vardır.

Alt katın bu yoğunluğuna rağmen üst katın kent halkı tarafından hak ettiği ilgiyi görmediğini düşünüyorum. Günümüzden 274 yıl önce inşa edilmiş bu tarihi yapının "Dili olsa da konuşsa" diyebileceğimiz taş basamaklarının zaten insanı yukarı çeken bir etkisi var! Her ne kadar geçen bunca zaman içinde birçok bakım, onarım görmüşse de Kızlarağası Hanı, her iki katında da kendini koruyor; gerek eski tarihlerde, gerekse günümüzde o vakur duruşuyla övgüyü, saygıyı ve ilgiyi fazlasıyla hak ediyor.

Yaptığım incelemelerde, araştırmalarda anladım ki; Kızlarağası Hanı bir handan daha fazlasıydı! Bu han için yazılıp çizilenler, benim size aktardıklarımın çok daha fazla. Kentin merkezine ne zaman yolum düşse, burada birkaç dakika veya birkaç saat geçirmeden yapamıyorum. Kimi zaman geçmişe giderek, kendimi burada yolculuğunu sonlandıran o kervancılara ve tüccarlara benzetiyorum.

Buraya hiç yolu düşmeyenler "Ne var bu handa?" diye sorarsa, biz de "Ne yok ki!" diye yanıt verebiliriz. Kokulu sabunlar, bakır cezveler, fincanlar, iğne oyalı kolyeler, takılar, deriden yapılmış aksesuarlar, cüzdanlar, çantalar, dekoratif abajurlar, avizeler, şifalı taşlar, altın-gümüş takılar, ahşap oymalı hediyelik eşyalar, çalgı aletleri, bijuteri çeşitleri, otantik giysiler, terlikler, ayak-kabılar, rengârenk örtüler, şallar, kahveciler, antikacılar, toprak seramik el sanatları ürünleri, antik halılar, buzdolabı süsleri... Daha ne olsun?

İkinci kata çıkarsanız, sürprizlere ve nostaljiye hazır olun! Zira zamana direnen sayısız ürün burada sizleri bekliyor. Gra-



mofonlar, eski pikap ve plaklar, eski fotoğraflar, dergiler, gazeteler, kitaplar, birbirinden ilginç koleksiyonlar, işlenmiş, onarılmış, yeniden hayat verilmiş antika mobilyalar ve tabii ki, Hisar Camisi'ni tam karşıdan gören enfes bir manzara... Müzik aletlerinin satışının yapıldığı, aynı zamanda eğitiminin de verildiği bu katta içilecek bir fincan kahvenin böyle bir keyfi de var!

Tarihi mekânları insanların gözünde saygın kılan; onların zamana karşı gösterdikleri dirençtir biraz da. Tıpkı yüzlerce yılı gövdesindeki çiziklerde, budaklarda barındıran çınar ağaçları gibi... Benim için İstanbul'un Mısır Çarşısı neyse, İzmir'in Kızlarağası Hanı odur. Han, yalnızca içinde barındırdığı dükkânlarıyla değil, çevresinde bulunan birbirinden renkli işyerleriyle de kent yaşamına hayat veriyor!

Geçmişten günümüze doğru yaptığımız bu tarihi gezide, sizlere Kızlarağası Hanı'nı eldeki olanaklarla aktarmaya çalıştım. Kızlarağası Hanı esnafına yardımlarından dolayı teşekkür ediyorum. İzmirli Kızlarağası Hanı'yla baş başa bırakıyorum...

Kaynakça:

Atay, Çınar, "Kapanan Kapılar İzmir Hanları", İBB Kent Kitaplığı, İzmir, 2003.

Ersoy, Bozkurt, "İzmir Hanları", Ankara, 1991.

Aktepe, Münir, "İzmir Yazıları-Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller", İBB Kent Kitaplığı, İzmir, 2003.

Turani, Adnan, "Sanat Terimleri Sözlüğü", Remzi Kitabevi.

Özön, Nihat, Mustafa, "Osmanlıca-Türkçe Sözlük", Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1965.

Hathaway, Jane, "Osmanlı Sarayının En Ünlü Harmağası: Hacı Beşir Ağa", Kitap Yayınevi, 2014.

Kemeraltı'ndaki tarihi İzmir evinin yaşama dönüşü



Ayla Ökmen Evi'nin restorasyonu

Mihriban YANIK

Kemeraltı, kentin kuruluşundan bu yana, binlerce yıldır canlılığını korumuş olan dünyadaki ender tarihi çarşılarından biridir. Bir zamanlar, burada işyerleri bulunan esnaf ile devlet dairelerindeki memurlar, çarşı içinde bulunan Beyler sokakları ve onu dik kesen Arap Fırını Sokağı (442. Sokak) civarındaki evlerinden çıkıp, kolayca işyerlerine varırlardı. En fazla iki-üç katlı olan bu tarihi evlerin yerleşim planı, güneşin ve havanın adil şekilde her yere ulaşmasını sağlardı. Kimi zaman denizden, kimi zaman Kadifekale'den esen tatlı rüzgarlar semtin bütün sokaklarını dolaşarak evlere sağlık ve neşe verir, havayı serinletir, tazelerdi.

Kemeraltı'ndaki Türkyılmaz Mahallesi de bu şekilde bir yerleşime sahiptir. Anafartalar Caddesi'ne paralel olan Arap

Fırını Sokağı'nda sağlı sollu tarihi evler bulunur. Birçoğu, yüksek bahçe duvarları içinde gizlenmiştir. Konak Belediyesi'ne bağışlanan tarihi ev de bu sokaktaki diğer Türk-Müslüman evleri gibi, yüksek bahçe duvarlı, ahşap söveli kapı ve pencereleri olan ahşap karkaslı, sevimli bir yapıdır. Yapının Ayla Ökmen'e ailesinden kalan bir miras olduğu biliniyor.

Ayla Ökmen, Eski Harp Akademileri Komutanı olan emekli orgeneral Ali Fuat Erden'in kızı ve ailenin tek çocuğudur. Baba ve annesinin ölümünün ardından, ailenin tüm mal varlığı ona kalır. Kurtuluş Savaşı sonrasındaki yıllarda İzmir'in en zenginleri arasında yer alan ve hiç evlenmeyen Şerif Remzi Reyent'in de yeğenidir. Şerif Remzi Reyent'in ve erkek kardeşinin de çocuğu yoktur. Tüm mal varlığını yeğeni Ayla Hanım'a bırakır. Ayla Hanım varlıklı bir aileden gelen ve Cum-

huriyet'in ilk yıllarında bakanlık yapmış olan Mümtaz Ökmen'in oğlu, Makine Mühendisi Laçın Ökmen ile evlenmiştir. Eşinin 1976 yılında öldürülmesinin ardından üzüntülü günler yaşar. Dayısından sonra eşinden de yüklü bir miras kalır. Mal varlığı kira gelir vergisi rekortmeni olacak kadar çoğalan Ayla Ökmen İstanbul'da yaşarken yakalandığı hastalık nedeni ile uzun süre, Amerika'da yaşayan kızının yanında tedavi görür. Ne yazık ki tedavi başarılı olmaz, 2001 yılında, 65 yaşında hayatını kaybeder.

Tek çocuğu olan kızı Çiğdem Ökmen annesinin adını yaşatmak ister. Bu amaçla, Kemeraltı'ndaki tarihi İzmir evini restore edilmek üzere Konak Belediyesi'ne bağışlamaya karar verir. Böylece evin restorasyonu için ilk adım atılır. İlgili müdürlüklerce yürütülen bağış işlemlerinin tamamlanmasının ardından ilk iş, tarihi

yapının toplum hizmetinde kullanılmak üzere mimari (rölöve, restitüsyon ve restorasyon) projeleri ile mühendislik projelerinin hazırlanmasıdır. Bu iş için ön hazırlık yapmak ve yapının o anki durumunu tespit etmek amacı ile iş arkadaşlarımla birlikte yapıyı görmeye gittiğimizde ilginç bir rastlantı olarak evin, daha önceki işyerimde çalışırken her gün önünden geçtiğim ev olduğunu gördüm.

Yüksek duvarlı bahçenin eski kapısının önünde geleni geçeni seyreden, bir yandan da radyosunu dinleyen yaşlı adam dikkatimizi çekerdi. Bu harap evde yaşamayacağını düşünür, adamın neden hep orada oturduğunu merak ederdik. Uzaktan çatısı ve üst katları harap görünen bu binanın bahçe kapısının ardında ne var, hiç bilmezdik. Bir keresinde kapıyı aralık görüp bakınca, bahçenin kuru otlarla, çöplerle dolu bir bölümünü ve bunların arasında dolaşan iki kız çocuğu görmüştüm. "Belki de ev bir akrabalarının ve bahçeyi temizlemeye gelmişlerdir" diye, çok iyimser bir tahmin yürütmüştüm. Kapıyı çaldık, içeridekiler açmakta tereddüt ettiler. "Belediyeden geliyoruz, evi onaracağız" deyince yavaşça kapıyı araladılar. İçeri girdiğimizde şaşırtıcı ve üzücü bir manzara ile karşılaştık. Her gün kapı önünde otururken gördüğümüz adam, eşi ve çocukları ile bu yıkık dökük evde yaşıyordu. Aslında yapının fiziki şartları sağlıklı bir şekilde yaşamaya uygun değildi. Evin çatısı tamamen çökmüş ve geçici oluklu levhalarla gelişigüzel örtülmüştü. Bahçeden çifte merdivenle çıkılan zemin katta orta hole açılan iki oda, tuvalet, banyo ve küçük bir sandık odası vardı. Sağ taraftaki uzun odanın ara bölmesinin kaldırılarak tek oda haline getirildiği anlaşılmaktaydı. Evin büyük



kızı bu odada yerde yığılmış olan giysilerle uğraşıyordu. Soldaki odada yerde küçük bir mutfak tüpü duruyordu. Hemen yanında yiyecek poşetleri, açık deterjanlar, kirli elbezleri, çöp poşetleri ve yağ kapları birbirine karışmıştı. Açık yiyeceklerle ve bulaşıklara sinekler konmuş, etrafa pis bir koku yayılmıştı. Evde su tesisatı olmadığından, oradan buradan taşınan su plastik bidonlara depolanmıştı. Pis su gideri olmayan bu oda mutfak gibi kullanıldığı için, dökülen sular ahşap döşemenin aralıklarından sızarak, alt katlara akıyordu. Adamın eşi olduğu anlaşılan kadın bize hiç bakmadan ve konuşmadan ortalığı toplamaya çalışıyordu. Ahşap yer döşemeleri kir ve yağ içindeydi, bir kibrit çakılsa yanacak gibiydi. Adam ise durmadan konuşuyor,

evin çatısının nasıl aktığını, kışın pencerelerden soğuk girdiğini, sularının hiç akmadığını, yakacaklarının olmadığını, üşüdüklerini anlatıyordu. Bu, insanlık adına utanılacak bir durumdu. Kentin göbeğinde, Kemeraltı Çarşısı'nın içinde böyle bir yaşam olmasına çok üzül-üştüm. Bir an önce bu evden daha sağlıklı bir yere taşınmaları için bir şeyler yapmak gerektiğini düşündüm. Belli ki, maddi güçleri yoktu ve buraya sığınmışlardı. Zaten restorasyon uygulaması öncesinde evin boşaltılması da zorunluydu.

Yapının üst katında durum daha da vahimdi. İçeriye yıllardır giren yağmur duvarları küf içinde bırakmış, ahşap tavan ve zemin döşemelerini çürütmüştü. Ahşap pencere ve kapılar da çürümüş, camları kırılmış, çoğunun kanatları bile düşmüştü. Tabii ki evde elektrik ve su gibi bağlantılar da yoktu. Özellikle üst katta çatının olmayışı nedeni ile tahribat çok daha fazlaydı.

İnceleme ve fotoğraflama işini bitirip evden ayrılırken içimde derin bir üzüntü vardı. Durumu hemen yetkili kişilere bildirerek bu insanların sağlıklı yaşam koşullarına kavuşturulmasını sağlamak gerekiyordu. Döner dönmez fotoğraflarla destekleyerek ayrıntılı bir rapor hazırlayıp durumu başkanlığa bildirdim. Evin boşaltılması için projeler çizilip kurul onayı alana dek zamanımız vardı. Başkanlık da bu konuda çok duyarlı davrandı. Muzaffer Tunçağ ve Konak Kaymakamı evi ziyaret ederek durumu yerinde incelediler, mutlaka çözüm bulacaklarını söylediler. Ailenin sağlıklı koşullarda yaşaması için öncelikle başka bir ev verileceğini, ardından kendilerine bir iş bulunacağını söylediler. Bu süre içinde biz de proje çalışmalarına başladık. Rölöve, res-





titüsyon, restorasyon ve mühendislik projeleri hazırlandı, kurul onayları alındı. Aradan geçen zaman içinde aileye de başka bir ev bulundu.

Nihayet sıra evin restorasyonunu yapmaya gelmişti. Fen işleri Müdürlüğü teknik elemanları bu aşamadan sonra devreye girerek ihale çalışmalarına başladılar. Hazırladığımız ve koruma kurulu onaylarını aldığımız restorasyon projesine göre öncelikle çatının beden duvarları içinde çürüyen ahşap taşıyıcı yapı elemanları, aynı cins ahşap taşıyıcılarla yenilenerek dolguları tamamlanacak, böylelikle yapının güçlendirilmesi sağlanacaktı. Ardından ahşap tavan, zemin döşemeleri, kapı ve pencereler aslına uygun olarak yenilenecekti. Ayrıca, bodrum katta, sonradan kapatılmış olan bağlantı kapıları projeye uygun olarak açılacak, bu mekanlar eğitim salonu ve mutfak olarak düzenlenecekti. Bu işler, Fen işleri Müdürlüğü'nün teknik elemanları kontrolünde yapılacaktı.



İşe yapının güçlendirme işleri ile başlandı. Çatı yenilendi, tuvaletin zemin ve duvar seramikleri değiştirildi, duvarların sıva ve boya yapıldı. Bahçe zemini düzenlenirken yapılan kazıda, giriş kapısı önünde başlayıp yapıya doğru uzanan, badem taşlarla yapılmış, bitki desenli özgün giriş yolu bulundu. Hemen mevcut hali çizilerek Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'na haber verildi, proje buna göre revize edilerek badem taşı özgün giriş yolu onarılarak ortaya çıkarıldı. Bahçe içinde eskiden müştemilat olarak kullanılan bölüm tuvalet olarak düzenlendi. Elektrik ve su bağlantıları yapıldı, bahçesine çiçekler ekildi, oturma yerleri yapıldı, sonunda bina kullanıma hazır hale getirildi.





Yapımında ve restorasyon uygulamasında maliyetinin yüzde altmış Kültür Varlıkları Katkı Payı Fonu'ndan karşılanan proje tamamlandı. Halen Kadın Danışma Merkezi olarak hizmet veren bu özel

yapı 2007 yılında düzenlenen bir törenle halkın hizmetine açıldı. Böylece, yıllardır atıl duran ve neredeyse yok olmak üzere olan bir eski İzmir evi daha hayata döndürülmüş oldu.

Başta, annesi Ayla Ökmen adına bağış yapan Çiğdem Ökmen olmak üzere, bu hizmetin başlamasına karar veren ve tamamlanmasında emeği geçen, duyarlı davranan herkese sonsuz teşekkürler...

Ne mutlu, topluma sevgi ve özveriyle hizmet eden, insanların iyiliği için çalışanlara.

Ne mutlu, insani duygulara sahip, çalışkan, bilgili, bilinçli insanlara.

Ne mutlu, geçmişine sahip çıkan, bilgili, bilinçli yöneticilere,

Var olun, sağ olun, çok olun. Sevgilerle...

Gravürlerde yaşayan İzmir

Gravürler ve illüstrasyonlar henüz fotoğraf makinesinin icat edilmediği bir ortamda görsel aktarım için önemli bir işlev görmüştür. Görsel olarak gravür tekniğinin kullanılması, baskı tekniği açısından çoğaltılmaya uygun olmasındandır.

■ İlhan PINAR

İzmir, 8500 yıla dayanan zengin bir tarihe ve kaynakçaya sahip olmasına rağmen, hakkında yeterince araştırma yapılmamış, zengin tarih ve kaynakça ortaya çıkarılmamıştır. Bu tarihsel birikimin önemli kısmı yabancı kaynaklardır. Örneğin, İzmir kentinin tüm bağlamlarıyla sonuçlandırılmış bir 'kültür envanteri' yoktur. Bu zengin tarihin zengin literatürünü henüz ortaya koyabilmiş ve bir 'İzmir bibliyografyası' yapabilmiş değiliz.

İzmir'in sahip olduğu kültür varlıklarının yanı sıra oldukça değerli bir diğer kaynakça da seyahatnameler, seyahatnamelerin olmazsa olmazı gravürler ve illüstrasyonlardır. Gravürler ve illüstrasyonlar henüz fotoğraf makinesinin icat edilmediği bir ortamda görsel aktarım için önemli bir işlev görmüştür. Görsel olarak gravür tekniğinin kullanılması, baskı tekniği açısından çoğaltılmaya uygun olmasındandır. Bir resmi çoğaltmanın olanağı olmadığı için resim ahşap, bakır, çelik veya bir taş zemine oyularak hazırlanan levhadan çok sayıda baskı çıkarılabilme olanağı sağlıyordu. Bu teknik 19. yüzyıl sonlarına kadar yaygın olarak kullanılmıştır.

Buhar gücünün deniz ulaşımında kullanılması (1820'ler) ve demiryollarının yaygınlaşmaya başlamasıyla (1830'lar) birlikte seyahat etmenin iki itici, önemli gücü hayata geçmiş oldu. Bununla birlikte fotoğrafın da ortaya çıkışıyla birlikte şehir görüntüleri inanılmaz bir ivme kazandı. Özellikle



1840'lardan itibaren gazete, dergi ve kitaplar bu görüntülere oldukça bol yer ayırdı.

Batı Avrupa'da burjuva sınıfının refahının artması seyahat etmeyi de kolaylaştırmıştı. Bütün bu dinamikler birleşince yabancı diyarlara ve insanlara olan ilgi de artmış, artık bilgi, görgü ve eğitim amaçlı seyahat etmek yaygınlaşmıştı. Elbette bu seyahatlerin sonucunda şehir görüntülerinin yaygınlaşmasının yanı sıra başka ülke insanların yaşam tarzı ve kültürü hakkında da bilgi edinmek kolaylaşmış oluyordu.

Bu olanaklar göz önüne alındığında dünyada keşfedilmiş veya görülmüş bu şehirlerle insanlar gravür, resim, fotoğraf ve illüstrasyon olarak resmediliyor, böylelikle kayıt altına alınmış oluyordu. Bugün Anadolu şehir tasvirleri hakkında elimizde bulunan bilgiler büyük ölçüde 17. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılda ivme kazanan bu çalışmaların sonucu ortaya çıkan zengin kaynakçaya dayanmaktadır.

Elbette 19. yüzyıl öncesinde de seyahat ederek dev eserler ortaya koymuş, bu eserlerinde gezdikleri şehirlerin, yörelerin resim ve gravürünü yapmış seyyah ve sanatçılar vardı. Özellikle erken dönemde aktarılan bu görüntüler şehirler için çok önemli birer kaynak işlevi görmektedir. Düşünsenize, şehrinizin bundan 200-300-400 yıl öncesinde nasıl görüldüğünü, nasıl kentleştiğini, bu süreç içinde nasıl değişim ve dönüşüme uğradığını çok rahatlıkla izleyebilirsiniz... Var olan yapıların sürekliliğini gözlemleyebildiğiniz gibi artık yok olmuş yapıların varlığından da haberdar olabilirsiniz. Az bir şey midir bu?



Bu açıdan İzmir, diğer kentler arasında ayrı bir öneme sahiptir, ilk akla gelenlerdendir. Özellikle 17. yüzyıl başlarından itibaren bir liman kenti olarak yıldızı parlamaya başlayan İzmir tüccarların olduğu kadar seyyahların ve sanatçıların da ilgi odağı haline gelmiştir. Bu bağlamda dönemin ünlü seyyahları, sanatçıları, seyyah-sanatçıları kente gelmiş, gözlemlerini aktarmış, seyahatnamelerini gravür, resim ve illüstrasyonlarla bezemiştir.

Bu anlamda İzmir, en çok gravürü yapılan kentler arasındadır dersek pek yanlış bir şey söylemiş olmayız. 17. yüzyıldan itibaren Cornelius de Bruyn gibi seyyah ressam, maiyetinde ressam bulunduran Tournefort, Chandler ve Choiseul-Gouffier gibi aristokrat seyyahlar kente gelmişler, gravürleriyle kenti görsel olarak bize, bu günlere aktarmışlardır.

Henüz 16. yüzyıla dair bir İzmir gravürünün olmaması bizim bu konudaki görsel belleğimizi zorluyor olabilir. Ancak 17. yüzyıldan itibaren artık kentimizin nasıl bir yerleşim olduğunu, nasıl bir fiziksel görünüme sahip olduğunu görebiliyoruz bu gravürler sayesinde.

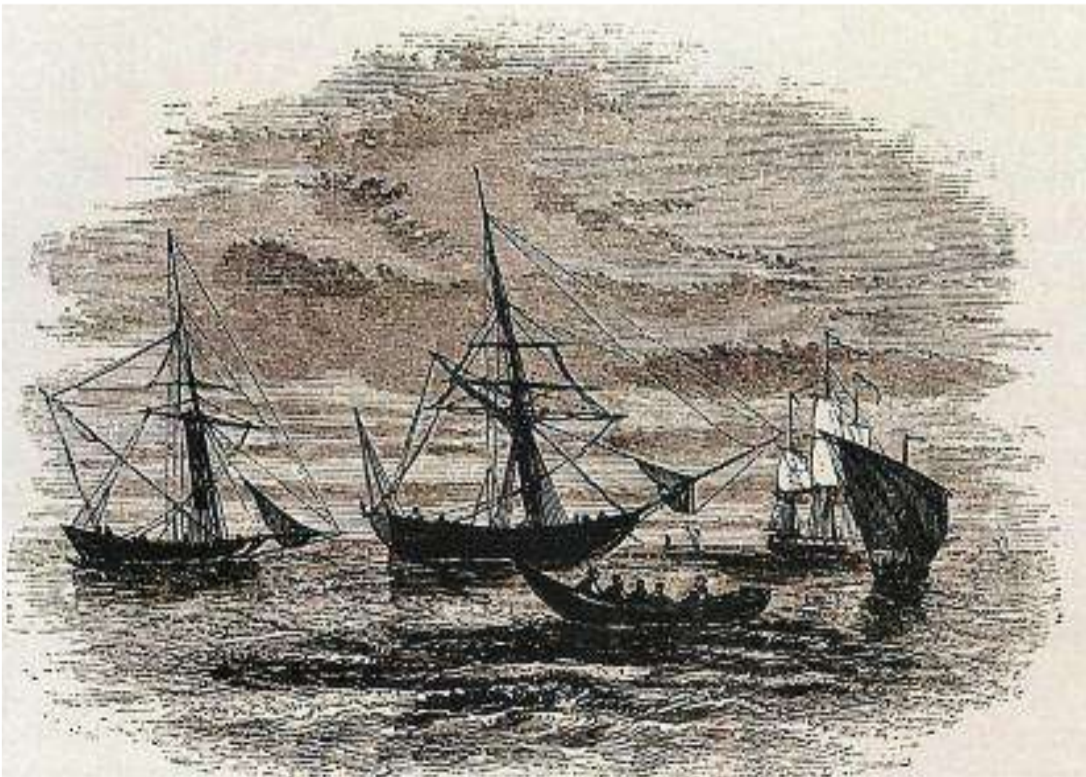
Gravürler ve illüstrasyonlar:

1. Kentin fizyonomisini tarihsel süreç içinde gösterirler.
2. Kentin sahip olduğu önemli yapıların varlığını ve yokluğunu veya nasıl bir dönüşüme uğradığını ortaya koyarlar.
3. İnsan tasvirleri aracılığıyla dönemler üzerine giyim-kuşam konusunda fikir sahibi olmamızı sağlarlar.
4. Gravürler ve illüstrasyonlardan oluşan bu albüm, İzmir kültür envanterinin bir unsuru niteliğindedir.
5. Tarihsel bir dizge içinde, açıklamalarla bir araya getirilen gravürler ve illüstrasyonlar, verilen doğru tarihle kaynakça sayesinde yararlanıcılar ve koleksiyonerler açısından kaynakça işlevindedir.
6. Yaklaşık iki yüz civarında gravür ve illüstrasyonun yer aldığı böyle bir albüm, "İzmir İçin Yabancı Yayınlar Bibliyografyası" çalışmasına altlık/hazırlık olarak kabul edilmelidir.
7. İzmir tarihi açısından görsel bir zenginlik anlamına gelen böyle bir albümün, İzmirli kentlilerin tarihselliğini vermesinde ve bunun üzerinde bir kentlilik bilinci inşa edilmesinde yararlı olacağı umulmaktadır.

sinde. Bu bağlamda İzmir'in ilk gravürü diyebileceğimiz görsel 1638 yılında Francesco Luppazolo tarafından hazırlanan bir elyazmada yer almıştır. Şimdilik İzmir'in ilk görseli diyebileceğimiz eser budur...

Cornelius de Bruyn'ün 1670'li yıllarda hazırladığı panoramik İzmir gravürü ve gravürün lejandı bize kentle ilgili ilk değerli görsel bilgileri aktarması açısından önemlidir.

Bu albümle birlikte İzmir'in bir tür görsel envanteri oluşturulmuştur. Burada mümkün olduğu kadar İzmir'in gravürlerine, illüstrasyonlarına, sanatçıların kentin görsel birikimine katkı yapan bazı plan ve çizimlerine de yer verilmiştir. Kullanılan eserler genellikle seyahatnamelerden alınmış olup, kaynak olarak seyahatname verilmiş ancak seyyahın kenti gezdiği tarih, kentin görselliği hakkında bilgi vermesi için esas alınmıştır. Çünkü bazı örneklerde görüldüğü gibi seyyahlarla sanatçılar gravürlerini veya illüstrasyonlarını önceden yapmış, ancak seyahatnamelerini/ eserlerini çok daha sonra yayımlamış olabilmektedirler.



Kolonyalar Şehri

Altın Damla, Altın Rüya, Beyaz Zambak, Gizli Çiçek, Unutma Beni, Bahar, Manolya, Beş Çiçek, Yaz Yağmuru, Dalya, Kamelya, Siyah Lale, Yasemin, Nergis, Ful, Fuar, Kır Çiçekleri, Menekşe, Gönül, Fulya, Akşam Güneşi, Amber, Leylak, Zümrüt Damlası, Zeytin Çiçeği, Tütün Çiçeği, Şeftali Çiçeği, Jakaranda, Selluka, Mimoza, Anemon, İmbat, Son Hatıra...

Nihat DELİBAŞI

İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi mezuniyetinin ardından Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'ndeki asistanlığı 1972'den 1983'e kadar aralıksız on bir yıl devam eden 'Enver Hoca' namıyla maruf, Ege Bölgesi Sanayi Odası Meclis Üyesi, Olgunsoy İlaç ve Kozmetik Firması sahibi Enver Olgunsoy, asistanlık sonrası kozmetik ürünler ile başlayan imalat yolculuğuna kolonyayı da ekledi.

Sağlık teması ile aday olduğumuz EXPO İzmir 2015 ve 2020 sürecinde halen bir kısmı Diş Hastanesi olarak kullanılan eski Doğum Hastanesi'ni Sağlık Müzesi'ne dönüştürme projesiyle gündeme gelen Enver Olgunsoy, Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nde açılan Kent Belleği Sergisi'nde Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın Kemeraltı'ndaki Şifa Eczanesi'nin örneğini de İzmirliğin beğenisine sunmuştu. Olgunsoy, geçtiğimiz günlerde İzmir'e ait yedi çiçekten ürettiği kolonyaları 'İzmir markası ve "İzmir'in Dağları'nda Çiçekler Açar!" sloganı ile piyasaya sundu.

Süleyman Ferit Eczacıbaşı, Kemal Kamil, Sabah Biraderler, Ali Haydar Koru, Avni Kaya Kokucu, Louis Christian Sirelle ve ortağı Galizzi sayesinde "Kolonyalar Şehri" unvanını hak eden İzmir'in unutulmaya yüz tutan bu yönünü açığa çıkarmayı hedefleyen Enver Olgunsoy ile firmasının Karabağlar'daki merkezinde buluştuk.

1928 basımı Kolonya El Kitabı gibi tarihi değere sahip basılı eserler ile eczacılığa



dayalı antika düzeyinde objelerin arasında özel bir yer tutan kolonyanın ilk olarak Almanya'nın Köln şehrinde üretildiğini, ardından Fransa'ya yayıldığını belirten Olgunsoy, "Eau de Cologne ya da Köln Suyu (Kölnischerwasser) Almanya'nın Köln şehrinde yapıldığı için 'Köln Suyu' diye isimlendirilen kolonya, 19. yüzyılın başlarında Fransa'da üretilmeye başlanıyor, dünya kamuoyunda ismi Fransızca 'Eau de Cologne' olarak yer ediyor" diyor.

Levant'ın yıldızı öncü oluyor

Fransız yazar Victor Hugo'nun 'Prenses'e benzettiği İzmir'in, o tarihlerde önemli Levant şehri ve Levant'ın yıldızı olarak kabul gördüğünü hatırlatan Olgunsoy, "İzmir, Osmanlı'da ihracatın, ithalatın merkezi. Avrupa'dan ithal edilen ürünler arasında Fransa'dan ithal kolonyalar İzmirli hanımların ilgisini çekiyor. Avrupa'nın aksine kolonya, bu topraklarda çok sevildi. Aslında Türk ailesinin misafir kabulündeki ritüelde kolonya çok önemli bir yer tutuyor. Misafire öncelikle kolonya ikram ediliyor; bu da hem ellerinin dezenfekte edilmesini hem de yaşam alanının havasının daha hoş kokmasını sağlıyor. İşte bu yararlı alışkanlık Türkiye'yi en çok kolonya kullanan ülke haline getiriyor" diyor.

Süleyman Ferit Eczacıbaşı üretime yöneliyor

Kolonya ve kullanımının dönem Avrupası'nda hızla yayılmasının ardından ülkemizde ve özellikle İzmir'de artan bu ilginin yerel girişimcilerin dikkatini çektiğini kaydeden Enver Olgunsoy, "Gülsuyu, miskyağı, lavanta çiçeği, gülyağı gibi kokular o dönemin kadınlarının revaçta olan kokuları. Bir de Avrupa'dan gelen ve büyük paralar ödenen yabancı kokular bulunuyor. İstanbul'daki birkaç imalatçı limon kolonyası üretmek için denemeler yapıyor. Bu durumu tespit



Enver Olgunsoy

eden Süleyman Ferit Eczacıbaşı, Şifa Eczanesi'nde 1911'de İzmir'in ilk kolonyasını üretiyor. Gördüğü ilgi ve talep karşısında, ilerleyen yıllarda Şifa Eczanesi'nin yakınında, 1. Beyler'deki mütevazı laboratuvarında üretimini sürdürüyor. Böylelikle kolonya üretimi Türkiye'de bir sanayi kolu haline geliyor" diyor.

Mihenk taşı: Altın Damlası

Bu dönemle ilgili daha ayrıntılı bilginin gazeteci, yazar Yaşar Aksoy tarafından kaleme





alınan ve Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın yaşam öyküsünün anlatıldığı 'Bir Kent, Bir İnsan' kitabında bulunabileceğini ifade eden Olgunsoy şöyle devam ediyor: "Kolonyanın ilk üretildiği şehir olarak İzmir bu konuda yönlendirici özelliğini uzun yıllar devam ettirdi. Altın Damlası, Beyaz Zambak, Gizli Çiçek gibi İzmir'e özel kolonyalar vardı. Örneğin, Altın Damlası, ilk kez 1920'li yılların başlarında Süleyman Ferit Eczacıbaşı tarafından üretilmiş bir kokudur. Doğadaki bilinen hiçbir kokuya benzemeyen bu parlak turuncu renkteki efsane parfümün şehirde yaygınlaşması, kolonya şeklinde piyasaya sürülmesinden sonra olmuştur. Altın Damlası'nın yaratıcısı Süleyman Ferit Bey anılarında sevgiyle söz ettiği Bahar ve Dalya gibi güzel kokuların önüne geçen Altın Damlası'nın ulaştığı şöhreti biraz şaşkınlıkla karşıladığını belirtir. Altın Damlası piyasaya çıktığı ilk günden başlayarak şaşırtıcı bir biçimde meraklı ve hayran kitlesini çekmeyi başarmış, onlarca yıl boyunca başta İzmir olmak üzere ülkemizde limon kolonyasından sonra belki de en popüler koku haline gelmiş, sadece ilk ortaya çıktığı İzmir'de değil, başka şehirlerde de adını ve kokusunu duyurmuş bir yerli malı parfüm olmuştur."

Kemal Kamil Aktaş sahne alıyor

İlerleyen süreçte Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın bacanağı, İzmir'in diğer bir ünlü eczacısı Kemal Kamil Aktaş da Hilal Eczanesi'nde kolonya üretimine başlıyor. Gizli Çiçek, Bahar Çiçeği, Son Hatıra, Altın Rüya gibi kolonyalar diğer kolonya üreticilerine ilham veriyor. Tüm bu çabalar İzmir'e özgü kokuların çeşitlenmesine, zenginleşmesine katkıda bulunuyor. Süleyman Ferit ve Kemal Kamil Aktaş'ın başlattığı bu işin Türkiye'de yapılabilmesini teknik olarak gördükten sonra üretime başladıklarını belirten Olgunsoy şöyle devam ediyor: "Süleyman Ferit Bey'in, İzmir'in kolonyalar şehri olarak anılmasında çok güzel bir ifadesi bulunuyor. Bu aynı zamanda kolonya üretiminin neden sanayiye döndüğünü de ifade ediyor. Şöyle ki; İzmir'e gelenler, ürettiği Altın Damlası kolonyasını almadan dönmez oluyor. Kemal Kamil Aktaş ise kolonya işine daha sonra girmesine rağmen, İstanbul'da üç bayiye ulaşıyor. Ankara, hatta

İzmir'den 600 kilometre uzakta Edirne'ye kadar bayi teşkilatı oluşturuyor. Bırakın üretimi, nakliye imkanlarının çok zor olduğu yıllarda fabrikasyon üretim yapıyor. Yakın civarda Denizli, Nazilli, Muğla, Balıkesir'de bayilikler veriyor."

Ustalara selam ve saygı

Bugünlerde biraz unutulsa da kolonyanın bundan sonra da artarak kullanılacağına inandığını vurgulayan Olgunsoy, sosyal sorumluluk duygusu ile bu işe giriştiğini vurguluyor. Geçmişte, Devlet Hastanesi'nin Sağlık Müzesi'ne dönüştürülmesi için başlattığı kampanya ile dikkat çeken, yine EXPO İzmir 2015 ve 2020 adaylıkları sırasında eczacılığın babası olarak bilinen Bergamalı Galenos'un Bergama'da sergilenen heyke-



linin kente kazandırılmasına önyak olan Olgunsoy, "Bu projede iki amacımız var. İlki İzmir'in kolonyalar şehri olarak anılmasını sağlayan ustalara saygımızı belirtmek, diğeri ise İzmir'in unutulmuş özel çiçeklerini gündeme getirmek. Selluka, jakaranda gibi çiçekler unutulmuş. Bunlar İzmir'in çiçekleridir. Yanı sıra nergis, yasemin, anemon, İzmir'in çiçekleridir demek için bu kolonyaları ürettik. Tariş gibi çok büyük üretici var. İrili ufaklı birçok üretici var. Aktaş Kolonyaları üretimine halen devam ediyor. Bunlar Türkiye'nin, İzmir'in markaları. Ankara'da Eyüp Sabri Tuncer, İstanbul'da Rebul, Pereja gibi kolonya markaları var, ancak tüm bunlara rağmen İzmir halen kolonyalar şehri olarak anılmayı hak ediyor" görüşünü ifade ediyor.

Önce Türkiye, ardından dünya İzmir gibi kokacak

Sohbetin sonuna yaklaşırken, 'İzmir' markalı kolonyalar için seçtiği slogana geliyor konu. Hasan Tahsin'in İlk Kurşun ile Kurtuluş Yürüyüşü'nü başlattığı İzmir'de son günlerde dillerden düşmeyen 'İzmir'in Dağları'nda Çiçekler Açar' sloganının pazarlama için risk olup olmadığı sorusuna sitemkar bir bakışla şöyle yanıt veriyor nam-ı diğer Enver Hoca: "Biliyorsunuz İzmir'in dağlarında çiçekler açar marşı son yıllara damgasını vurdu. O marşın içinde İzmir ifadesinin geçiyor olması nedeniyle değil, oradaki ruh İzmir ruhu ile

özdeşleştiği için İzmir'e atfedilen bu marş bir kesim tarafından ayrımcılık olarak nitelendiriliyor. Bu marş ayrıştırıcı değil, aksine birleştiricidir. Vurgulamaya çalıştığım İzmir ruhu ise şudur. Son günlerde bunu sıklıkla görüyoruz, sıklıkla görmeye devam edeceğiz. İzmir gelenleri kendine benzetir, İzmir'e gelenler kendini farklı hissetmez. Bu benim için böyle. Marşın sözleri irdelendiğinde Türkiye'yi birleştirici gücünü herkes görecektir. Marşın içeriğinde vurgulanan büyük Atatürk'tür. Atatürk'ün birleştiriciliğine kim itiraz edebilir ki?"

İsim babası ünlü edebiyatçılar

Süleyman Ferit Eczacıbaşı tarafından üretilen kolonyalara isimlerini o dönemde yaşayan ünlü edebiyatçıların verdiğini sözlerine ekleyen Olgunsoy, "Unutma Beni, Bahar, Manolya, Beş Çiçek, Yaz Yağmuru, Dalya, Kamelya, Siyah Lale, Nergis, Ful, Fuar, Yasemin, Kır Çiçekleri, Menekşe Eczacı Süleyman Ferit'in kolonyalarının isimleridir. Bu isimlerin çoğunu Eczacı Süleyman Ferit'in o tarihte arkadaşları olan ünlü şair ve edebiyatçılarımız Reşat Nuri Güntekin, Celal Sahir Erozan, Ahmet Haşim, Orhan Seyfi Orhon, Halit Fahri Ozansoy koyuyor. En çok ünlenecek Altın Damlası'nın isim babası ise bizzat Süleyman Ferit'tir. Süleyman Ferit'in kolonyaları öylesine sevildi ve tutuldu ki, ünleri kısa sürede İzmir'i aştı, tüm ülkeye yayıldı. İzmir'e gelenler, dönüşlerinde Altın Damlası'nı bu güzel kentin bir simgesi olarak dostlarına armağan diye götürür oldular. Bu tutum gelenekleşti. Günümüzde de İzmir'e gelenler hatıra olarak kolonya almadan gitmez olmuşlardır. Kolonyalar için çeşit çeşit şişe türleri yapılmış, çoğu da beğeni ile karşılanmıştır" diyor.

İzmir'in 'kolonyalar şehri' olarak anılmasına Süleyman Ferit kadar, bacanağı Eczacı Kemal Kamil'in de katkıda bulunduğunu söyleyen Enver Olgunsoy, şöyle devam ediyor: "Altın Rüya, Bahar Çiçeği, Gönül, Fulya, Akşam Güneşi, Amber, Leylak, Son Hatıra, Zümrüt Damlası ve Gizli Çiçek Kemal Kamil'in, Kemeraltı'nda bacanağı Süleyman Ferit'e ait Şifa Eczanesi'nin tam karşısındaki Hilal Eczanesi'nde imal ettiği kolonyaların isimleridir. Bu iki bacanak İzmir'e kolonyalar şehri unvanını kazandırmış, tüm Türkiye'ye kolonyayı yaymışlardır. Zeytin Çiçeği, Tütün Çiçeği, Şeftali Çiçeği, Beyaz Zambak, Jakaranda, Selluka, Mimoza, Anemon, Yasemin, Nergis, İmbat bugün de İzmir kokuları olarak tüm Türkiye'nin ve dünyanın beğenisine sunuluyor. İzmir'in dağlarında çiçekler açar, benzersiz kokularını da İzmir kolonyaları dünyaya saçar!"



Evangelinos Misailidis



Evangelinos Misailidis ve İzmir'de ilk Karamanlıca gazete:

'Beşaret-ül Maşrık'

■ Uz. Dr. Metin ÖZER

70'li yıllarda Kocakapı Mahallesi'ndeki evimizin karşı köşesindeki iki katlı evi İzmir'e Kayseri'den göç etmiş bir aile satın almıştı. Bir süre sonra evin alt katını dükkan haline getirmişlerdi. Ailenin babası 'Kayserili Bakkal' olarak anılmaya başlanmıştı. Bakkal bazı günler mahallenin çocuklarını çevresine toplar, doğduğu köyü anlatırdı: "1924'teki mübadele öncesinde civar köylerde sadece Türkçe konuşan, mezar taşlarını Yunan alfabesiyle yazan Hıristiyanlar varmış. Hepsi Müslüman komşuları gibi giyinir, aynı örf ve adetlere göre yaşarlarmış. Karamanlı denen bu insanlar Yunanistan'a gitmişler."

İzmir'de de yaşamış olan Karamanlılar bugün Yunanistan'da yaşamlarını sürdürmektedir. Atina'da Bayraktaris, Karamanlidika gibi restoranlarda Kapadokyalı Katina Farasopulu'nun "Konyalım Yürü" şarkısına eşlik ederken, Karamanlılar çevrenizi sarmaktadır.

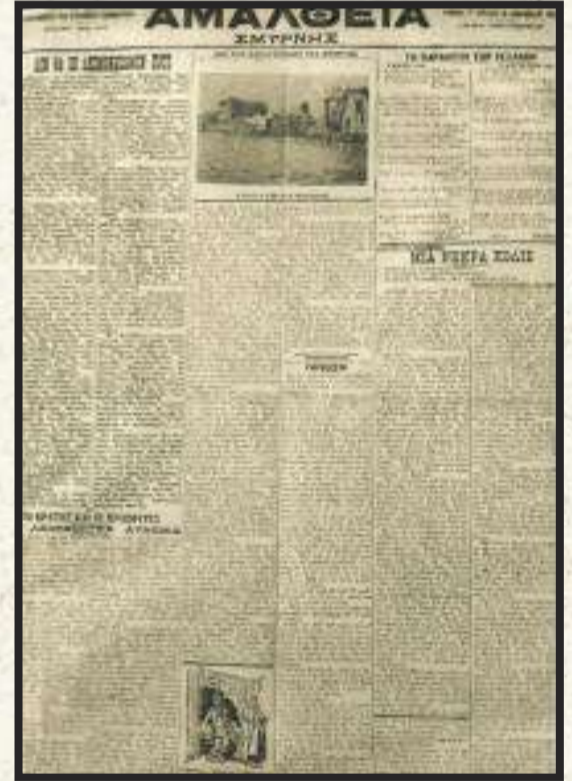
Karamanlı Evangelinos Misailidis öğrenimine İzmir'de başlamıştı

1924 öncesinde İzmir'deki Rum okullarına İzmir ve çevresinden, ayrıca Kayseri, Ürgüp gibi yerlerden öğrenciler gelmekteydi. Anadili Türkçe olan Karamanlı eğitimci Evangelinos Misailidis İzmir'de öğrenime

başlamıştı. Jordan I. Limnidis tarafından 1914'te yayımlanan Salname'de verilen bilgilere göre; Evangelinos Misailidis (Mikail oğlu) 25 Mart 1820'de doğmuş, İzmir'deki Rum Okulu'nda başladığı eğitimine, Atina Edebiyat Fakültesi'nde (Ethnikon Panepistimion) devam etmiş, Alaşehir, İskenderiye ve Isparta'dan sonra İzmir'de Türkçe öğretmenliği yapmıştı. Evangelinos Misailidis'in babası Kula'nın saygın tüccarlarından Hacı Misail (Pappasoğlu veya Theologosoğlu) idi. Misailidis, 1708'de Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından kurulan Evangelik Rum Okulu'nun öğrencisi, daha sonraki yıllarda ise öğretmeni olmuştu. Bu okulun kuruluş amacı o dönemdeki Katolik misyonerlerin faaliyetlerine karşı Rum Ortodoks kilisesine bağlılığı pekiştirmektir. Asıl bina 1922'de yanmış olsa da 1909'da inşa edilen İzmir Namık Kemal Lisesi'nin binası da bu okula aittir. Anadili Türkçe olan birçok öğrenci de İncil'i (Evangelium) öğretme ve anlatma yetileri kazanmak için buraya geliyordu. Kayıtlarda Rum okullarında okuyan öğrenci sayısının bilinmesine karşın, kaçının anadilinin Misailidis gibi Türkçe olduğu veya başka bir söylemle 'Karamanlı' oldukları belirsizdir.

Karamanlı

'Karamanlı' Anadolu'nun Türkçe konuşan Ortodoks Hıristiyanlarına verilen bir ad



olup, ilk defa 1553-1555 yıllarında İstanbul ve Anadolu'da seyahat eden Hans Dernschwam'ın seyahatnamesinde 'Caramanos' şeklinde geçmektedir. Bugün Bizans diye bildiğimiz devlet kendini 'Roma İmparatorluğu' olarak tanımlamış, vatandaşlarına da 'Romalı' demişti. Osmanlı ise Anadolu'da yaşayanları etnik kökenlerini göz önüne almadan, 'Rum-Rumi-Romalı' şeklinde adlandırmıştı. Türkçe konuşup (Türkofon), Yunan alfabesiyle yazan Ortodoksları da 'Rum' olarak nitelendirmişti. Misailidis kendini ve hitap ettiği kitleyi Rum veya Karamanlı olarak değil de 'Anadolulu' veya 'Hıristiyan' olarak ifade etmişti. 1896'da yayımlanan 'Kayseria Mitropolitleri ve Malumat-ı Mütenevvia' isimli şiir kitabında yer

alan bir dörtlük, Karamanlılar'ın bu karmaşık yapısını çok güzel anlatmıştı. Bugünkü Türkçeyle söylersek:

"Rum isek de Rumca bilmez, Türkçe söyleriz. Ne Türkçe yazar okuruz, ne de Rumca söyleriz."

Öyle bir karışık yolumuz vardır ki, Yazımız Yunanice, Türkçe meram eyleriz."

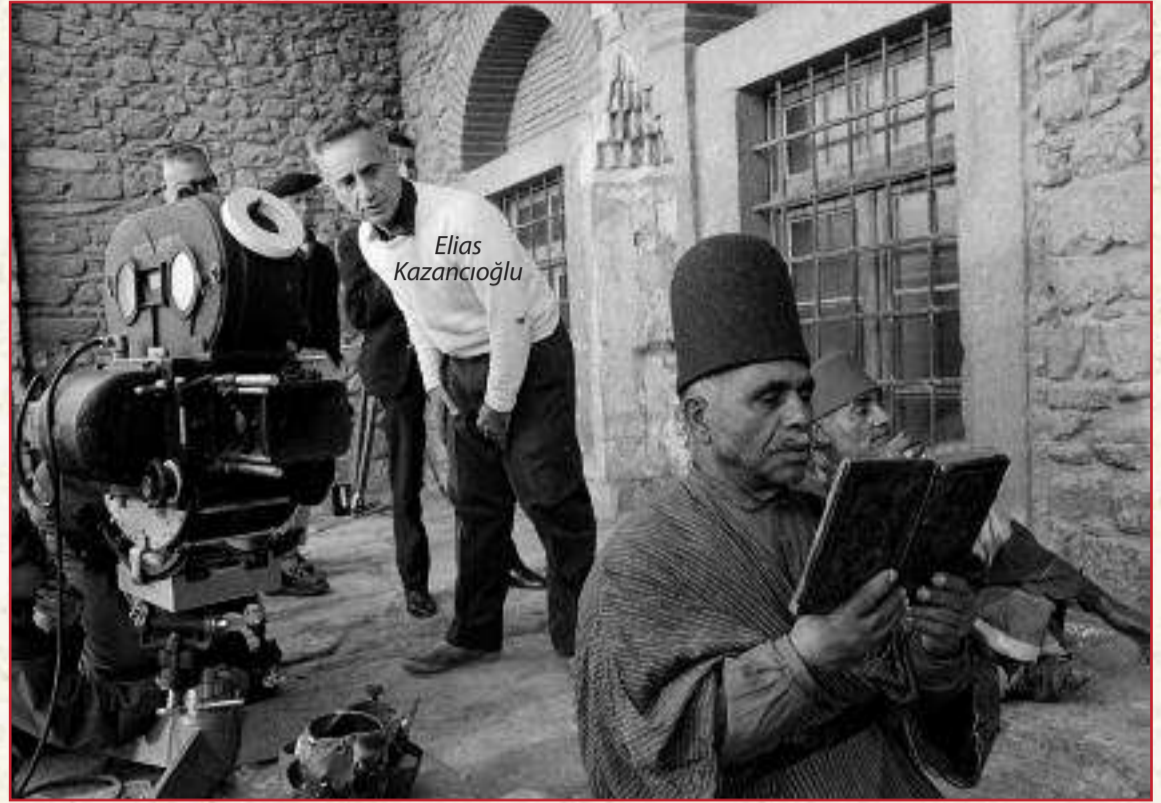
Karamanlıların kökeni hakkında iki kuram ileri sürülmüştür:

1-Karamanlılar Türkleşmiş Rumlardır.

2-Selçuklular zamanında Bizanslılarla olan sıkı münasebetler neticesinde Türklerin bir kısmı Hıristiyanlığı kabul etmiştir ve Karamanlılar bunların torunları, yani aslen Türk'türler.¹

Anadili Türkçe olan Elia Kazan, Papa Eftim ve Hacı Ana Kadinko

Zeynep Oral 2 Eylül 2003 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki yazısında Kayserili Elia Kazan'ın ölüm haberini kaleme almıştı: "Dünya tiyatro ve sinemasına eşsiz oyuncular armağan etmiş, sinema tarihinin başeserlerini yaratmış, sinema ve tiyatro yönetmeni, oyunculuk eğitmeni, yazar Elia Kazan (Elias Kazancıoğlu), nceki gün 94 yaşımda New York'taki evinde yaşımdan ayrıldı. 'Ben Kadıkylym. Ben Anadoluluyum. Benim ailem Anadolulu' son yıllarda, ağzından düşürmediği tmcelerdi. Doğduğu Kadıköy'den ayrılıp, ailesiyle birlikte ABD'ye göç ettiklerinde 4 yaşımdaydı. Onu ilk tanıdığımda (1974), Türkçe bilmiyor gibiydi. Oysa son yıllarda Türkiye'de ya da New York'ta her karşılaşmamızda benimle yalnız Türkçe konuşur olmuştu. 'Çok yaşılanmak, çocukluğua geri dönmek gibi' diyordu. Ve



kendi de şaşıyordu, Türkçeyi bunca çok anımsamasına. Bykannesinin, ABD'de yaşıadığı uzun yıllar boyunca da Türkçeden başka herhangi bir dili konuşmayı reddettiğini anlatıp duruyordu."

Atatürk'n Kurtuluş Savaşı'nda, "Bize bir ordu kadar faydası oldu" diye anlattığı Papa Eftim (Pavlos Karahisaridis-Zeki Erenerol) İstanbul'daki Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin basın sözcüsü Sevgi Erenerol'un dedesiydi. "Ben Türk dostu değil, Türkoğlu Türk Eftim'im" diye haykırmıştı. 1884 Yozgat Akdağmadeni doğumlu Papa Eftim, Karamanlıların yurtlarında kalması için çok çaba göstermesine karşın, sadece İstanbul'dakiler mübadeleye tabi olmamışlardı. Yunanistan'a gönderilenler Türkçeden başka dil bilmediklerinden orada 'Türk tohumu' olarak karşılanmışlardı.

Angelos Oz'un 98 yaşımdaki Hacı Ana Kadinko ile 2015'te yaptığı internetteki video-söyleşiler çok şey anlatmaktadır. Niğdeli Hacı Ana 4 yaşımdayken mübadil olmuş, aile büyükleri Türkçe dışında tek kelime bilmeden yaşıamış, o ise Yunancayı okulda öğrenmiş. Doğduğu toprakları ve komşularını görmenin arzusuyla yanarken, "Alayınızı perim. Gelicem, gelicem sizi görmeye" demektedir.

Karamanlıların Türkçe ad ve soyadları

"Karamanlılar zorlama ile Türkçe konuşmuş, Türk isimleri almışlardı" şeklinde açıklamalar yetersiz kalmaktadır. Bu iddianın sahiplerinden biri olan Theodotos Hdaverdioğlu'nun soyadı da Karamanlı olduğunu çağırıştırılmaktadır. Osmanlı ve Selçuklu'da cizye ve haraç devletin önemli gelirlerinden ol-

duğundan Hıristiyanların Mslmanlığua döndürülmesi istenen bir şey değildi. Yeniçeriler asker ve yönetici olacaklarından sadece onların Mslmanlığua dönmesi, Türkçe öğrenmeleri isteniyordu. Halka din ve dil konusunda tam bir serbestlik tanınmıştı. Anadolu'da Türkçe konuşan Karamanlıların yaşıadıkları bölgede Yunanca, Ermenice konuşan Ortodoks Hıristiyanlar da vardı. Karamanlılar bugün bile Yunanistan'da 'Anadolu lisanı' dedikleri Türkçeyi konuşmaktadırlar.

Karamanlılar Yunan devletinin 1830'da ilanından sonra kilisenin vaftiz etmeme baskısıyla İncil'den isimler almaya başlasalar da soyadları aynı kalmıştı. Bir kişinin Karamanlı olup olmadığı soyadından anlaşılabilmektedir. Hdaverdioğlu, Papazoğlu, Kaplanoğlu, Çakıroğulları, Çınaroğulları, Aslanoğulları gibi 'oğlu' ile biten soyadları onların büyük olasılıkla Karamanlı kökenine işaret etmektedir. Orta Anadolu şehirlerindeki Şer'iyeye Sicilleri ve Tapu Tahrir Defterleri'nde de büyük bir çoğunluğu; Bulgar veled-i Sevndk, Musa veled-i Bulgar, Uğurlu veled-i Karaman, Tursun bin Turmuş, Timur, Melikşah, Karagöz, Arslan, Kaplan, Yağmur, Aydoğdu, Tanrıvermiş, Bahadır gibi Türkçe adlarla kayıtlıdır.²

Bizans İmparatoru Hazarlı Leon

Bizans döneminde Anadolu'ya girişi önleyen Çin Seddi'ne benzer bir yapı yoktu. Tam tersine Bizans'ın askerlere ve vergi alabileceği topluluklara ihtiyaçı vardı. Türkleri de topraklarına yerleştiriyor, uyruklarına katıyordu. Bizans temelde bir din devletiydi. Katolikleri ve diğer Ortodoks kiliselerini bile sapkın olarak görüyordu. Türk köken-



Karamanlıca Osmanlı Devleti Haritası (1830)

lilerin de Rum Ortodoks kilisesine bağlanmalarını istiyordu. Selçuklu taht kavgasından kaçan Keykavus ordusuyla birlikte Bizans'a sığınmış, ailesine 'Soulтанos Palaiologos' adı verilmişti. Keykavus'la birlikte olanlar Hıristiyanlığı kabul edip 'Gagavuz' adını alırken, Moldova'da bugün bile Türkçe konuşmaya devam etmektedir.

Bizans yöneticileri Hazar, Selçuklu ve Osmanlı ile her düzeyde akrabalık ilişkileri kurmuştu. Hazarlı prenseslerden ikisi kraliçe olmuş, İrene olarak adlandırılan Çiçek Hanım'ın oğlu 'Hazarlı 4. Leon-(Λέων Δ' ο Χάζαρος)' olarak tahta çıkmıştı. Bizans iyi savaştıkları ve güvenilir oldukları için tamamı Türklerden oluşan 'Türköpol' (Türk kökenli) ordular oluşturmuştu. Hatta bir dönem Bizans'ta o kadar çok Hazarlı vardı ki, Türk giyim tarzı moda haline gelmişti.

Yunan alfabesiyle Türkçe yazmak

Türkler geçmişte birçok dini kabul etmişler ve o dinin kitabının yazıldığı alfabeyi de kullanmışlardı. Yunan harfleriyle Türkçe yazan Ortodoks Türkler gibi Ermeni, İbrani, Arap harfleriyle Türkçe yazan Türkler de vardı. 1437 yılında Doğu Kilisesi'nin durumunu görüşmek üzere toplanan Bazil Konsili'nin raporunda Anadolu'nun birçok yerinde ruhban sınıfı da dahil olmak üzere 'İnançsız Türklerin dilini' konuştuklarından yakınılmaktadır. 15. yüzyılda Gian Maria Angiolello, Meram'da oturan Rumların sadece Türkçe konuştuklarını ve dua kitaplarının da Arap harfleriyle ve Türkçe yazıldığını anlatmaktadır. Evliya Çelebi de ünlü eseri Seyahatname'de Alanya'dan bahsederken, "Urum lisanı bilmeyüp batıl Türk lisanı bi-



lürler" diyerek güney Anadolu'da yaşayan Karamanlılara işaret eder.

Yakup Aygıl 'Hıristiyan Türklerin Tarihi' isimli araştırmasında, "Üniversite yıllarıydım. Ders konumuz Karaman yöresinde bulunan Binbir Kilise yapıları idi. Birkaç kilise yapısı incelendikten sonra, yeni bir yapı gelmişti ekrana. Hocamız bunun Türkler tarafından yapıldığını söyleyince bir uğultu koptu. Bu bir yanlışlık değildi, gerçektir. Kiliseyi yapanlar Hıristiyan Türklerdi" demektedir. Yunan alfabesiyle Türkçe yazılmış mezar taşları da buna şahitlik etmektedir. Bu taşlardan birinde, "Bu mezarda sakın Niğde karyesinden İloşonlu (Küçükköylü) meyhaneci Sava zevcesi H. Vidlem yatıyor. Allah rahmet eylesin. 21 Temmuz 1897" sözleri kazınmıştır.

1943 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Niğde milletvekili olarak giren Yahudi kökenli Profesör Avram Galanti, "Antalya Rum

halkı 1870 yılına kadar Yunanca bilmezdi" demektedir. Galanti, yazısına şöyle devam eder: "Rodos'ta bana Yunanca ders veren Nikolaidis, Antalya'da ilk Yunanca ders veren kişi olduğunu, Antalya'ya geldiğinde Rumların Yunancadan tek bir harf bilmediklerini söyledi."

Yunanca ve Türkçe konuşan Ortodoksların İzmir'e göçü

Mora Yarımadası ve Ege Adaları'ndan Anadolu'nun batı kıyılarına sürgün, savaş, doğal felaketler veya daha iyi yaşam olanakları nedeniyle göçmenler gelmişti. 1770'te Yunanistan'ın Mora Yarımadası'nda başlayan ayaklanma Osmanlı tarafından bastırılınca Patrik, Padişah'tan Yunanca konuşan Hıristiyanların İmparatorluğun bir başka yerine sürgün edilmesine izin vermesini istemişti. 1776 yılında Anadolu'daki 'Ayanlar' (toprak ağaları) onları çiftliklerine almak için birbirleri ile yarışmışlar, evler ve kiliseler inşa etmişlerdi. İsyanlılar cezalandırılmayı beklerken Katipoğlu ve Karaosmanoğlu isimli toprak ağalarının uçsuz bucaksız verimli topraklarına yerleştirilmişlerdi. Gelenlerin toplam sayısı 60 bin kişiydi. Ch. Couffier isimli gezginin ifadesine göre İzmir'in nüfusu 1776 yılında 102 bin 200 idi. Yunanca konuşan Moralı Hıristiyanların sayısının o tarihler için ne kadar çok olduğunu, ne kadar büyük toplumsal değişikliklere yol açtığını söylemeye gerek yoktur.

19. yüzyılda Mersin, İzmir, İstanbul çevresinde deniz ticareti gelişmişti. Ekonomik bir merkez olan İzmir, İstanbul ile kıyaslandığı zaman farklı ticari imkanlarıyla Kapadokyalılar için daha çekici hale gelmişti. Bu tarihten önce İzmir'de yaşayan veya sonradan gelen Kapadokyalıların sayısı bilinmemektedir. 1908 İzmir Vilayeti Salnamesi'ne (yıllığa) göre; "Ayasuluğ (Selçuk) nahiyesinin merkezi Çirkince (Şirince) karyesidir. Bini müteceviz haneyi cami olan karye-i merkume sekene kamilen Rum olup, lisan-ı Türkçe olmakla, bu lisanla ve şiveyi Karamani ile tekellüm ederler" kaydının düşülmüş olması, sadece Şirince'de yaklaşık 4 bin Ortodoks Hıristiyanın Türkçe konuştuğu anlamına gelmektedir.^{3,4}

İzmir'de ilk Karamanlıca gazete

Tanzimat (1839) ve Islahat fermanlarıyla (1856) Müslim-Gayrimüslim arasındaki farklar ortadan kaldırılarak, eşit Osmanlı vatandaşlığı oluşturulmuştu. Gayrimüslimlerden alınan Haraç (Üretim Vergisi), Cizye (Kafa Vergisi) kaldırılmış, mal-mülk edinmeleri, banka, okul, kilise, hastane



kurabilmeleri, devlet memuru olabilmeleri sağlanmıştı. Tanzimat fikirleri, 2. Mahmut (1808–1839) döneminde başlayan gazetecilik faaliyetlerine de hız kazandırmıştı.

İzmir'de 1838'den beri Yunanca yayımlanmakta olan Almathia (Mitolojide Zeus'un keçisi veya bereket pınarı) gazetesinin yazı heyetine katılmıştı. Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar ulaşan, baskı sayısı 20 binleri bulan, 1922'ye kadar yaşayan bu gazeteyi köyün papazları ve öğretmenleri halka okuyorlardı. Evangelinos Misailidis bu sırada bir matbaa kurmuş; Yunan alfabesiyle Türkçe yazdığı 'İrfanname' isimli kitabı yayımlamıştı.

İzmir'de on yıl kadar gazetecilik yapmış olan Misailidis'in ilk Karamanlıca gazetesi 12 Ocak 1845 tarihinde basımına başladığı 'Beşaret-ül Maşrik' (Şark Habercisi) idi. 1849 yılında aylık resimli 'Mekteb-ül Fennun-u Maşrik' (Şark Bilgisi Okulu) dergisini yayımlamıştı. Faydalı bilgi deposu olan dergi İzmir'de 60 kuruşa, İzmir dışında 75 kuruşa satılıyordu. Bu arada 'Şark' isimli haftalık siyasi gazeteyi yayımlıyordu. 1850'deki büyük İzmir Yangını'nda matbaasıyla, bastığı

dergi ve gazetelerin nüshaları da yok olmuştu. İzmir'i terk etmiş, Mekteb-ül Fennun-u Maşrik isimli risaleyi (dergiyi) İstanbul'da yayımlamaya devam etmiş, 'Anatoli' (Şark veya Doğu) ismiyle Yunan harfli Türkçe gazeteyi çıkarmaya başlamıştı. Bu gazeteyle birlikte Rumca olarak 'Mikra Asia' (Anadolu) isimli diğer bir gazete ile 'Kukurikos' isimli mizah gazetesini çıkarmıştı. Anatoli, Evangelinos Misailidis'in 1890'da ölümünden sonra oğlu Hristos tarafından 1922'ye kadar devam ettirilmiş, Osmanlı'nın en uzun ve en sürekli gazeteleri arasında bulunmaktadır. 5,6,7,8

Evangelinos Misailidis kendi toplumunu eğitmişti

Evangelinos Misailidis tüm Tanzimat Dönemi yazarları gibi kendi toplumunu eğitmeyi hedeflemişti. 1871-1872 yıllarında 4 ciltlik 'Temaşa-i Dünya ve Cefakar-u Cefakeş' adlı romanını Yunan harfleriyle ve dönemin Türkçesiyle yayımlamıştı. Romanında Türkçe konuşan Hıristiyan Karamanlıların gözüyle Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Avrupa'yı bize tanıtmakta, o dönemin olayları, sorunları, dönemin yaşantısı

ve kültürüyle ilgili birçok bilgiyi aktarmaktaydı. Temaşa-i Dünya, zengin içeriğiyle Tanzimat Dönemi Osmanlı Edebiyatı'nın önemli eserlerindedir. Bu eseri Vedat Günyol ve Robert Anhegger 1988'de günümüz Türkçesine 'Seyreyle Dünyayı' adıyla kazandırmışlardır.

Karamanlılar 1584-1922 yılları arasında Yunan alfabesiyle Türkçe olarak zengin bir edebiyat oluşturmuşlardır. S. Hüdaverdioğlu-Theodotos 1930'da Karamanlıca bir kaynakça hazırlamış, 54 eser tanıtmıştı. 9 1454'te Fatih Sultan Mehmet'e sunulan 'Gennadios İtikatnamesi' 1584'te Basel'de Yunan alfabeli Osmanlıca el yazması olarak kopyalanmıştı. 113 kitaptan oluşan 'Karamanlidika' 1718'de Karamanlıların Müslüman veya Katolik olmasını engellemek amacıyla Yunan alfabesiyle Türkçe olarak hazırlanmıştı. İzmir, İstanbul, Trabzon, Kıbrıs, Venedik, Bükrüş, Atina, Amsterdam ve Viyana'da basılan Karamanlıca kitapların büyük bir kısmı dini yayınlardı. Ayrıca edebiyat, felsefe, bilim, tıp, ticaret, hukuk, dilbilgisi kitapları, sözlükler, Asya, Avrupa, Amerika ve Okyanusya haritaları basılmıştı. Misailidis gibi Karamanlı yazarların kitaplarının, gazetelerinin sayısının fazla olması, okuyucu Karamanlıların da fazla olduğunun göstergesidir. Buna eğitimsiz daha büyük bir kitleyi eklersek, karşımıza hiç de azımsanmayacak sayıda Türkçe konuşan Karamanlı çıkacaktır.

Kaynakça:

- 1- I. Phonetica-J. Eckmann, Anadolu Karamanlı Ağzlarına Ait Araştırmalar-Ankara Dil ve Tarih, Coğrafya Fak. Dergisi, Cilt 8, Sayı 1-2, 1950.
- 2- Yonca Anzerlioğlu, Karamanlı Ortodoks Türkler, Phoenix, 2009.
- 3- Metin Özer, Unutulan Girit, Umay, 2007.
- 4- Vangelis Kechriotis, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Karamanlı Rum Ortodoks Diasporası-İzmir Mebusu Emmanouil Emmanouilidis, Toplumsal Tarih, Sayı 251, 2014.
- 5- Dilek Kübra Gürgül, 1914 Yılına Ait "ASTİR" Almanya'da Yer Alan Karamanlı Yazar Evangelinos Misailidis'e Dair Yazı, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Sayı 29, 2016.
- 6- Feyza Betül Aydın, Karamanlı Bir Rum'un, Evangelinos'un Gözünden Tanzimat Sonrasında Osmanlı'da Müslüm-Gayrimüslim İlişkisi, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt/Volume: III, Sayı 5, 2017.
- 7- Foti Benlisoy&Stefo Benlisoy, "Karamanlılar", "Anadolu Ahalisi" ve "Aşağı Tabakalar": Türkdilli Anadolu Ortodokslarında Kimlik Algısı, Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, Sayı 11, 2010.
- 8- Evangelia Balta, Beyond The Language Frontier, Studies On The Karamanlis And The Karamanlidika Printing, The Isis Press, 2010.
- 9- Bülent Berkol, 133 Yıl Önce Yayımlanan Yunan Harfleri İle Türkçe (Karamanlıca) Bir "Robinson Crusoe" Çevirisi, Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı 21, 1986.



Düğün

İzmir'in seramik dünyasına yolculuk

İzmir doğumlu bir seramik sanatçısı olarak, İzmir'in arkeolojik kazılarında bulunan seramiklerin incelenmesi üzerine bir araştırma yaptım. Konak Belediyesi Güzelyalı Kültür Merkezi seramik atölyesinde öğrencilerimle birlikte yaptığımız çalışmalar arasındaki benzerlikleri fark etmek ve yorumlamak keyif verici bir deneyime dönüştü.

Pervin ÖZDEMİR

Fotoğraflar: Lütfü DAĞTAŞ

Toprak ve ateşin binlerce yıldır devam eden dansı, insanlığın yaşam tarzına uygun bir şekilde önemli değişimler geçirmiştir. Toprağı şekillendirerek kullanışlı eşyalar meydana getirmek, insanın ilk çağlardan beri ilgilendiği bir uğraştır. Tarihsel süreç içerisinde seramiğin kullanım alanı çanak çömlekten amforaya, su



kanalından yapı malzemesine kadar çeşitlilik göstermiştir. Günümüzle karşılaştırıldığında, seramiklerin daha sade bir şekilde yapıldığı ve işlevselliğin ön planda tutulduğu gözlemlenmektedir. Göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçişle birlikte yeniden şekillenen yaşam tarzı, seramiklerde de kendini göstermiştir. Yerleşik yaşamda yeni yapım teknikleri geliştirilmiş, seramik formlarında çeşitlilik artmış ve dekoratif süslemeler daha yoğun kullanılmaya başlanmıştır. Böylece seramik eşyalarda işlevsellik ile yaratıcılığın yansıması olan sanat kavramları buluşmuş ve bütünleşmiştir.

Seramik kısaca; toprak, su ve ateştir. En yalın haliyle 'pişmiş toprak' olarak ifade edilmektedir. Seramik, kilin plastik özelliğinden dolayı kolayca şekil verilerek, kurutulması ve pişirilmesi yöntemi ile meydana gelmektedir. Kil, granit kayaların

doğa şartları ile ufalanarak, çevreye yayılarak, nehir kenarlarındaki sulak yerlerden de elde edilen bir karışımdır. Bugün seramik eserlerin üretiminde, sucuk, çubuk, koparma, sıvama, plaka, kalıp, torna, endüstriyel ve elektrikli fırın gibi çok çeşitli yöntemler kullanılmaktadır.



Yeşilova Höyüğü seramikleri

Bornova'da 8500 yıl önce kurulan, Neolitik Dönem'i temsil eden ve İzmir'in ilk yerleşim alanı olan Yeşilova Höyüğü kazıları Yrd. Doç. Dr. Zafer Derin başkanlığında gerçekleştirilmektedir. Kazıdan çıkan arkeolojik eserler 2005 yılından bu yana

Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi'nde sergilenmektedir. Yeşilova Höyüğü, o dönemde yaşamış olan insanların yaşam şekli, kültürü ve gelişmişlik düzeyi hakkında fikir veren seramik eşyalar konusunda da önemli bir zenginliğe sahiptir. Yapılan kazılar, el yapımı olan seramik eşyaların kullanımının göçebe kavimlerin yerleşik düzene geçmesiyle

paralellik gösterdiğini işaret etmektedir. Yeşilova Höyüğü'ndeki arkeolojik bulgulara göre 8500 yıl önce kullanılan seramik teknikleri, 'çimdikleme' ve 'sucuk' gibi yöntemlerdir. Bugün benimsenen seramiğin oluşum sürecinin o dönemde de aynı şekilde seyretmesi yine bulgular arasındadır. Bu süreç kile şekil verilmesi, yeni formuna kavuşan kilin kurumaya bırakılması, tamamen kuruduktan sonra fırınlanması ve sırlanarak yeniden fırınlanması şeklinde devam etmektedir.

Yeşilova Höyüğü (M.Ö. 6490-5730) kazılarında seramik olarak çanak çömlekler, 8000 yıllık kandiller, kilden takılar ve mühürler dikkat çekmektedir. Arkeolojik buluntular





barış dönemi seramiklerinde estetiğin ön planda olduğunu, son derece ince ve elde yapılmış, iyi derecede pişmiş, geleneksel formda çanak çömlekler üretildiğini ve o dönemde en gözde rengin hematitten elde edilen kırmızı olduğunu ortaya koymaktadır. Savaş döneminde üretilen çanak çömleklerin ise farklı formlarda ve ağırlıklı olarak siyah renkte olduğu saptanmıştır. Çömlekçi çarkının, M.Ö. 3000 yıllarında kullanılmasından sonra el ile şekillendirme azalmış, üretim fazlalığı nedeniyle seramik ticareti ve kullanma alanları çeşitlenmiştir. El yapımı seramiklerde estetik ve süsleme, kabartma özellikler ön plana çıkmıştır. Yeşilova Höyüğü'nde ayrıca, Neolitik Çağ'a ait 8000 yıllık ayı heykelciği de bulunmuş, hayvanlara olan ilginin sebebinin korku veya kutsallık olduğu arkeologlar tarafından saptanmıştır. İzmir ve civarında yapılan kazılarda hayvan figürü olarak Anadolu parsının da önem taşıdığı belirlenmiştir. Yeşilova Höyüğü'nde ser-



gilenen en ilginç seramik ise beş bin yıl önceki bir depremle birlikte büyük yangının yaşandığı günden kalan, hasar görmemiş, üzerinde seramikçinin parmak izlerinin bulunduğu pişmiş bir çamur kitlesidir.

Yine Neolitik Dönem yerleşimine ait izler, bir başka alan Ege Üniversitesi Hastanesi arkasında yer alan Yassitepe Höyüğü'nde de bulunmuştur. Yassitepe'de ya-

pılan kazılarda ise fırın ve pithos adı verilen büyük çaplı küpler bulunmuştur.

Orta Tunç Çağı'nı işaret eden bu bulgularda seramiklerin çarkta yapıldığı tespit edilmiştir. Erken Tunç Çağı 1. evresi seramikler el yapımı olup, astar renkleri çoğunlukla gri, siyah, koyu kahverengi ve grimsi kahverengi gibi koyu renklerdir. Ayrıca soluk kırmızımsı, sarımsı, pembemsi tonlardadır. Seramiklerin büyük çoğunluğu perdahlıdır. Tunç Çağı'na ait 5000 yıllık küçük bir serçe formunda gaga ağızlı testi çıkarıldığı, bunun bebeklere su ve süt vermek için kullanılmış olabileceği var sayılmaktadır.

Bayraklı Tepekule Höyüğü-Eski İzmir seramikleri

Eski İzmir olarak adlandırılan İzmir'in eski yerleşim yerlerinden biri de Bayraklı'da bulunan Tepekule Höyüğü'dür. Arkeologlar tarafından M.Ö.

3000 yıllarında yaşayan Luvililer ve Lelegler denilen eski İzmir yurttaşlarının Bayraklı'ya yerleştikleri tespit edilmiştir. M.Ö. 1000 yıllarında ise kentte Helenler yerleşmiştir. Bayraklı Tepekule Höyüğü'nde, Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığında yapılan kazı çalışmalarında birçok buluntu ile birlikte, 100 x 200 metre karelik alanda birbirine paralel sokaklar, anacadder, evler ve Athena Tapınağı ortaya çıkarılmıştır. Tunç Çağı'na tarihlenen seramikler de söz konusu buluntulardan bazılarıdır. Demir Çağı'nda M.Ö. 1050-650 arasında 400 yıl süren ilkel dönemde beş yerleşim katı saptanmıştır. Kazılarda bulunan Aioli uygarlığı seramiği Submyken (karanlık dönem) kökenlidir. Protogeometrik Dönem, Attika vazoculuğunun devamıdır. Eski İzmir'de, çömlekçi işlikleri, arkeoloji literatüründe 'Oryantalizan' (Doğu etkisinin Yunan sanatında ağırlık kazanması) ya da 'Friz Stili' (kabartma ve süslemeler) adı ile anılan seramik türünün güzel örneklerini üretmekte, sanat yaratılarının bir bölümünü dış pazarlara göndermekteydiler.

Erken oryantalizan stil varlığını büyük ölçüde Korinth vazo sanatına borçludur. Yabancı keşisi stil özelliklerini taşıyan çanak çömlekler de, hayvan tasvirlerinin ikonografisi (dinsel içerikli sanat yapıtı), kalça ve omuzların bordo renkli boya ile belirtilmesi, doğu Helen ustalarının Korinth resim sanatından esinlendiklerini gösterir. Söz konusu stilin teknik özelliği kazıma usulünün kullanılmaması, sadece fırça ile çalışılması ve gövde ayrıntılarının boşluk bırakılarak belirtilmesidir. Bu dönemin Eski İzmir'deki en güzel örneklerinden birisi Oinochoe (yonca ağızlı kap)'dir. Oinochoe, stil bakımından hayvan frizli kaplar türünün en güzel örneklerinden biridir. Özenli işçiliği, süslemelerin güzelliği dikkat çekmektedir. Omuz üzerinde ise yabancı domuzunun karşısındaki aslanın bir ayrıntısı görülmektedir.

Orta stil sürecinde (M.Ö. 600-575) ise Korinth etkisi daha da artmış, kazıma tekniği alınmış ve boşluk bırakma yöntemi ile birlikte kullanılmıştır. İnsan figürleri de yine bu dönemde görülmeye başlanmıştır. Athena Tapınağı'nda M.Ö. 600-550 dö-





Yeşilova Höyüğü

nemine ait Kıbrıs ve Finike eserlerinin bulunmuş olması Eski İzmir kentinin bu tarihlerde Akdeniz ticaretine katılmış olduğunu göstermektedir. Erken ve Orta Korinth seramiğinin kaliteli örnekleri ile Sophilos'un eseri olan Lebes Gamikos gibi vazoların ve muhteşem güzellikte hayvan frizli kapların bulunması, büyük heykel sanatının gelişmesi, yazının sıklıkla kullanılması, İzmir'in söz konusu tarihlerde gerçekten zengin ve parlak bir dönem yaşadığını göz önüne koymaktadır.

Atina Tapınağı'nın subgeometrik (T motifinden taklit edilen vazoculuk stili) dönemine giren en önemli ve tarih verebilecek durumda olan seramik buluntusunu yedi telli lyra tasvirli büyük krater parçası (antik çağda su ile karıştırılan şarapların konulduğu geniş ağızlı kaplar) oluşturmaktadır. Aslanın sağrısında görülen kas stilizasyonu, Korinth eserlerinin Doğu Helen oryantilasyon ustalarını etkilemiş ve keçi motiflerine örneklik etmiştir. Savaş sahneleri tasvir eden krater erken Oryantalizan Dönem'de meydana gelmiştir. Kandiller, işçiliğin de tanrısı olan Athena'ya sunulacak anlamlı armağanlar arasında yer alırken, Bayraklı kandilleri, Helen sanatının bu konudaki en güzel örnekleri arasındadır. Eski İzmir'de bulunan ilginç eserlerinden biri de insan yüzlü vazodur ve dalgalı çizgilerle süslü seramik türünün en güzel örneğidir.

Genç Stil sürecinde (M.Ö. 575-550) ise genellikle nitelik yönünden bir gerileme vardır. Kazıma ve boş bırakma yöntemi birlikte kullanılmaktadır. Seramiklerde o dönem insan figürleri de yer almaktadır. Proto-geometrik ve geometrik dönemlerde Anadolu'da genellikle Doğu Akdeniz bölgelerinde Attika vazoculuğu yerini Korinth seramiğine bırakır. John Boardman tarafından incelenmiş olan Bayraklı Attika seramiği

M.Ö. 590-580 tarihlerinde ortaya çıkmıştır. Bayraklı'da 5. yüzyıla giren birçok buluntu içinde, Niobidlere ait güzel bir krater parçası dikkat çekmektedir.

Yeni İzmir-Agora seramikleri

Perslerin istilasası ile Eski İzmir'de parlak dönem sona ermiş, Anadolu'daki Pers işgali 4. yüzyılda etkisini yitirmiş ve İyon kentlerinin büyümesine neden olmuştur. Meydana gelen nüfus patlaması ile yüz dönümlük Bayraklı Höyüğü, İzmirliye küçük geldiğinden M.Ö. 300 tarihlerinde Pagos eteklerinde yeni İzmir kenti kurulmuştur.

Smyrna'nın Devlet Agorası, Kadifekale eteklerinde (günümüzde Namazgah semti) yer almaktadır. Agora'da yapılan kazı çalışmaları Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy başkanlığında yürütülmektedir. Ersoy'un yaptığı araştırmalara göre; sikkeler üzerindeki tanrıça başlı seramik kabartmalı kaplar, seramik kaseler, Smyrna ve yakın çevresinde üretim yapan Kirbei ile Posideos atölyelerinde hayat bulmuştu. Smyrna, heykel atölyelerinin yanı sıra, Eski Smyrna'ya dayanan pişmiş toprak figürün üretim merkezi idi. Bunlar, klasik heykelleri kopyalayan olağan dışı, komik bazı figürlerdi. Bu atölyeler Roma Dönemi sonuna kadar üretimlerini devam ettirmişlerdir. Amfora üretimi ticaretin gelişmesiyle artmış, ancak amfora tiplerinden hangilerinin Smyrna'ya ait olduğu konusunda araştırmalar sürmektedir. Seramik atölyelerinin Rodos amfora formundan etkilendiği anlaşılmaktadır. M.S. 2. yüzyılda Smyrna ve yakın çevresindeki atölyelerde üretilen amforaların birinde Khenion ismi okunmuştur. Son kazılarda ise pişmiş topraktan yapılmış parfüm şişeleri ele geçmiştir. Agora ve çevresindeki arkeolojik kazılarda günlük kullanım kabı olarak çok sayıda sırsız testi, güveç ve ısıtma kapları gibi

seramik malzemeler çıkarılmıştır. Ayrıca, yapılaşmanın artmasına paralel olarak Çanakkale ve Kütahya seramik ürünlerine de bol miktarda rastlanmıştır. Kütahya seramiklerinde yoğunluk 18. yüzyıl fincanlarına aittir. Bunlar çok zengin bir koleksiyon oluşturur. Kütahya'dan geldiği düşünülen tabaklarda kadın figürü ön plandadır. Bu tabakların gelin olacak genç kızlara verilen bir tür ritüel olarak hediye olduğu düşünülmektedir. Kütahya seramikleri ve kahve fincanları, beyaz krem rengi killi, şeffaf renkli sır ile kaplıdır.

Çanakkale seramikleri ise diğer ithal seramikleri gibi eski Roma devlet agorası harabesi içinde pazarlanmışlardır. Menemen ve Çeşme kazı buluntularının gösterdiği gibi seramikler sadece ana



merkezlere değil, diğer köy ve kasabalara da ulaştırılmıştır. İzmir Agora'sında ele geçen sırlı Çanakkale seramiği buluntularının çoğunluğu, çukur tabak, kase ve çanakların parçalarıdır. Baskı teknikleri de birçok kabın üstünü süslemektedir. Beyaz renkli astarların bulunduğu kapların üzerindeki bezemeler de baskın renk kobalt mavisidir. Kobalt mavi bazen kahverengimsi kırmızı-turuncu renklerle, bazen beyaz renkle, çoğunlukla da tek renk işlenmiştir. Bazen çift kulplu yayvan veya dar uzun vazolarda, barok tarzda yapraklarla, çiçeklerle, meyvelerle bezenmiş seramiklere rastlanmıştır. Bazı buluntularda da kırmızı rozet çiçekler ve yasemin yaprağına benzeyen motiflerden oluşan büyük madalyon şeklindeki süslemeler dikkat çeker. Bazı kaplarda ise tek bir papatya ve ortasında kırmızimsı bir çiçek

deseni görülür. Bazı üretimlerde çiçeğin taç yaprağının kıvrımlar şeklinde sap ve yaprak gibi düzenlendiği görülür.

Agora'nın tam batısında Osmanlı Dönemi'ne ait seramik curuflarının, üç ayaklı seramik altlıklarıyla, bilve büyüklüğünde çok sayıda ısı topları bulunmuştur. Ek olarak fırın ve kil havuzları atölyelerin varlığını ortaya koymaktadır. Smyrna Agora'sında Terra Sgilita adı verilen seramik parçaları ve Osmanlı Dönemi'nden kalma seramik eserler de bulunmuştur. Sgilitaların M.S. 1. yüzyılın sonu ve M.S. 2. yüzyılda üretildiği varsayılmaktadır. Ele geçen bu kaplar, ağız ve kaide parçalarından oluşmaktadır. Sözcük anlamı mühürlü toprak eşya olan Terra Sgilita, sertlik ve yarı parlaklık veren eski Romalıların ve Yunanların



kullandığı bir seramik astarıdır. Agora seramiğinin fırından çıkış rengi turuncukahve-kırmızıdır. Agora'da yeni kazılarda Osmanlı Dönemi'ne ait olduğu düşünülen seramiklerin satış amaçlı hazırlanan ya da Levanten ailelerin kullandığı Osmanlı tabakları olduğu belirtilmektedir.

17. yüzyılda ise Agora bölgesinde yabancılar, Kadifekale eteklerinde ise Türkler oturmuşlardır. Bir buluntunun firuze rengi sırrı olup, altı siyah dekorludur. 18. yüzyılın ilk yarısına ait seramiklerde açık firuze renkli bezemeler olduğu tespit edilmiştir. Kırmızı rengin yanı sıra mangan moru ile renklendirilmiş kaplar da bulunmaktadır. Bazı motifler ise siyah konturludur, renkler genelde konturların dışına taşmıştır. Dış yüzeylerde bezemeler daha yoğundur. Bazı buluntuların kompozisyonlarında yer alan dalların ucundaki taze filizleri temsil eden kısa paralel taramalar bir marka gibi göze çarpmaktadır. Bazı tabaklarda beyaz kil ile beyaz astar dikkat çekmektedir. Mavi-beyaz buluntularda ise gövdeye doğru sarkan başak benzeri bitkisel motiflere rastlanmıştır. Az sayıda baskıların dışında özensiz işçilik kendini gösterir.

Çağdaş Türk Seramik Sanatı

Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve günümüze kadar gelen bu süreç seramik sanatı adına yaşanan gelişme dönemini kapsamaktadır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte modernleşme yolunda yapılan köklü değişimler kendini gösterirken bunlara paralel olarak Türk seramik sanatı da yenilikçi bir gelişim süreci içerisine girmiştir. Cumhuriyet sonrası seramiğin yaygınlaşması, serbest ve özgün sanatsal girişimlere paralel olarak gerçekleşmiştir. Günümüzde seramik sanatı;

seramik atölyelerinin çoğalması, atölyelerde verilen eğitim kalitesinin artması, akademik çalışmaların zenginliği, yaratıcı çalışmaların ve özgün eserlerin uluslararası sanat ortamlarında sergilenme imkanı bulması, seramik yarışmalarının grup sergilerinin artması ile hız kazanmıştır.

Çağdaş seramik sanatçıları, yüzey üzerinde resimsel ya da formlarda yontusal uygulamalara ağırlık vermektedirler. Bunun nedeni de sanatçıya sürekli olarak yaratıcı ve yenilikçi seramik eserler üretme sorumluluğunun yüklenmiş olmasıdır. Çağdaş seramikler sanatçının dışavurum sürecini yansıtmaktadır. Seramik sanatçıları kendilerini ifade etmek için kili seçmişlerdir, üretirken fikirlerin ve malzemelerin sınırlarını zorlarlar. Yaşadıkları çağın teknolojik olanaklarına uygun özgür ve özgün işler üretirler. Duygu ve düşüncelerini aktarmak için gereksinim duydukları her türlü malzemeyi kullanmaktan kaçınmazlar. Seramik sanatçıları tüm yaşamları boyunca ya da dönem dönem estetik ve plastik ifade arayışları ile eserler üretmişlerdir, üretmeye devam etmektedirler.

Ben de seramik atölyemizde kendi birimlerimi öğrencilerime aktararak, kendi felsefemi seramiğe yansıtarak özgün yapıtlar oluşturuyorum. Ayrıca çağdaş seramik sanatının gelişip yaygınlaşması için eğitimlik yapmayı tercih ediyorum.

Dünden bugüne seramik sanatının da çağdaş yorumlarıyla şekillendiğini ve yaşatıldığını görüyoruz. Seramik sanatı, insanlık var oldukça da yaşamını sürdürmeye devam edecektir.

Kaynakça:

DERİN, Zafer, *İzmir'in Prehistorik Yerleşim Alanı Yeşilova Höyüğü 2015 Yılı Çalışmaları*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 38. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt Yayın No: 175-2, 2016.

AKURGAL, Ekrem, *Eski Çağda Ege ve İzmir, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını*, İzmir, 1993.

ERSOY, Akin, *Büyük İskender Sonrasında Antik Smyrna (İzmir)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2015.

ERSOY, Akin, *Antik Smyrna/İzmir, 2014-2015*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 38. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Yayın No: 175-2, İzmir, 2016.

ÇEP, Evrim, *Agora (İzmir) Çevresi Killerinin Antik Dönemde Kullanılabilirliği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir Yüksek Lisans Tezi, 2010.



İzmir'in imarının gizli kahramanlarından biri:

Niyazi Ersoy

Niyazi Ersoy, özellikle 1922 İzmir Yangını'ndan sonra harap hale gelen kentin düzenli bir yapıya kavuşturulması çalışmalarında müteahhit olarak yer aldı, unutulmaz yapılara ve eserlere imzasını attı.



■ Tayfur GÖÇMENOĞLU

Bayburt'ta 1886 yılında dünyaya geldi. Babası İsmail Efendi, Bayburt'un Çiğdemli köyünde yeterince para kazanamayınca ailesini alıp Samsun'a taşındı. Burada at arabası çalıştırıyor, oğlu Niyazi de kendisine yardımcı oluyordu.

O yıllarda Ankara'nın ötesinde yaşayanlara 'Kürt' unvanı vermek yaygın bir modaydı. İsmail Ağa da, Samsun'da 'Kürt İsmail' diye anılmaya başlandı. Nakliye işleri yapıyor, kazıyor, hafriyat işlerini bilek gücüyle gerçekleştiriyordu.

Yanında oğlu hep vardı, Niyazi babasından çok şeyler öğreniyordu:

Çalışmak, çok çalışmak, yorulmamak, dürüst olmak ve şükretmek.

Ama hayalleri de vardı: Büyük kentlere gidip, büyük işler üstlenmek.

Yani müteahhit olmak istiyordu.

Aslından kopmayan, ama tuttuğunu koparan bir müteahhit.

Niyazi Ersoy, bir ara tekrar Bayburt'a döndü. Burada ilk nüfus kağıdını da oğlu Avni'ye aldı. Ancak büyük kent arzusu dinmemişti.





Aldı çocuklarını, 1930'lu yıllarının sonlarına doğru İzmir'e geldi.

Burada kalfa olarak başladı işe, sonra işleri büyüttü, ihalelere girmeye başladı.

Kazandığı ilk önemli ihale, 1938 yılında Fuar'daki suni gölün su tahliye işlemiydi, bu iş karşılığında Fuar idaresinden 11 bin lira aldı.

Baş döndürücü bir tempo

Bundan sonrası artık, baş döndürücü bir tempoda kazanılmış nice ihale, başarılmış nice işti yıllarca. Bu, 1970'li yılların ortalarına kadar sürdü. Tam tamına kırk yıl. Niyazi Ersoy kalitesi ve güvenilirliği ile İzmir'de bir marka olmuştu.

Kazandığı parayı harcamak yerine yatırıma yönlendirmeyi severdi. Şehrin ilk hazır beton ve asfalt şantiyesini kurdu, kenti toz topraktan kurtarmak isteyen yerel yöneticilerin kurtuluşu oldu.

Sabahın 5'inde yatağından kalkar, sadece işini düşünürdü. İşini iyi yapmak, namına gölge düşürmemek.

İzmir yangınından sonra harabeye dönen ve Fuar'a dönüştürülmesi için kolların sıvandığı alanda meşakkatli bir moloz kaldırma çalışması sergileyerek Dr. Behçet Uz'un takdirini kazanan Niyazi Ersoy artık kendini kabul ettirmiş, İzmir piyasasına girmişti.

Ve Türkiye'nin sıkıntılı yılları... İkinci Dünya Savaşı. Türkiye savaşın dışında kalsa da ekonomik anlamda gerçekten kötü durumda. Niyazi Ersoy, savaşın ilk yıllarını rölantide geçirse de 1943 yılında Karşıyaka sahil yolunu betonlama ihalesini aldı ve başarıyla tamamladı. Parasını da kuruşuna kadar zamanında aldı. Aynı yıl İzmir-Bargama yolunu tamamladı, yolun geçit vermeyen bölümlerini seyrüsefere açma olanına kavuştu.

İkinci Dünya Savaşı'nda Müstahkem Mevkii Komutanlığı tedbir amaçlı sığınaklar inşa ederken, muhatap olarak yine güvenilir bir ismi seçti; Niyazi Ersoy'u... Yaklaşık iki yıl askeriye yeraltı dehlizleri inşa etti.

Neler yapmadı ki

Ve işte insana "Bir adamın ömrüne bu kadar iş sığar mı?" dedirtecek liste:

- Gürçeşme Yolu, Tepecik Asri Mezarlığı, Cumhuriyet Kız Enstitüsü İhata duvarı
- Urla-Çeşme yolu yapımı/1944-1950
- Katiboğlu-Kızılcullu asfaltlaması-1945
- Müstahkem Mevkii Memnu mıntıkada işler-1945
- Nazilli Ovası sahil sulaması-1951
- Hatay Hakimevleri-1956
- Çocuk Hastanesi, Kültürpark, İnönü Caddesi ve Şükrü Kaya Bulvarı yol ve kanalizasyon işleri-1959
- İnönü ve Mimar Kemalettin caddeleri yapımı-1959
- Birinci Kordon, Fevzipaşa Bulvarı ve Cumhuriyet Meydanı betonlama işleri-1959
- Çamaltı Tuz İşletmeleri yapımı-1959
- Nato Karargahı hudutları içinde yol yapımı-1962
- Turyağ Evleri yapımı-1962
- Şair Eşref Bulvarı yapımı-1964
- Buca Belediyesi asfalt yol yapımı-1968
- Gaziler Caddesi yapımı-1970
- Halkapınar Hal Binası yapımı-1969
- Birgi Deresi'ne koruma duvarı-1949
- Fuar suni gölünün su tahliyesi yapım işi-1938
- Varyant yolunun yapımı/1950-1952

Görülüyor ki Niyazi Ersoy'un seksen yıl öncesine uzanan eserleri hala ayakta. Ve görülüyor ki, onun eserleriyle ilgili en ufak bir tereddüt, şayia, suçlama yok.

Talep edildiği için mi verildi bilinmez; 07 Mayıs 1962 yılında dönemin İzmir Emniyet Müdür Yardımcısı Muvakkar Özman, Niyazi Ersoy'a 'İtimada şayan olduğuna' ilişkin bir belge verdi.

Bu belgeyi de diğerleri gibi, Niyazi Ersoy'un kendisi gibi müteahhit olan oğlu Avni Ersoy canı gibi saklıyor.

Avni Ersoy babasını anlatırken üç konunun altını çiziyor:

"Babam sevecen bir aile reisi, otoriter bir işadamı ve işkolik bir insandı."

Hamidiye Sanayi Mektebi öğrencilerinin

II. Abdülhamit'e hediyesi

İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası'nı gezdiğimiz sırada boş bir kütüphane gördük. Zarif parmaklıkları, çekmeceleri, kapakları çok tanıdık. Gördüğümüz kütüphane, İzmir Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi'nin minyatürüydü. Böyle bir eser burada ne arıyordu?

Celal ÖCAL

İzmir'de kimsesiz çocuklara meslek öğretme gayesiyle 1867'de Mithat Paşa'nın önderliğinde İzmir Islahhanesi adıyla bir okul kurulur. Okul 1868-1881 yılları arasında kunduracılık, çorap ve fanilacılık, marangozluk eğitimi vermeye başlar. Girit muhaciri yetimler 1317 (1899) senesinde okula ücretsiz kabul edilir. Mimarı bilinmeyen 19. yüzyıl Neoklasik mimari özelliğindeki okul, 1881 yılında Hamidiye Sanayi Mektebi adını alır, terzicilik, halıcılık, demircilik, dökümcülük, mızıkacılık bölümleri de eklenir.

Zaman içinde İzmir Islahhanesi, Aydın Sanayi Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi, Sanat Okulu, Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi olarak adlandırılan Mithatpaşa Teknik Anadolu Lisesi özgün mimari yapısı, Atatürk'ün okula yaptığı ziyaretler, eğitim kalitesiyle farklı bir yere sahiptir.

Maketi hakkında yüksek lisans tezleri yapılmış olan okulun tarihçesi hakkında 117 yıldır bilinmeyen gerçek günışığına çıkmış, bu özelliği, Mithatpaşa Teknik Anadolu



Lisesi (MTAL)'ni eşi benzeri bulunmayan bir konuma getirmiştir.

II. Abdülhamit Dönemi'nde İmparatorluk genelinde eğitime büyük önem verilmiş, bu yönde Manastır, Üsküp, Selanik, Aydın ve İzmir'de Hamidiye Sanayi Mektepleri açılmıştır. Sultan II. Abdülhamit Han'ın tahta çıkışının 25. yıldönümü anısına ülke genelinde eserler yapılır. Dönemin Tokat Valisi kesme taştan 33 metre yüksekliğinde saat kulesi yaptırır. İzmir Valisi Kamil Paşa da İzmir'e saat kulesi yaptırma kararı alır. Bu

önemli yıldönümü için İzmir'de yapılan, sadece saat kulesi değildir. Hamidiye Sanat Mektebi yönetimi de padişaha bir hediye gönderme kararı alır. Bu hediye ilk bakışta okullarını tanıtacak özellikte, adlarını taşıdıkları padişahın şanına yakışır güzellikte olmalıdır.

Sonunda öğretmenlerle öğrenciler el ele verirler; birkaç ayda okullarının 4,5mx3,5m ebatlarında bir maketini yapıp, üzerine de kitabesini yazarlar. Okulun pencere parmaklıklarından kilitli çekmecelerine





kadar bütün detaylarının muazzam bir işçilikle yapıldığı bu kütüphane 1901 yılında Yıldız Sarayı'na gönderilir, Sultan II. Abdülhamit'e arz edilir. Padişah verilen hediyeden çok memnun kalır. Kütüphane bilemediğimiz bir tarihte Yıldız Sarayı'ndan İstanbul Üniversitesi'ne getirilir. Üniversitenin en üst katındaki büyük bir salona konur. Zaman içinde kütüphane hakkındaki bilgi unutulur. II. Abdülhamit'in elinden çıkan marangozluk örneklerinden biri zannedilir, dikkat çekmez.

Aradan 117 yıl geçer. 1. Dünya Savaşı'nın 100'üncü yılı anısına armağan eser hazırlığımız sırasında İstanbul Üniversitesi Rektörlük binasını (dönemin Harbiye Nezareti binası) gezdiğimiz sırada boş bir kütüphane gördük. Zarif parmaklıkları, çekmeceleri, kapakları çok tanıdıktı. Gördüğümüz kütüphane, İzmir Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi'nin minyatürüydü. Böyle bir eser burada ne arıyor diye düşünürken, arkadaşımız Yrd. Doç. Dr. Müjgan Deniz kütüphanenin kapılarının üzerinde iki kitabe bulunduğunu gördü. Yazının tercümesini yaptırınca gerçek ortaya çıktı. Kitabelerde;

“Sultan selatîn-i zaman a'zam-ı hükümdârân-ı cihan veliyy-i ni'met-i bi-itminan efendimiz hazretlerinin culûs-i mes'adet-menus-i sehinsahileri yigirmi beşinci sene-i devriyesi hatıra-i mesudiyesi olmak üzere İzmir Hamidiye Sınayi Mektebi tarafından takdirname-i ubudiyet ve şükranıye”, Türk-

çesi, “Zamanın sultanlarının sultanı, cihan hükümdarlarının en büyüğü, yaptığı iyilikleri başa kakmayan efendimiz hazretlerinin uğurlu, munis, alışılmış yüce padişahlıklarının yirmi beşinci yıldönümünün mesut bir hatırası olmak üzere İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi tarafından kendilerine bağlılık ve şükranlarını sunmak maksadıyla yapılmıştır” yazmaktaydı.

Kütüphane, İzmir Hamidiye Sanat Mektebi öğrencileri tarafından yapıp, II. Abdülhamit'e armağan edilmişti.

Bana göre her eğitim sezonu başlarken Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi'nde okumaya hak kazanan öğrencilerle öğretmenler İstanbul Üniversitesi Rektörlük binasına götürülmeli. Ve onlara kütüphane göste-

rilerek “Senin ataların, meslektaşların, bu derece güzel eser yapabilecek kadar usta ve bilgiliydi. Onlar devletinin, okullarının, İzmir'in yüzünü ağarttı. Haydi sen de onlar kadar bilgili, çalışkan ve gayretli ol” denmeli.

Kaynakça:

Yakın, Koyuncu, Gülnaz, İzmir Sanayi Mektebi, İzmir, 1997.

Doğan, Osman, Sultan II. Abdülhamit Han Devri Osmanlı Mektepleri, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2009.

Öcal, Celal, I. Dünya Savaşı'nda İzmir Savunması, İleri Yayınları, İstanbul, 2015.

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.



Ötekinin sesi

Türkiye’de kadın yönetmenlerle ilgili bir araştırma hemen hemen yok gibidir. Sanki kadın hiç var olmamıştır ya da sinemada hatırı sayılır hiçbir iş ortaya koyamamıştır. Peki, gerçekten böyle midir, kadının adı sinemada da yok mudur?

Ayşe TEOMAN

21 Aralık 1895’te sinema tarihinin ilk film gösterimi gerçekleştirilir. Auguste ve Louis Lumière kardeşler Edison’un kineteskopundan aldıkları ilhamla sinematografi geliştirirler, Lyon’da kendi fabrikalarında çalışan işçilerin öğle yemeğine çıkışlarını anlatan filmi çekerler. Fabrikadan Çıkış adlı belgesel niteliğindeki bu kırk saniyelik film Ulusal Sanayi Derneği’nde birkaç kişiye izletilir. Halka açık ilk gösterimse bundan bir hafta sonra, 28 Aralık 1895’te Paris’te bir kahvehanenin bodrum katında yapılır. Capucines Bulvarı 14 numarada bulunan Grand Café’nin yüz yirmi kişilik salonunda yirmi beş kişiye yapılan bu özel gösterimde on film izletilir. Bu filmlerden en çok ilgiyi, belki de dünyanın ilk korku filmi sayabileceğimiz Trenin Ciotat Garı’na Gelişi görür. Meraklı ve şaşkın izleyici topluluğu trenin kendilerini ezeceği endişesiyle salondan fırlayıp kaçar.

Korkunç bir film:)

Türkiye’de halka açık ilk sinema gösterimi 1896’da, Avrupa’daki gösterimden sadece üç dört ay sonra Beyoğlu’nda Sponeck birahanesinde yapılır. Benzer tepkiyle burada da karşılaşılır. Gazeteci Ercüment Ekrem Talû öğrencilik döneminde gittiği gösterimi kendi üslubuyla şöyle anlatacaktır: “Avrupa’nın bir yerinde bir istasyon, bacasından fosur fosur kara dumanlar savrulan bir lokomotif, peşinde takılı vagonlar duruyor. Rıhtım üzerinde telaşlı insanlar gidip geliyor. Ama ne gidiş geliş! Hepsini sara nöbetine tutulmuş sanırsınız. Hareketler o kadar hızlı, ölçsüz ve acayip ki! Tren kalktı, elbette ki sessiz sedasız. Aman Yarabbi! Üstümüze doğru geliyor! Zindan gibi salonun içinde kımıldanmalar oldu. Trenin perdeden fırlayıp seyircileri çiğnemesinden korkanlar, ihtiyaten yerlerini terk ettiler. Hani ya ben de korkmadım değil, lakin merak gelip beni iskemleye mihladı. Bereket versin ki tren çabuk geçip gitti.”

Gavur icadı

Ne var ki, şaşkına dönen seyircilerin içinde bu yeniliğe karşı çıkıp, beyazperdede birbiri ardına yürüyen canlı resimleri günah sayanlar da vardı. Bu durumu Talû, “Mektepte bunun münakaşası haftalarca sürdü. İstanbul halkı

da ekseriyetle bu mevzu üzerinde konuşuyordu. Kimi bu sihirli icadı gidip görmeyi günah sayıyor, kimi gidip gördüğünden dolayı tövbe; istiğfar ediyor, ileri fikirli ise bir medeniyet unsurunun daha yurda girmiş olduğuna seviniyordu” şeklinde ifade eder.

Halk sinemayı sevmişti. Art arda açılan sinema salonları halkın neredeyse tek eğlencesi olmuştu. Ailecek hatta mahallecek gidilen sinemalar üç kuşağın aynı anda eğlenebilmesine olanak tanıyordu. Bu durum televizyonun yavaş yavaş her eve girdiği 1970’li yılların başlarına kadar devam etti.

Despina Nine

Türk sinema tarihinin başlangıç yılı olarak kabul gören 19 Kasım 1914’te Fuat Uzkinay’ın Ayastefanos Rus Abidesinin Yıkılışı filmi çektiği iddia edilse de bununla ilgili hiçbir belge yoktur ortada. Film ya hiç çekilmemiş ya da çekilse de iyi sonuç alınamamış, ya kaybolmuş ya da çalınmıştır. Uzkinay çok iyi bir arşivci olmasına rağmen filmle ilgili en ufak bir bilgi, belge ya da görüntü yoktur ondan kalan. Kızları bile babaları hayatta iken veya daha sonra bu filmi izleyemediklerini söylerler. Burçak Evren, “Bizde bilimsel araştırmalar, özellikle kültür sanat alanında yapılan araştırmalar yeni belgelere dayalı yapılmıyor. Bir önceki kiptan alıntılarla yapılıyor” diyerek yanlışların önceki kuşaktan bir sonrakine zincirleme aktarıldığının altını çizer. Halen devam eden tartışmalar Fuat Uzkinay’ın Türk sinemasının öncülerinden olduğu gerçeğini değiştirmiyor tabii. Peki, Türk sinema tarihinin ilk filmi çeken kimdi? Burçak Evren’e göre sinemamızın öncüleri kimilerinin Balkanlı ya da Yunan, kimilerinin ise Makedonyalı

Fabrikadan Çıkış



Alice Guy Blaché

saydığı, gerçekte Osmanlı tebaasından olan Yanaki ve Milton Manaki kardeşlerdi. Manakiler tarafından çekilen Despina Nine ve Yün Eğiren Kadınlar filmi Osmanlı sınırları içerisinde ve yine Osmanlı tebaasından olan kardeşler tarafından çekilmişti. Belgelere rağmen Manaki kardeşlerin Türk sinemasının öncüleri olduğu gerçeği, gayrimüslim olmaları nedeniyle görmezden gelinmiştir. Ne yazık ki çoğu zaman sinema tarihçilerinin de aynı tutum içerisinde oldukları anlaşılıyor. 16 Mayıs 1974 tarihli Ortadoğu gazetesi Metin Erksan’ın katıldığı bir panelde Türk sinema tarihi üzerine kitapların yanlış bilgi verdiğini, Manaki kardeşlerin çektiği filmlerin Türk sineması dahilinde sayılması gerektiğini söylediğini yazıyordu. Türk Sinema Tarihi ve Türk Sinema Kronolojisi adlı kitapların yazarı Nijat Özön ise Metin Erksan’a cevap olarak, “Ama bu filmleri Türkler çevirmişti” diyebiliyordu.

Kadınlar izliyor

İlk sinemalar erkeklere mahsustu. Kadınlara ise özel matinerler yapılıyordu. Daha sonra salonlar bir perde veya tahta paravanla ikiye bölünerek haremlik-selamlık uygulaması başlatıldı. Askeri Müze Sineması’nda aynı uygulama araya konulan parmaklıklarla yapıldı. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar devam eden bu ayırım İzmir’de yaşanan bir olayla son bulacaktı. 1895 doğumlu sinemacı Cemil Filmer, İktisat Kongresi’ni toplamak için İzmir’e gelen Atatürk tarafından Uşakzade Muammer Bey’in köşküne çağrılır. Eğer izin verilirse Atatürk’ün Halide Edip Hanım’la cephe teftişleri sırasında çekilmiş filmlerini köşkün bahçesine kuracağı bir perdede göstermek istediğini söyler. İsteği kabul görür. Aynı filmleri bu kez kendi işlettiği sinemada izlemesi için Atatürk’ü davet eder. “Ankara Sineması İkiçeşmelik yokuşunun başında idi. O yokuş hıncahınç dolmuştu. Araba geldiği zaman bağrıışmalar, alkışlar göklere yükseldi. Bir yandan kurbanlar kesiliyordu. Kadınlar arabanın camlarına, gövdesine yapışıyor,



Cahide Sonku

Atatürk'e coşkun gösteri yapıyorlardı. Öyle ki araba yürüyemez hale geldi. Ancak ne gam! Halk ite ite arabayı yokuşun başına çıkarmıştı. Öyle bir coşku, öyle bir heyecan vardı ki, anlatmak imkansız. Kadın erkek Gazi'yi görmek için birbirini iteliyor, gözyaşları, alkışlar, haykırımlar birbirine karışıyordu. Daha sonra locaya gittik, eğilerek alt salondaki izleyicilere baktı. Hepsini erkekti. 'Niçin aralarında kadın yok?' dedi. 'Paşam, sadece salı günleri yalnız kadınlara bir matine yapıyoruz. Başka gün yasak' dedim. Yaverine dönüp, 'Muzaffer, aşağıya in ve dışarıdaki kadınları içeri al' dedi. Yaver gitti ve bir süre sonra sinemanın içi tika basa kadın doldu. Türkiye'de ilk defa olarak orada, Ankara Sineması'nda kadınlarla erkekler ve Atatürk bir arada film seyrettiler."

Kadınlar oynuyor

Cumhuriyet öncesi filmlerde Müslüman Türk kadınının sahneye çıkması, filmlerde oynaması ya-



Zeki Müren ve Cahide Sonku Beklenen Şarkı'da.

saktı. Film izlemenin bile günah sayıldığı dönemin filmlerinde gayrimüslim kadınlar rol alıyordu. Bir kazaskerin kızı olan Kadriye, Amelia takma adıyla sahneye çıkan ilk Türk kadınıydı. Her şeye rağmen bütün bu yasaklara, yasaklamalara karşı duranlar da vardı. Şaziye Moral ve Jale takma adıyla sahneye çıkan Afife 'Umumi ahlaka uygun davranış göstermedikleri' gerekçesiyle defalarca karakolluk olmuşlardı. Özgürlüğe giden yol taşlıydı, dikenliydi ama bu onları durdurmayacaktı. Nihayet Cumhuriyet'le birlikte Türk kadınının gizli saklı film ya da tiyatrodaki oynamasına gerek kalmayacak, erkek eliyle konan yasak yine erkek eliyle kaldırılacaktı. İstiklal Harbi sona ermişti. Atatürk'e göre harbin yaraları olabildiğince çabuk sarılmalı, halkın heyecanı ayakta tutulmalıydı. Bunun için de romanlar, hikayeler, piyesler yazılmalı, filmler çekilmeliydi. Bu niyetle Halide Edip Adıvar'a, "Senin o Ateşten Gömlek romanın var ya, işte onun filmi çekilmeli" demişti. Ve eklemişti: "Bu filmde mutlaka Türk kadını oynamalı!" Filmin rejisörü Muhsin Ertuğrul hemen kadın oyuncu arayışlarına başlamıştı. Filmde Ayşe rolünü Bedia Muvahhit oynayacaktı ama Kezban rolü ancak gazete ilanıyla bulunabilmişti. Onu da Münire Eyüp takma adıyla müracaat eden Neyyire Neyir oynayacaktı. Fakat dönemin Opera-Sine dergisinden farklı bir bilgiyi bize Ali Özuyar ulaştırır. Ateşten Gömlek filminden bir yıl önce, yani 1922'nin Haziranı'nda Esrareniz Şark isimli bir film İstanbul, Fransa ve Almanya'da gösterilecek, tahmin edilenin üzerinde beğeni alacaktı. Bu filmde o halde ilk Türk kadın sinema oyuncusu olarak kabul edebileceğimiz Nermin Hanım oynayacaktı. Biz erkeklerle birlikte film izleyebilme ve ardından filmlerde oynayabilme hakkını ancak kazanmışken dünyada başka şeyler olmaktadır.

Kadınlar yönetiyor Alice sinema diyarında

Dünyanın ilk kadın yönetmeni Alice Guy Blaché ilk filmi Fransız'da 1896'da, henüz 23 yaşındayken yapar. Yirmi yıllık kariyeri boyunca binin üzerinde film yazar, yönetir ya da yapımcılığını üstlenir. Hayatın her alanında olduğu gibi sinema alanında da görünebilmenin zorluğunu 1914 yılında yazdığı bir makalede şöyle ifade eder: "Hiç şüphesiz yüz yıllardır erkeklerin yaptığı işleri kadınların yapmaya başlaması ve bunda başarılı olması karşılıklı güçlü önyargı yüzünden çok zor." Bizde ise bir kadının yönettiği filmle buluşabilmek için 1951 yılına kadar beklemek gerekecekti.

Bataklı Damın Kızı Cahide

Gerçek adı Cahide Serap. Doğum yeri Yemen. Cahide Sonku Türk sinemasının ilk kadın yönetmenidir. Daha küçük yaşlarda ailesiyle birlikte İstanbul'a gelir. Şehir Tiyatroları'nda figüran olarak işbaşı yaptığında 15 yaşındadır. Doğum tarihiyle ilgili yanlış bilgiyi, "1919'luyum ben. Nüfusumda 1916 olduğuna bakmayın, yaşımı büyüttüm tiyatro kadrosunda memur olabilmek için" diyerek düzeltir. 1933 yılında senaryosunu Mümtaz Osman takma adıyla Nazım Hikmet'in yazdığı, yönetmenliğini o dönemin (tiyatrocular dönemi/1922-1939) sinemasının tek adamı diye anılan Muhsin Ertuğrul'un yaptığı Söz Bir Allah Bir filmiyle sinemaya adım atar. 1935 yılında Selma Lagerlöf'ün bir öyküsünden uyarlanan ve senaryosunu yine Nazım Hikmet'in yazdığı ilk köy filmi olarak tarihe

geçen Bataklı Damın Kızı Aysel filmiyle yıldızı iyice parlar. 1949 yılında Sırrı Talpar'la birlikte Güneş Film yapım şirketini kurarlar. Seyfi Havaeri'nin yönettiği Fedakar Ana filminin yapımcılığını Sırrı Talpar'la birlikte üstlenir. Bundan bir yıl sonra da kendi yapım şirketi 'Sonku Film'i kurar, 1956 yılına kadar on filmin yapımcısı olur. Seyfi Havaeri bir röportajda, "Muhsin Ertuğrul başrolde oynattığı kadınların başka yönetmenlerle çalışmasına izin vermezdi. Korkunçtu, haristi. Cahide Sonku'yu yapımcılığa sevk eden şey, Muhsin Bey'e olan hırsıdır" diye özetler bu yapımcılık hikayesini. Fedakar Ana filminin sadece yapımcılığını ve asistanlığını üstlenmesine rağmen filmin afişinde adı rejisör olarak yer alan ve "Filmde kimin adı yazılmışsa rejisör odur" diyen Cahide Sonku'ya 10 bin liralık tazminat davası açar. 1951'de Talat Artemel ve Sami Ayanoğlu'yla birlikte Vatan ve Namık Kemal filmi yönetir, filmin yapımcılığını üstlenir, filmin senaryosunu da Talat Artemel ve Hayri Egeli'yle birlikte yazarlar. Yıldız dergisi onu bu filmdeki rolü nedeniyle 'en iyi kadın oyuncu' ilan eder. Yıllar sonra filmle ilgili Agah Özgüç'e, "Hiçbir zaman bu sahneleri ben, şu sahneleri diğer arkadaşım yaptı diyemem. Hep birlikte ve masa başında çalıştık. O gün kimin rolü ve işi azsa makinenin başına o geçti" diyecektir. Bu film aynı zamanda Türk sinema tarihinin galası yapılan ilk filmidir. Adalet Cimcoz Fitne Fücür takma adıyla şöyle yazar: "Cahide Sonku paradan çekinmemiş ve ilk filminin şerefine adam akıllı hovardalık etmiş. Dolayısıyla biz de hasretini çektiğimiz bir ilk gece havasını tatmak fırsatını bulduk. Filmde rol alan bütün artistler oradaydı. Kadın sanatkarlar gece elbisesi giymişlerdi. Hepsini gayet cici, gayet şıkıldılar. Fakat pek tabiidir ki Cahide'nin kabına varmak kimsenin haddi değil." 1953'te Orhon Arıburnu ve Sami Ayanoğlu ile birlikte Beklenen Şarkı'yı yönetir, filmin yapımcılığını üstlenir. 1956'da, İlhan Arakon'un "Cahide Sonku Büyük Sır'da hem senarist, hem rejisör hem de prodüktör olarak bulunuyordu. Ve bu işi de rahatlıkla, sanki elbise değiştirir gibi yapabiliyordu" diye aktardığı Büyük Sır filmi Orhon Arıburnu ve Sami Ayanoğlu ortaklığında yönetir. Orhan Arıburnu Agah Özgüç'le yaptığı 6.11.1988 tarihli konuşmasında, "Sonku, filmin sadece yapımcısı ve oyuncusudur. Ben ise yönetmeniyim. Afişlere yönetmen olarak kendi istediği için ismi yazılmıştır" der. Kadının her daim yok sayılmasına ya da yok saymaya meyilli olmasına sinema tarihi alışkıdır fakat bu kez Sami Ayanoğlu da yok sayılmıştır. 1958'de Sonku Film, içindeki tüm orijinal filmlerle birlikte yanıp kül olur. Bu yangınla birlikte tüm servetini kaybeden Cahide Sonku Yeşilçamın vefasızlığına, ikiyüzlülüğüne sırtını döner, kendi yoluna gider. Artık kendisini en iyi hissettiği yer meyhanelerdir. Öyle ki 1979'da SİYAD (Sinema Yazarları Derneği) Türk Sineması Hizmet Ödülü bir akşamüstü Beyoğlu'nda Körfez Meyhanesi'nde alacaktır. Aldığı ödül ölümünden (1981) yıllar sonra, 2003 yılında SİYAD ödül töreninde sahneye çıkan Burçak Evren'in elindedir. Sinema tarihçisi Evren bu ödülü bir paket sigara karşılığında bit-pazarından almıştır. Cahide Sonku kitaplara yeteneksizliği, eğitimsizliği ve alkolik oluşuyla yansımış, onunla ilgili söylenenler hep bedeni üzerinden tanımlanmıştır. Bunların hiçbir önemi yoktur. Yeşilçam, İlhan Arakon'un tabiriyle zaten inanılmaz bir dedikodu batağının içerisindeydi. Ama o, yaptıklarıyla yapımcılığın ve yönetmenliğin Yeşilçam'ın erkeklerin tekelinde olmadığını ortaya

koyarken, şu sözleriyle de Yeşilçam'ın yıldızlarını döker: "Benden herkes bir şey alır. Ama beni benden alamazlar. Eğer bir suçlu aranıyorsa bu benim, Vah vah diye kimse ağıt yakmasın, kimse alınmasın, kimse Cahide'yi dert etmesin..."

Aydedeye Gidiyoruz

Türk sinemasının ikinci kadın yönetmeni Nuran Şener. Doğum tarihi 1935, ölüm tarihi 1970. Kısa ömrüne çok şey sığdırmış. Edebiyat Fakültesi Pedagoji Bölümü'nü ve Gazetecilik Enstitüsü'nü bitirmiş, Sorbonne Üniversitesi'nde doktorasını yapmıştır. Özellikle çocuk eğitimi konusunda yaptığı araştırmalarla tanınır. 1964'te yönetmenliğe başlar. Üç film çeker, bu filmlerin senaryosu yine kendisine aittir. İlk filminde rüyasında uzaya giden bir çocuğun öyküsünü anlatır, senaryo bir tiyatro oyunundan uyarlamadır. Aydedeye Gidiyoruz isimli bu filmi Türk Ticaret Bankası adına çeker. Tarık Dursun K. bu filmde Şener'in asistanlığını yapar fakat çeşitli kaynaklarda bu filmi birlikte çektikleri yazar. 1965'te Suçlu Çocuklar'ı çeker. 4 Aralık 1965 tarihli Ses dergisinde bu filmle ilgili kaleme aldığı yazıda dönemin İstanbul Milli Eğitim Müdürü'nü, Kültür ve Sağlık Müdürü'nü filmin tanıtım afişlerinde de yer alan büyükler kadar çocuklara da mutlaka izlettirilmeli şeklindeki tavsiyelerini eleştirir. Filmin büyükler için olduğunu, çocuklar içinse sadece çöküntü nedeni olduğunu, ibretlik sahnelerin çocuklar için tam tersi özendirici olacağını yazar, filmi ve yönetmenini yerden yere vurur. Oysa film Yeşilçam'ın gündemine uygun düşmeyen, günümüzün de önemli bir sorunu olan sokak çocuklarını anlatmaktadır. Film, yapımcısı Ümit Utku'nun söylediğine göre kaybolmuştur. 2003 yılına kadar yer aldığı TRT arşivinden de her nedense silinmiştir. 1966 yılında, aynı zamanda tiyatro oyunu olarak da kaleme aldığı Oduncunun Çocukları isimli filmi çeker. Mesleğinden gelen duyarlılığı filmlerine de taşımış yönetmenin vedası erken olur.

Feyturiye Esen

Türk sinemasının üçüncü kadın yönetmeni, yapımcı, senarist Feyturiye Esen 1928'de İstanbul'da dünyaya gelir ama Semire Ruken Öztürk'le yaptığı görüşmede, "İzmir'e gitmişim, oradan nüfusumu çıkartmışlar" der. 1950'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun olur. Sinemayla iç içedir, yakın dostları sinema çevresindedir. İki kızından biri Hilal, dönemin çocuk oyuncularındandır. 1957'de kızının adını verdiği Hilal Film'i kurar. Beş filmin yapımcılığını üstlenir, bunlardan birini, 1965'te kızı Hilal ile Ahmet Mekin'in başrolde oynadığı Canım Benim adlı filmi yönetir. Bu film yerli Lolita iddiasıyla acımasızca eleştirilir. Yönetmen, başka bir film yönetmediği, hiçbir şey bilmeden bu filmi çektiği için yerden yere vurulur, filmi de ciddiye alınmadığı için ona yönetmenlik imgesi yakıştırılmaz. Erkeklerin tekelindeki Yeşilçam'da tutunabilmek zordur. Hem ekonomik nedenlerle hem de o dönemde sinema dünyasına küçük yaşta giren kızını korumak amacıyla sinemadan çekildiğini söyler. İlk kez Uçan Süpürge'nin yapımcılığında, metinleri Ruken Öztürk ve Sabri Büyükdüvenci tarafından yazılan, Nuran Bayer'in yönettiği Ötekinin Sesi: Yeşilçam'ın Görünmeyen Kadınları adlı belgeselde gündeme gelen Feyturiye Esen 2004 yılında, iki kızıyla yaşamının son yıllarını geçirdiği Milas'ta yaşama veda eder.

En üretkeni, en uzun soluklusu

Türk sinemasının dördüncü kadın yönetmeni Bilge Olgaç 1940 yılında Kırklareli'nde doğar. Daha küçük yaşlarda başlayan kitap okuma alışkanlığı ona yazma yetisini kazandırmıştır. Eğitimini bıraksa da kalemini hiç bırakmaz. Bu ona önce Memduh Ün'ün, ve Halit Refiğ'in asistanlığını yapma fırsatını verir. Elindeki kalemle, yazdığı senaryolarla erkeklerin egemenliğindeki Yeşilçam'ın kapısını aralamıştır. 1965'te ilk filmi Üçünüzü de Mıhlarım'ı çeker. 1965-1975 yılları arasında çoğu avantür, maço, erkek kahramanların öne çıktığı erkek filmleri çeker. Bununla ilgili, "Biz işimizi yapıyorduk. Sinemanın sanat olması diye bir fikrimiz hiç yoktu. Sinema o zaman sadece bizim ekmek kapımızdı. Onun için de filmlerdeki kadınları, erkekleri filan düşünmezdik. Avantür filmde elbetteki kadın soyunacaktır. Hiçbir zaman ben niye bu kadını soyuyorum diye düşünmedim. Filmin gereği neyse onu yaptık" der. Kadının kadın kimliğiyle tutunabilmesinin yolu ne acıdır ki onlar gibi olmaktır. Varoluş mücadelesini şu sözlerle ifade eder: "Ben kadın olduğumu unutmaya ve onlara da unutturmaya çalıştım. Onlara ayak uydurmaya çalıştım. Benim yanımda dövüşüler, küfürleştiler, her şeyi yapma özgürlüğü kazandılar. Bu gerçekten önemliydi ve sonunda beni kendilerinden biri olarak gördüler." 1975'te, senaryosunu Yılmaz Güney'in yazdığı Bir Gün Mutlaka filmiyle ara verir. Burçak Evren filmdeki uzun monologları, Yeşilçam'ın beylik kalıplarından vazgeçilmemesini, siyasal akıştan kopuk olarak yanlış biçimlerde verilmesini eleştirse de belgesel niteliğe sahip olan bu filmin siyasal sinemanın ilk örneği olduğunu söyleyerek hakkını teslim eder. Avantür filmlerle başladığı yönetmenliğe 1975-1984 yılları arasında ara verir. Erotik filmlerin çekildiği bu dönemde reklam filmleri ve fotoromanlar çeker. 1984'te Kaşık Düşmanı ile sinemaya geri döner. İlk üretimlerinden farklı olarak toplumsal odaklı, siyasi, kadına yönelik şiddeti eleştiren, feodal düzeni ve ataerkilliği sorgulayan filmleriyle sayısız ödülü hak eder. 1994'te, yeni çekeceği 'Ölüme Doğru' adlı filmin avansıyla Taksim civarında kiraladığı evinde yanarak öldüğü güne kadar film çekmeye devam eder. Bize ondan kalansa otuz yedi filmidir.

Çöl çiçeği

Tiyatro-sinema oyuncusu, yapımcı, senarist ve yönetmen olan Lale Oraloğlu 1924'te İzmir'de doğar. Dame de Sion, Şişli Terakki, Saint Pulcherie, Nişantaşı Ortaokulu ve Alman Lisesi'nde okuduktan sonra İngiliz Filolojisi'nden mezun olur.



Canım Benim

Bilge Olgaç



1951'de Muhsin Ertuğrul'un Küçük Sahne'sinde profesyonel olarak çalışmaya başlar, Ardından bir süre gazetecilik yapar. "Orada sinemayı öğrendim" dediği Fransa'da Marcel Carné'nin bir filminde asistanlık yapar. Cahide Sonku'nun yapımcılığında beş yıl sonra, 1954'te kızının adını verdiği Alev Film'i kurar. Yönetmenliğe Bir Kadın Tuzağı filmiyle 1971'de başlar. 1971-1972 yıllarında dört filme yapımcı, senarist ve yönetmen olarak imzasını atar. Filmde küçüklüğünden bu yana tiyatro sahnelerinde olan kızı Alev'le birlikte oynar. Yeşilçam'ın erkeksi dünyasında çoğu kadın için tek çıkış yolu ana-kız dayanışmasıdır. Bunu şu sözlerle ifade eder: "Yedi yaşından beri Alev'le hep dayanışırız. Oyunlarını ben seçer, rejisini de ben yapardım."

Reşat Nuri ona hak ettiği değerin verilmediğini söyler. Bunu Alev Oraloğlu yıllar sonra bir belgeselde şöyle anlatır: "Daha yeni başlamıştım, tüm enerjime, başarı kazanacağımdan emin falan. Benim Çalıkuşu'nu oynamamı çok isterdi. Bir gün bana, 'Çok kuvvetli bir kaynaksın, fişkiriyorsun. Ama ne yazık ki çölde fişkiriyorsun' dedi. Böyle, içim biraz burkuldu ama 'Yok canım ileride böyle olmayacak' dedim ama bir yerde de öyle oldu galiba..." Kadın yönetmen neden az sorusuna verdiği yanıt, "Yapımcılar erkek. Kadına da güvenmiyorlar" olur. Sinema deneyimi için, "Bütün filmlerim para bakımından başarısız oldu. Ondan sonra da pes dedim. Kazanmak ne demek, korkunç borca girdim. Tiyatroyla sonra ödedim" der. Yeşilçam'ın tutunamayan kadınlarından biri olan çöl çiçeği 15 Ocak 2007'de aramızdan ayrılır.

Avantür Kraliçesi

Birsen Kaya 1943 yılında İstanbul'da doğar. Edebiyata, sinemaya merakı küçük yaşlarda başlar. 1963 yılında Artist dergisi için setlerde röportajlar yapan bir muhabirken çok sayıda yönetmenin asistanlığını yapar, senaryolar yazar. 1970-1975 yılları arasında senaryolarını da yazdığı on beş film yönetir. İki filminin çekim aşamalarıyla ilgili haberleri dönemin gazete ve dergilerinde yer alır ama hiçbir kaynaktan bu filmlerin adı geçmez.

Nuran



Şener-Suçlu Çocuklar

Sette ekibini, "Bir kadın olarak beni görmeyeceksiniz, karşınızda film çeken bir rejisör olarak göreceksiniz. Sözümden çıkmayacaksınız, güzel, düzenli çalışacaksak hep birlikte çalışalım" diye uyarır. Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi'nin Türk Sineması Görsel Hafıza Projesi'nde yer alan belgeselde, "Yeşilçam bitmeseydi rejisörlük yapmaya devam ederdim" der. 1977 yılında bırakmak zorunda kaldığı Yeşilçam'dan emekli bile edilmediği gibi, sağlık problemleriyle de boğuşmak zorunda kalır. Semire Ruken Öztürk'e bir telefon görüşmesinde, "Benimle birlikte giren herkes emekli oldu, bir beni yapmadılar" der. Avantür Kraliçesi lakaplı yönetmen Birsen Kaya eşi İsmail Zarel ile birlikte Adana'da çok zor koşullarda yaşamaktadır.

Ayten Ürkmez Kuyululu

1930'da İstanbul'da kendi deyimiyle sinemanın içine doğar. 16 yaşında Babıali'yi keşfeder, dergilerde gazetelerde muhabirlik yapar. Tiyatro ve

opera eğitimi almaya başlar ama maddi sıkıntılar yüzünden tamamlayamaz. 1952'de Ankara Radyosu'na girer. Radyo oyunları yazar, çevirir, seslendirir. 'Arkası Yarın' severler adını ya da sesini mutlaka duymuşlardır. 1960'larda Devlet Tiyatrosu'nun başarılı bir oyuncusudur. 1961'de Küçük Dünya isimli filmin senaryosunu yazar, fakat film kısa süre sonra yanar. Filmlerde oynayan, kısa filmler çeken, radyo için oyunlar yazan, yöneten Kuyululu 1964'te İsveç'e gider. Türkiye'de bir dönem Devlet Opera ve Balesi'nde edindiği deneyim sayesinde İsveç Kraliyet Opera Korosu'nda çalışmaya başlar. 1968'de kendi yazdığı Ateş Dansı isimli filmin senaryosuna Türkiye'de yapımcı ve yönetmen arar. Ama senaryosunun Türk halkı tarafından anlaşılacağı gerekçesiyle ama aslında kadın olduğu için hep reddedilir. 1970'te Dışarıdakiler adlı filmi yazar, yönetir. Filmi tamamlaması bir yılını alır. Film İskandinav ülkelerinde çok beğenilir. Dönemin gazeteleri ondan "Müthiş Türk kadını! Yazıyor, yönetiyor, oynuyor. Bizlere yabancı olan, oysa Avrupa ve Avustralya'nın adından sık sık söz ettiği bir sanatçı" şeklinde bahseder. Ertesi yıl ailesiyle Stockholm'den Avustralya'ya göç eder. Burada da film çalışmalarına devam etmek ister, Film Komisyonu'na başvurur. Kadından da yönetmen mi olurmuş tepkisiyle karşılaşır. Şaşırır, "Ben bu sözü daha önce de duymuştum" der, ama yılmaz. Göçmen sinemasının tanınmış yönetmeni Kuyululu, Bir Avuç Toz, Altın Kafes ve Suçlu mu Piyon mu filmlerini yapar ve sinemadan çekilir.

Sultan

Türkan Şoray 28 Haziran 1945'te İstanbul'da doğar. Ortaokulun son sınıfına kadar kafasında artistlik hariç pek çok meslek vardır gelecekte yapmayı düşündüğü. Komşusu Emel Yıldız Türker İnanoğlu'nun Köyde Bir Kız Sevdim filminde oyuncudur. Bir gün onu izlemeye sete gittiğinde yönetmen tarafından fark edilir. Oyuncu olarak Yeşilçam'ın kapısından girer. On iki yılda yüz altmış filmde rol alır. Yeşilçam'da alışlagelen anakız dayanışması burada da karşımıza çıkar. Annesi onun koşulsuz destekçisidir. Bunca yıllık emek ve deneyimden sonra 1972'de kendi hayat hikayesi olan Dönüş'ü çekmeye karar verir. Bu kararı yönetmenlerin aşırı tepkisine yol açar, eleştirilir. Eleştirenlerin içinde hemcinsi Bilge Olgaç da vardır. Film ekibi de onlardan farksız değildir. "Beraber çalıştığımız arkadaşların çoğu yaptığımız işe hafif dudak büküyor, alay edercesine gülüyordu. Önce sabrettim. Huzursuz bir şekilde çalışmalarımız devam etti. Ama bir yere kadar. Baktım bu şekilde iş yürümeyecek, Bir gün hepsini bir araya topladım. Hatırladığım kadarıyla şöyle konuştum: 'Beyler, ben bir kadınıym. Erkek olsaydım size söyleyeceğim kelimeleri çok iyi biliyorsunuz. Paydos!...' Dönüş ilk ve son rejisörlük denemem olacak der ama ondan sonra sırasıyla; Azap (1973), Bodrum Hakimi (1976), Yılanı Öldürseler (1981) ve Uzaklarda Arama (2015) filmlerini yönetir. Sinemada yaşanan kriz, dişe dokunur senaryo bulma zorluğu gibi nedenlerle bir daha film çekmez. Geçtiğimiz yıl Kadın İletişim ve Araştırma Derneği Uçan Süpürge'nin sinemada kadın yönetmen ve yapımcıları buluşturduğu etkinliğinde sinemadaki duruşunu şu sözlerle ifade eder: "Kamera arkasında kadın, kendi farklı estetiğiyle, alışılmış dünya görüşleri dışında kadın bakış açısını yansıtarak sinemaya farklı yön verebiliyor.

Bu sadece kadın olmakla değil, farklı itirazları olmakla ilgili bir şey. Kadınların her türlü baskı ve egemenliğe karşı duran tavrı estetiğe de yansıdığı zaman sinema bambaşka bir boyuta geçebilir." Türkan Şoray'ın da dediği gibi, kadın isterse sinemada mucizeler yaratabilir.

Adalı ve Sezer

Sinemaya gerçek anlamda emeği geçmiş iki kadını da anmadan geçmek olmaz. Handan Adalı, Yeşilçam'da Cahide Sonku'dan sonra ikinci kadın yapımcıdır. 1922 doğumlu, tiyatro kökenli Adalı 1947'de sinemaya geçiş yapar. 1951'de Adalı Film'i kurar. Gönülünde yatan asıl meslek avukatlık olsa da altmışın üstünde filmde rol alır, yapımcılık ve yönetmen yardımcılığı yapar. 1993'te hayata gözlerini yumar. Geçtiğimiz yıl kaybettiğimiz 1929 İstanbul doğumlu Sezer Sezin'in asıl adı Mesure'dir. O da tiyatrodan gelmez. Sinemamızın Şoför Nebahat'i Sezer Sezin, kendisini Yeşilçam'a güçlü kadın rolleriyle kabul ettirebilmiştir.

Filmlerde kadın

1980'li yıllara kadar yapılan filmler erkek odaklıdır. Kadın vardır ama yoktur. Başrolde bile olsa erkeğin yanındaki kadın rolleridir ona biçilen. Kadın fedakardır, çilekeştir, evinin kadını, çocuklarının anasıdır. Bütün bunları kabullenirse kadının adı vardır. Yoksa, vururlar kahpeye. Var olabilmesi de yok olabilmesi de ancak bir erkeğe bağlıdır. Aynı zamanda, tabiatın ancak kocaya bahşettiği (!) en büyük kıymetini korumakla mükelleftir, Gerçi koruyamasa da onun adına bu işi yapabilecek bekçileri her daim bulunur. Namuslu anne olamayan kadın iffetsiz kötü kadındır, cadıdır, büyücüdür, fettandır, yuva yıkandır. Eksik etek, düşmüşlük, düşkünlük, bataklık gibi imgeler o dönemin filmlerinde kadınla birlikte anılır. Kabul görmeleri bazen erkekleşmelerine bağlıdır; erkek gibi kadın, Erkek Fatma vb. yakıştırmalar kadın içindir. Yeşilçam'da, kurallarını erkeklerin koyduğu bu oyunda kadın kendine biçilen rolü oynar. Filmlerde dayatılan bu iffetli kadın modeli aslında toplumun kadına biçtiği rolün yansımasıdır. 1970'li yıllar televizyonun hızla hayatımıza girdiği, Yeşilçam'ın utanç filmlerinin üretildiği yıllar. Bu dönemin filmlerinde kadın nesnedir, alabildiğine metalaştırılmıştır. 1980'ler darbe yılları. Sanatın ve sanatçının suçlu ilan edildiği, kitapların, filmlerin yakılıp yasaklandığı yıllar. Olumsuz şartlara rağmen bu yıllar kadın sorunlarının gündeme geldiği, kadın hareketinin ses getirdiği yıllar. Dolayısıyla kadın karakterlerin odağa alındığı, kadın filmlerinin yapılmaya başlandığı yıllar.

Film yapan kadınlar

1980 sonrasında kadın yönetmenlerin sayısında artış olur, kadın öyküleri anlatan filmler çekilmeye başlanır. Ekonomik nedenlerle film yapmaya ara verse de hiçbir zaman sinemadan kopamayacağını söyleyen Nisan Akman'ı ve kadın yönetmen olmanın bir farkının da olması gerektiğini söyleyen Mahinur Ergun'u bu dönemde tanırız. 1990'dan sonra tanışacağımız isimler ise Füzün ve Gülsün Karamustafa, Canan Gerede, Tomris Giritlioğlu, Işıl Özgentürk, Biket İlhan, Seçkin Yaşar, Handan İpekçi, Canan Evcimen Obay, Fide Motan, Yeşim Ustaoglu, Sunar Kural Aytuna, Jülide Övür ve Neccef Uğurlu'dur. Bu isimlerin çoğu TRT desteğiyle

yine TRT'ye işler yapar. Ancak TRT'nin desteklediği hiçbir kadın yönetmenin filmi gösterim şansı bulamaz. Çünkü verilen destek kısıtlıdır. Bu dönemde bir film, hikayesinin ve anlatımının yanı sıra müziğiyle de hafızalarımıza kazınır: Handan İpekçi'nin, "1998'de Susurluk kazası olmuş, toplum dibe vurmuş, bir yandan Güneydoğu'daki çatışmalar, öte yandan Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. yıldönümü görkemli bir şekilde kutlanıyor. Yani çok büyük çelişkiler iç içe yaşanıyor. Sanki bu öykü böyle birdenbire bir ay içinde çıkıverdi" dediği bir dönemin yasaklısı Büyük Adam Küçük Aşk filmi. İpekçi'nin kadın yönetmenlerle ortaklaşa film yapma projesiyse başlamadan biter. Ortak filmler yapabilmek için ortak cinsiyetlerin değil ortak dünyaların da oluşması gereklidir çünkü. Işıl Özgentürk ise bu projenin para bulamadıkları için yapılamadığını söyler. Seni Seviyorum Rosa filminden tanıdığımız yönetmen, para meselesinin kadın yönetmenlerin en büyük sorunu olduğunu şu sözlerle ifade eder: "Para ilişkileri sert ilişkilidir. İktidar duygusuyla ilgili bir ilişkidir ve kadın duyarlılığı demeyelim de ona kadın beyninin işleme şeklinden ve edindiği etik ya da geleneksel meselelerden ötürü çok yıpranır kadınlar para toplarken." Sarı Tebessüm ve Sevgilim İstanbul filmlerinin yönetmeni Seçkin Yaşar'ın görüşü ise parayı yönetmenin değil yapımcının bulması gerektiği, aksi takdirde yaratıcılığa güç kalmayacağı yönündedir.

Kadın yönetmen mi yoksa sadece yönetmen mi?

Türk sinemasında film yapan kadınların çoğu sinemada kadın kimlikleriyle bulunmadıklarını, sadece yönetmen olduklarını dile getirmiştir. Benim burada kadın yönetmen tamlamasını kullanmamdaki amacım cinsiyet ayrımını ortaya koymak değil, pozitif ayrımcılık beklentisi hiç değil. Eril dilin her yerde egemen olduğu toplumda kadının, kadına ait olanın üstüne basa basa belirtilmesi zorunluluk gibi.

Kadın yönetmen niye az?

1999'da Kayıkçı, 2000'de Hayatımın Tek Yolculuğu, 2005'te Ayın Karanlık Yüzü, 2007'de Mavi Gözlü Dev, 2013'te Yarım Kalan Mucize filmlerini çeken İzmirli kadın yönetmen Biket İlhan, kadın yönetmenlerin neden az olduğu sorusuna şöyle yanıt verir: "Nedeni biraz da kendimizde aramalı. Çünkü kendimden örnek vereyim; şimdi ben evimle ilgilenmeyi seviyorum, kızım ile ilgilenmeyi seviyorum. Onlara vakit ayıracağım. Bu da sinema kadar önemli bir şey benim hayatımda. Bu bir kadın olmanın dezavantajı diye de bakmıyorum, benim seçimim diye bakıyorum. Bu, güzel ve önemli bir şey benim için. Bunları da kaçırmak istemiyorum hayatımın içinde. Zaten zor para buluyorsun. Hepsini bir araya getirmek zaman alıyor. Bu nedenle de az film yapılıyor. Ama benim durumumda olmayan, belki daha farklı, film yapmaya hayatı daha uygun kadın yönetmenler de vardır." Bu görüşte olan başka kadın yönetmenler olsa da Necef Uğurlu anneliğin çalışma yaşamını çok olumlu etkilediğinden, asıl çocuktan sonra mücadele gücünün arttığından bahseder, "Bazen bana ticari açıdan zarar verecek öfkeli mücadelelerim olur, bunu anlamazlar, çocuktur bunun nedeni, çünkü bir an-

nenin çocuğu için yapmayacağı şey yoktur" der. İz, Güneşe Yolculuk, Bulutları Beklerken, Pandora'nın Kutusu, Araf ve Tereddüt filmlerinin yönetmeni Yeşim Ustaoglu'nun ise kadın yönetmen olmanın avantajını ya da dezavantajını yaşayıp yaşamadığı sorusuna yanıtı nettir: "Hayır, sanatçı sanatçısıdır!"

2000'ler...

Berrin Dağçınar, Ela Alyamaç, Selma Köksal Çekiç, Yeşim Sezgin, İlksen Başarır, Selda Çiçek, Ceyda Aslı Kılıçkiran, Aslı Özge, Pelin Esmer, Handan Öztürk ve Yasemin Alkaya, Çiğdem Sezgin, Aysim Türkmen, Dilek Çolak, Burçak Üzen, Elif Refiğ, Çiğdem Vitrinel, Çağıl Nurhak Aydoğdu, Esra Saydam, Nisan Dağ. Çoğunun adını yeni duyuyor olsak da hepsi sinema adına yüzümüzü güldüren çalışmalara imza atmış. Neden rahatsızsa onun filmi yaptığini söyleyen İlksen Başarır'ın Karanlık Takiler'le Atıklarınca'sını, Tony Gatlif'in Djam'ının ortak yapımcısı Suzan Güverte'nin yine yapımcılığını üstlendiği Enkaz, Blue ve Ayakkabı filmlerini, Pelin Esmer'in bütün filmlerini bulup izleyin derim.

İlkler Unutulmaz

Geçtiğimiz ay İzmir sinema adına umut veren bir etkinliğe ev sahipliği yaptı: İlkler Unutulmaz... Konak Belediyesi ve DESEM (Dokuz Eylül Sürekli Eğitim Merkezi) ilk filmlerini çeken kadın yönetmenleri ağırladı. Bu sayede filmlerini izleme ve sonrasında onlarla söyleşme olanağı bulduk. Etkinliğin mimarı Gülten Taranç 1990 İzmir doğumlu. Türkiye'nin en genç yönetmeni, kuşağının en genç temsilcisi. "Bu organizasyonu yapıyorum ama sürçülisan etmekten de bir o kadar korkuyorum" diyecek kadar alçakgönüllü, samimi, içten. Gerçekte neyse bize gösterdiği yüzü de o. İçini yüzüne yansıtıyor, öyle ki Meksika'da ona 'transparan surat' yakıştırmaları yapılmış. Biz onu Yağmurlarda Yıkansam filmiyle tanıdık ama onun sinemaya giriş hikayesi daha eskiye, biraz da Meksika'ya dayanıyor. Dans ve dil eğitimi için gittiği Meksika'da bir yıl kalıyor, oradaki kadınlarla buradaki kadınları kıyaslamaya yönelik bir bakış açısına sahip oluyor. Aramızdaki kültür farkını, bir taraftan da benzer yanlarımızı gözlemliyor. Döndükten sonra Dokuz Eylül Üniversitesi'nde sinema okumaya başlıyor. Hikayesine kulak verelim: "Yaptığım kısa filmlerde hep kadın sorunlarını işledim. İlk önce fark edilmeyen kadınları anlattım, sonra kadın cinayetleriyle ilgili bir kısa film yaptım, daha sonra obeziteyle, domestik kadın problemleriyle ilgili filmler, en son işçi kadınlarla ilgili bir kısa film çektim. Mezun olduktan sonra sinema alanında çalışmalar yapmak üzere gittiğim İstanbul'da da çeşitli sıkıntılara, diskriminasyonlara uğradım. Sonrasında kadın cinayetleriyle ilgili bir hikaye anlatmaya karar verdim. Çünkü yüksek lisansım hem aile içi şiddetle, kadının Türkiye sinemasında temsiliyle ilgiliydi hem de bu konuyu gerçekten dert edinen bir tarafım vardı. Şanslı bir ailede büyüdüm, annem ve babam akade-

misyen. Sanatçılar aynı zamanda; babam sinemacı, annem müzikolog. Ama bu ülkenin Doğu'sunda ya da bizim bir mahalle aşığımızda farklı hikayeler yaşanabiliyor. Sanırım biraz empati ve duyarlılık gerekiyor bu işi yapabilmek için. Sadece ben merkezli bir iş değil sinema. İnsanlara kameranızı çevirmeniz gerekiyor, kendi iç dünyanıza kame-



ranızı çevirmeniz gerekiyor. Tamam, aile içi bir şiddet yaşamadım ama çevremden psikolojik şiddet yaşadım. Yıllarca kilolu olduğum için bir şiddete uğradım. İş mobinge kadar gidince, bunu şiirsel bir anlatımla Yağmurlarda Yıkansam'da işledim. Bütün bunların hepsi beni kadın yönetmen yaptı. Ben kendime

kadın yönetmen demesem bile kadın temalarını bunca yıldır işlediğim için bu şekilde lanse edildim. İlk üç kısa filmime kadar feminist olduğumu bile bilmiyordum. Yağmurlarda Yıkansam'ı çekene kadar feminist kuram okumadım. Okuduğumda, hayata ne kadar oradan baktığımı gördüm. Ama sorsanız bana Türkiye'deki feministlerden misin,



hayır. Bu ülkede yirmi dört çeşit feminist var. Hiçbirine uymayan bir bakış açım var. İş buralara kadar geldi ki hep beraber örgütlenerek bir kadın yönetmenler haftası oluşturduk. Neden bunu yaptık, hem mesleki açıdan hem kadınlar açısından hem de İzmir açısından iyi bir şey olacağına inandık. Konak Belediyesi&DESEM desteğiyle as-

lında bir uluslararası film festivalinin altyapısını oluşturduk, bir anlamda provasını yaptık. Günümüzde on yönetmenden sadece birinin kadın olduğunu düşünürsek, kadın sinemasına dair önemli bir çaba bu."

Onun Filmi

Festival Su Baloğlu ve Merve Bozcu'nun ortaklaşa yaptıkları bir belgeselle açıldı. Merve ve Su üniversitede master yaptıkları dönemde tanışılar. Kadın yönetmenlerle ilgili her gelişmeyi takip ederler, verdikleri röportajları, filmleri izlerler. Filmlerin yapım aşamasında karşılaşılan zorluklar, setin nasıl yönetildiği, yönetmen olunduktan sonra o gücün nasıl kullanıldığı soruları önemlidir onlar için. Belgeselin çıkış noktasını da bu sorular oluşturur. "Biz bir film yapmaya kalksak ve konusu da bu olsa nasıl olur, biz kendi dilimizi nasıl oluştururuz acaba?" diyerek işe koyulurlar. On beş yönetmenle birebir görüşerek yaptıkları belgeselde yer alan isimler: Nisan Akman, İlksen Başarır, Zeynep Dadak, Nisan Dağ, Esra Saydam, Bingöl Elmas, Canan Evcimen, Tomris Giritlioğlu, Biket İlhan, Leyla Özalp, Işıl Özgentürk, Türkan Şoray, Yeşim Ustaoglu, Çiğdem Vitriuel ve Sevinç Baloğlu.

Çoğu kadın yönetmenin yaşadığı sıkıntıları onlar da çekmiş miydi, genç olmak onlar için avantaj mıydı? Merve Bozcu'nun katılmadığı etkinlikte Su Baloğlu'yla söyleştik:

"Kadın olmanın üzerinden giden bir zorluk yaşamadık ama bütçe kısmında epeyce zorlandık. Kültür Bakanlığı'ndan aldığımız fonla 2015'in Mayıs'ında belgeselin yapımına başladık, 2017'nin Ağustos'unda da bitirdik. Fon kısıtlıydı ve onu nereye kanalize edeceğimizi bilemiyorduk. Eki-bimizi gönüllük esasına dayalı seçtik. Bütün parayı ekipmana ve kurguya yatırdık. Elimizdeki parayı ikiye üçe katlayan bir bütçeyle bitirdik filmi. Yönetmenlerin bazılarında ulaşma konusunda aksaklıklar oldu."

Genç olmanın dezavantajını şu sözlerle anlatıyor Baloğlu: "Tecrübe eksikliğinin getirdiği bir zorluk var. Çünkü neticede elinizde gösterebileceğiniz bir referansınız yok. Birinci filminizi yapıyorsunuz. O zaman da insanlar yaptığınız işle ilgili çok emin olamayabiliyorlar. Sizin yeterince yetkin olduğunuza, işin kaliteli olabileceğine inanmayabiliyorlar. Jenerasyonlar üzerinden bir çalışma yaptık. Öncelikle kendi yaşımıza yakın yönetmenlerle konuşmak bizim için önemliydi. Eski jenerasyondan diğer isimler de kendilerini bu alanda kanıtlamış yönetmenlerdi." Onların filmlerinin ve çıkarmayı düşündükleri kitabın takipçisiyim. Bu belgesele bir yerlerde denk gelerseniz, lütfen es geçmeyiniz...

Cinsiyetsiz olarak ün yapmak istiyorum

Çiğdem Sezgin'in Kasap Havası etkinliğin dikkat çeken filmiydi. Filmin gösteriminin ardından yapılan söyleşide yönetmene yönelttiğim kadın yönetmen olarak anılmak sizi rahatsız ediyor mu, cinsiyetin altının çizilmesi anlamlı mıdır sorumu, "Ben bu filmi masaya cinsiyetimi koymadan yaptım. Kadın yönetmenlerin kendi aralarında yardımlaşması, birbirlerine destek olması anlamında kadın yönetmen olmak iyi bir şey. Kadın yönetmen olarak anılmak, benim gibi bazı yönetmen arkadaşlarımla

Uçan Süpürge

1998 yılında sinemada kadın emeğini görünür kılmak amacıyla uluslararası kadın filmleri festivali düzenlemeye başlayan Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği, film gösterimlerinin yanı sıra sergiler, paneller, imza günleri ve söyleşilere de yer veriyor.

Filmmor

2001 yılında kurulan Filmmor, kadınların sinema yoluyla kendilerini ifade edebilmelerine, gitgide daralan yaşam alanlarını genişletebilmelerine, böylelikle daha çok görünür olabilmelerine olanak sağlamak amacıyla festivaller düzenlemeye devam ediyor.

da çok hoşuna gitmiyor. Feminist değilim, sadece kadın filmleri yapmak istemiyorum, çünkü bu beraberinde şunu da getiriyor. İçinde bulunduğum birtakım festival ortamlarından kaynaklı söylüyorum, erkeklerden nefret eden bir sinemacı tayfası var. Orada da olmak istemiyorum. Ben çünkü erkeklerden hoşlanırım (gülüşmeler), dolayısıyla ince bir çizgi. Nasıl erkek yönetmenler denilmiyorsa, bize de kadın yönetmen denilmesin. Bu filmde de, bundan sonraki filmlerimde de cinsiyetsiz olarak ün yapmak istiyorum. Geçmiş dönemlerde kadının sinemada var olabilmesi evet zormuş. Ama şimdi böyle bir şey bizim dönemimizde yok diye düşünüyorum. En azından kendi adıma yok. Yirmi yılı aşkın bir süredir yardımcı yönetmen ve asistan olarak bu sektördeyim. Ekstra bir zorlukla karşılaşmadım, zaten yaşıyor olduğum sıkıntılarla yeniden karşılaştım. Dolayısıyla bu sıkıntılar başıma geldiğinde ya da karşılaştığımda kadın olduğum için bunları yaşamış olmadım. Ama belki genç kadın yönetmenler bunun sıkıntısını çekiyor olabilirler" şeklinde yanıtladı.

Kadının sinemada görünür olma mücadelesi hiç de kolay olmamış ama yönetmenlik serüveninde epeyce yol alınmış gibi. Uluslararası bir kadın filmleri festivalinin tohumları İzmir'de atıldı. Dilerim uzun soluklu olur. Sahip olunana dört elle sarılmak gerek.

Kaynakça:

Öztürk, Semire, *Sinemanın Dişil Yüzü: Türkiye'de Kadın Yönetmenler*, Om Yayınevi, İstanbul, 2004.

Evren, Burçak, *Türk Sinemasının 100 Yılı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, İstanbul, 2014.

Özgüç, Agah, *Başlangıcından Bugüne Türk Sinemasında İlkler*, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990.

Filmer, Cemil, *Hatıralar-Türk Sinemasında 65 Yıl, Emek Matbaacılık ve İlançılık*, İstanbul, 1984.

Özuyar, Ali, *Sinemanın Osmanlıca Serüveni, Cantekin Matbaası*, Ankara, 2008.

Özgüç, Agah, *Peçete Kağıdındaki Anılar, +1 Kitap*, İstanbul, 2007.

Bayer, Seyhan, Nuran, *Ötekinin Sesi: Yeşilçamın Görünmeyen Kadınları, Belgesel*, 2001.

Palmiyeler altında
bir rüya mekanı:

Kübana

Bir zamanlar Kültürpark'ta gazinoların yanı sıra, iki de açık hava gece kulübü vardı. Daha doğrusu ne gazino denirdi onlara, ne de gece kulübü. Kübana ve Mogambo adlarıyla anılırlardı. 1960'lı ve 1970'li yazlarının en keyifli mekanlarıydı bu iki yer. Palmiyeleriyle ünlü Kübana ile başlıyoruz o dönemlerde dolaşmaya...

■ Gökhan AKÇURA

1954 yılında İzmir Belediyesi tarafından Kültürpark'ta palmiyeler arasında bir gazino inşa edildi, aynı yıl Ağustos başında ihaleye çıkarıldı. O dönemde yine Kültürpark'taki Göl ve Konak'taki Deniz gazinolarıyla, Alsancak'taki Blue Room'un işletmecisi Remzi Yağmur'a 17 bin 200 liraya ihale edildi. İnşaati yüksek mimarlar Vakur Kember ve Ezel Musulugil tarafından gerçekleştirilen gazino, Fuarın açılış günü faaliyete geçti. Adı Kübana olarak kondu.¹ Açılış İlham Gencer ve Arkadaşları ile yapıldı. İlanda "Palmiyeler altında yeni yapılan Kübana restoran ve pavyonu" ibaresi yer alıyordu. 28 Ağustos 1954 günü saat 16.00'da ise burada, Fuar Açık hava Tiyatrosu'nda temsiller veren Devlet Tiyatrosu ve Operası sanatçıları şerefine belediye başkanı Dr. Selahattin Akçiçek tarafından bir çay ziyafeti verildi.

KÜBANA'da

1968 Fuarının dev programı




Genç neslin sevgilisi
Erol Büyükburç

Sosyetenin sevgilisi,
sahnelerin taşbebeği
Gönül Yazar

(9 kişilik orkestrası ile)

Sesli çizgiler ustası
CELÂL ŞAHİN

Müzeyyen Senar'ın kızı
FERAYE

ERGÜN ÖZER
orkestrası ve
ŞENAY

ÇARŞI'DA YAĞUR BAYANLARA PAZAR TİMURCA
MAYININ
REZKİYAYÖR TİLE 3000

1955 yılında gazetelerdeki ilanlara baktığımızda, mekanın önce Fuar Göl Gazinosu idaresinde işletildiğini ve adının da Cubana olarak yazıldığını görürüz. Ama daha sonra işletme, Fuar'daki Golf Kulübü'nü de işleten Zahid Örel'e geçti. 3 Eylül'den itibaren İspanyol rumba, samba ve tango atraksiyon orkestrası Lincolen burada sahne aldı. Bunun yanı sıra "Amerikan caz kralı şantör ve şantözü"nü de programda yer aldığını aynı ilandan öğreniyoruz. Daha ilk dönemlerinden itibaren müşterilerini seçen, öyle kolay kolay girilemeyen bir mekandı Kübana. Bu konuda hoş bir anıyı Arda Uskan'ın anlatımıyla öğreniyoruz. Robert Kolej'in daha yaşları 18'i geçmemiş dört delikanlısı Ercan Arıklı, İsmail Cem, Mesut Bardakçı ve Haydar Aydın, İzmir Fuarı dolayısıyla geldikleri Fuar'da yeni açılan Kübana'ya girmek isterler. Ama ne yaşları tutmaktadır ne de yanlarında kız arkadaşları vardır. İçerisi tıklım tıklım doludur ve kapıda iri yarı bir fedai durmaktadır. Değişik bir mizansen uygulamaya karar verirler. Haydar Aydın anlatıyor: "Sıraya dizildik. En uzun boyluları ben olduğum için en öne beni koydular. Arkamda Ercan, sonra Mesut Bayrakçı, en sonda da Cem... 'Dalton Biraderler' gibi yürüyoruz. Sanki kapıdaki zebani benim boyuma kanıp içeri alacak. Matrak adammış. Bizi o halde

FUAR

KÜBANA

Fant Alexander İllüstrer Yeni Programı İstikbal Eder
VEDET ŞANTÖR



NINO DE MURCIA
(Guantanamo şarkısının yaratıcısı)
İsviçre Şiir - Tese

CAPUCINE GUNHİLDE
Sesli Orkestra
OKAN DİNÇER
ve Kontrastları

Fuar Fuar saat 16-19 arası 00180 Rezervasyon 35061

görünce gülmeye başladı. Hepimizin kravatları, ceketleri filan tamam... Ama yüz metreden bak-san çocuk olduğumuz anlaşılıyor. 'Girin bakalım, kimselere görünmeden arkalarda bir yerde oturun' dedi." 2

1956 yılında Kübana'nın Sibel Gazinosu yönetimine geçtiğini görürüz. İlanlarda "Restoran Sibel ve Pavyonu Fuarda: Nefis alaturka, alafranga öğle ve akşam yemekleri zengin program, atraksiyon klasik ve caz iki orkestra iştirakile; Fuar müddetince Kübana Pavyonu'nda" bilgisi yer alır. Sibel'in zengin programı Kübana'ya aktarılmaktadır. Örneğin 25 Ağustos gecesi programında "Türkiye'de ilk defa Duel a Dakar filminde rol alan maruf atraksiyon, dans artistleri, Juanito Rogel (Küban musikisiyle)/Ekzotik danslarıyla şöhret yapmış olan Kırdall Düeti/İtalya'nın en meşhur komik akrobatları Bianchi Brothers/Sabık Kral Faruk'un gözdelelerinden Leyla Şemsettin'in yeni dansları" yer almaktadır. Tayfur Göçmeñoğlu, Birinci Kordon'da İzmir Gazeteciler Cemiyeti'ne ait bir yapıda bulunan Sibel Gazinosu'nun müstecirinin Mehmet Ulutanır, onun sağkolunun da 'sevimli bir Ermeni' olan Mösyö Garo olduğunu söyler: "Ufak tefek, koyu gözlüklü, çok konuşkan, bilgili bir adamdı. Yabancı grupları organize ederek, Kübana'ya zengin bir sahne portföyü sunabiliyordu. (...) Kübana'nın usta bir sunucusu vardı: Gürhan Gözaydın. Garsonların şefi de ünlü Remzi Baba." 3

Bu yıldan itibaren Kübana giderek yükselen bir ilgi grafiğiyle İzmir gece hayatının en beğenilen mekanlarından olur. Kübana'yı Mehmet Ulutanır'ın oğlu Ali Ulutanır işletmektedir. 21 Eylül 1958 gecesi Gazeteciler Yardımlaşma Derneği'nin Garden Partisi Kübana'da yapılır. Yine 1958 yılında ilginç bir ilan karşımıza çıkar: 5 Eylül'de çıkan ilana göre, Kübana, "Yağmurlu havalarda Ada Gazinosu'nda sayın müşterilerinin hizmetindedir."

Kübana zirvesi: Altmışlı yıllar

Gazete ilanlarının verdiği bilgileri sıralayarak mekanın o dönemki etkinliklerine göz atmaya çalışalım. 1960 yılına geldiğimizde 14 Ağustos'ta Kübana'da İtalyan Cha Cha orkestrası ve Roma televizyon yıldızı Claudia de Lara'yı görürüz. 25 Ağustos'ta bu orkestranın yanına oryantal Semra Münir katılır. Ayrıca Alman güzelleri ve atraksiyon da vardır. 3 Eylül'den itibaren ise devreye Müfit Kiper ve Arkadaşları girer.

1961 yılı zengin programlarla açılır. 2 Temmuz'dan itibaren on iki kişilik Madrid Güzelleri Balesi/Enternasyonal Caz Orkestrası eşliğinde Zeki Akartürk ve Nil Demirhan, ayrıca Macar keman ustası Horvat programda yer almaktadır. 9 Temmuz'da aralarına Atinalı şantöz Maria Kalli de katılır. Bu kadro tüm yaz aynı kalır. 20 Ağustos'ta Madrid Güzelleri'nin yerine Avusturya Güzelleri Simonelli Balesi geçer. İngiliz Düo Willams da ünlü Jezabel parçasıyla programda yer almaktadır. Eylül ayında ise Erol Büyükburç Kübana'da başarılı bir program yapar. Yeni Asır'ın dedikodu yazarı Can Can'a göre, hafta sonları müşteri hücumuna uğrayan Kübana'nın kapıları erkenden, 21.30'da kapanmaktadır: "Erol Büyükburç Cumartesi

KÜBANA

Yarın akşamdan itibaren
mevcut programa ilâveten

İZMİRDE İLK DEFA



BÜYÜK ŞÖHRET

FÜSUN ÖNAL

Not: Her pazar MATİNE
rezervasyon: 35081

KÜBANA

YARIN AKŞAMDAN
İTİBAREN

**Yalnız
3 gala**

Fransa'dan
özel olarak
getirdiğimiz
büyük ses



**TİMUR
SELÇUK**

Yeni repertuarını sunar

**PAZAR
TAM PROGRAMLI
MATİNE**

gecesi bir harikaydı. Dört defa programını bitirmek üzere dışarı çıktı. Ama Kübana yıkılıyordu sanki tezahürattan. Suyunu içip boğazını ıslattı, tekrar söyledi. Bir saate yakın bir zaman, 400-500 nüfuslu küçük bir prenslığın hükümdarı oluvermişti sanki." 4

Kübana 1962 yılında 2 Haziran'da İtalyan Orkestrası ve Fransız Atraksiyon Striptiz Balesi ile açılır. 16 Haziran'da ise on kişilik beynelmînel Baby Girls Balesi sahne alır. Birkaç gün sonra adları Golden Girls olarak düzeltilir. Bu arada Trio Pedro-Yusu-Flamencas İspanyol ses ve dans yıldızları da kadroya eklenir. 24 Haziran'da ise İspanyol Frankie Diaz Orkestrası'nın Kübana'da sahneye çıktığını görürüz. Temmuz başında yedi kişilik İtalya Vito di Milano Orkestrası ve şantöz Grazia Poli programa katılır. 3 Ağustos'ta ise Tropical Attractions oryantal balesi devreye girer. Temel kadro yaz boyunca hiç değişmez. Fuar zamanı ise Müzeyyen Senar programı başlar. Sanatçı, Eylül ayı geldiğinde her zamanki gibi İzmir'e gider. Yine önce Çamlık Senar Gazinosu'nda, oradaki programı bitince geç saatlerde Kübana Gazinosu'nda sahneye çıkmaktadır. "Kübana'ya genellikle tanındıklar gelir. Hatta bazıları on beş gün süresince her akşam gelmeye devam eder. Bilirler ki, Müzeyyen Senar hiçbir zaman aynı şarkıları söylemez. Geniş repertuarı içinde keyfine göre her akşam başka şarkılar okur. Çok neşeli olduğu akşamlar genellikle kürdilhicazkârla başlar. Hicaz ve uşşakla devam eder. Bayatî okur, acemaşiran okur. Hiç beklenmedik bir zamanda maya okur, türkü okur. Eğer dinleyiciyi hazır hissederse bir de gazel okur." 5 Müzeyyen Senar daha sonraki yıllarda da yılın aynı dönemlerinde Kübana'da sahne alacaktır.

1963 sezonu 15 Haziran Cumartesi gecesi İtalyan Rockets (sonra Rochet denmeye başlanır) Orkestrası ile açılır, daha sonra programa Dov Sabato katılır. Temmuz başında üç günlüğüne Miguel Amador burada sahneye çıkar. 3 Temmuz'dan itibaren ise altı ay Ankara ve İstanbul sosyetesinde büyük skandal yaratan Le Carrousel de Paris adlı yedi kişilik striptiz revüsü, Japon striptizci Dolly Ki Mono ve Avusturyalı striptizci Sissi-Urgan gösteriler yaparlar. 16 Temmuz'da ise dokuz kişilik İspanyol Cracita de Bacromonte balesi sahne alır. 20 Ağustos'tan itibaren kısa bir müddet için Los Paraguayos'lar Kübana'dadırlar. 6 Eylül'den itibaren de dört gala için Dario Moreno'nun yeni repertuarıyla sahne aldığını görürüz. 10 Eylül'de 'Taş Bebek Gönül Yazar' alafranga ve alaturka yeni repertuarı ile programa çıkmaya başlar, Balarıları Ahmet ve Özdemir de aynı programda yer almaktadırlar. Striptizciler de gösterilerine devam ederler. 14 Eylül'de ise sadece dört gece için kendi saz topluluğuyla Müzeyyen Senar Kübana'nın konduğu olur.

1964 yazında açılış 13 Haziran'da Los 3 Carino, oryantal Manolya ve on iki kişilik İspanyol Revüsü ile yapılır. Temmuz ortası ise 1963 Avusturya güzeli refakatinde (atraksiyon, dans, striptiz yapan) yirmi dört kişilik Vienna Folies Revüsü'nün programları başlar. Topluluk ilanlarda Viyana Çılgınlıklar Revüsü diye lanse edilir. Eylül başı ise "İzmir'de ilk defa atlı striptiz: Monique Montez" programa çıkar. İlanlarda açık

KÜBANA
Türkiye'nin Hakiki Gece Kulübü

*
Cumartesi
akşamından
itibaren
*

**AJDA
PEKKAN**

(Partiye İsteyenler İçin) (Sahne Kızıları İçin)

**DURUL
GENCE 10**

Nurhan Damcıoğlu * Sevil Vural
Gürhan Gözaydan

MODERN FOLK 3. LÜSÜ
VE
KANAT GÜR

* ÇARŞAMBA BAYANLARA
PAZAR UMUMA MATINE *

**ZALİHA
ÖMÜR GÖKSEL** SON
2 GALA

Reservasyon: 32839

lama gerekmiş ki şu bilgi eklenmiş: "Not: Kadını soyan at." Ama bu gösteri, hüsrarla sonuçlanır. Tayfur Göçmenoğlu'nun anlatımına göre, Montez'in soyunması sonucu tahrik olan ve bir hallere giren atın durumu gazetelerde anlatılınca ortalık karışır. İzmir'in üst düzey yöneticileri durumu anlamak için gazinodan özel bir gösteri talep ederler. Gösteri yine sunulur, at yine bildiğini okur! Sonunda gösteri yasaklanır. Göçmenoğlu gerisini şöyle anlatıyor: "Söylenen yapıldı, Monique işsiz kaldı. İşsiz kalmakla kalmadı, bunalıma girdi. Atına yem alacak parası bile yoktu. 'Benim başıma neden bunlar geldi? Kim sebep oldu?' diye sorunca da bizim adresimizi gösterdiler. İki gözü iki çeşme gazeteye geldi. Çaresizdi. Derdini anlatamıyordu. Atını satmak zorunda kalmıştı. İstanbul'a dönecek. Orada iş bulabilirse bulacak, bulamazsa Fransa'nın yolunu tutacaktı. İzmir'de yasaklı olduğu için bir başka yerde çıkması mümkün olmadığından sadece derdini dinlemekle yetindik. Çayını içti, sigarasını tütürdü. Yine iki gözü çeşme ayrıldı gazeteden."⁶



Ali Kocatepe

Piste fırlayan ünlüler

1965 sezonu 19 Haziran'da yine "İzmir'de ilk defa" diye belirtilerek "genç neslin sevilen orkestrası" Halikarnas Altılısı, İspanyol Maghoa Balesi ve dansöz Heyecan'la açılır. 2 Temmuz'dan itibaren striptizci Helga ve Erika devreye girerler. 27 Temmuz'da ise İngiliz Dorses Balesi programa katılır. 7 Ağustos'ta İtalya'da meşhur olduğu söylenen şantöz Angela sahne alır. 11 Ağustos'ta ise Jibaro Jose, Afro-Küban Naghoa Balesi'ni takdim eder. 20 Ağustos'ta on beş kişilik İspanyol İssa Pereira Revüsü gösterilere başlar. 25 Ağustos akşamından itibaren ise Kübana'nın programında şu sanatçılar yer alır: Ajda Pekkan, Aysel Tanju (modern danslarıyla), Halikarnas Altılısı, on beş kişilik İspanyol Revüsü, Oryantal Mine Mehtap. 6 Eylül'de Erol Büyükburç programa başlar, buna Muhterem Nur da eklenir. Büyükburç'un programlarında ünlüler piste dolmaktadır. Gazete haberlerine göz attığımızda Zeki Müren, Müzeyyen Senar, Sevim Tanürek, Ahmet Sezgin, Gönül Yazar ve Aysel Tanju gibi isimlerin piste daveti kabul ettiklerini görürüz.

1966 yılında 10 Haziran'da yaz sezonunun açılışı yapılır. Programda 1966 Altın Mikrofon finalistlerinden Orkestra Kent-7, yalnız beş gün için Juanito (sonra programı uzatılır), Fransız hava akrobatları Duo Bristols, oryantal Nebile Teker, dansöz Carmen ve üç striptizci: Lady Flam, Lady Layc ve Judith Hayworth yer almaktadır. Temmuz başı Fransız şantöz Anny Berryer ve Trio London Girls programda yer alırlar. Mogambo'da da zaman zaman striptiz sanatçıları programda yer almaktadır ama striptiz denince bu konuda daima çok daha zengin bir program sunan Kübana akla gelir. 1966 yılına devam edersek, Cezayir asıllı striptizci Cara Sirocco'nun canlandığı Havva tablosuyla büyük sükse yaptığını görürüz. 21 Temmuz'da programa (gömleğini parçalayan İtalyan televizyon yıldızı) şantör Claude Pascal katılır. 20 Ağustos tarihli ilanda Sirocco yanısıra, Los İndios, dansöz Melike Cemal, Fransız striptizci Leila Yoshin, şantöz Yvonne French ve Orkestra Kent 7 yer almaktadır. 3 Eylül'den itibaren de Erol Büyükburç ve Orkestrası devreye



Kübana'yı birbirine katıyor

Kübana'ya gelenler, bundan sonra da turka da dinleyebilirler. Melike Bey ve Ali Bey, 'Kübana'ya gelip, her günün Türk müziğinden yetersiz hatırı nasıflarını alamadıkları için, bu programın çıkmasını 'Kübana'ya gelip, her günün Türk müziğinden yetersiz hatırı nasıflarını alamadıkları için, bu programın çıkmasını...



İzmir'de Dolçe Vita

Audrey ile Brynner'in eşi bir İtalyan'ı paylaşamıyorlar

girer. Topluluk 20 Eylül'e kadar programlarına devam eder.

1967 yılında 24 Haziran'da yapılan açılışta Ergün Özer Orkestrası yanı sıra şantöz Tova Porat, İspanyol Trio: Carmen, Lolita ve Eusebio programın müzik kısmını üstlenirler. Bunun yanı sıra iki striptizci sahne almaktadır: Elisabeth ve Silviya. Programda film ve dans yıldızı Birsan Bengü de göze çarpmaktadır. Takdimci ise Gürhan Gözaydın'dır. 8 Temmuz'da Ergun Özer Orkestrası refakatinde (İspanyol) Trio Albeniz sahneye çıkar. İkili gösterilerini sürdürürken, ayrıca iki yeni striptizci daha programa katılır: Britt Corin ve Marina. Oryantal danslar ise Belgin tarafından icra edilmektedir. 14 Temmuz'da mevcut programa Amerikan Indian Show: Christmas Twins eklenir. 21 Temmuz'dan itibaren on gün için Maya Casabianca sahne alır. Temmuz sonunda ise gazete haberlerine göre "İzmir'e gelen hiçbir striptizcinin almadığı alkışı alan" Lady Bijou programa katılır. Ağustos başında İsrail'den gelen Yoel Dan gitar topluluğunun burada sahne aldığını görürüz. 12 Ağustos akşamı ise Guantanamo şarkısının yaratıcısı Nino de Murcia, Ergun Özer Orkestrası eşliğinde programa başlar. İlanlarda "İngiliz Valentino Balesi, oryantal Sevda

Volga, sevilen takdimci Gürhan Gözaydın'ın da programın diğer sanatçıları olduğu belirtilmektedir. 2 Eylül'den itibaren Erol Büyükburç ve Orkestrası yirmi gün için Kübana'da sahneye çıkar. 7 Eylül gecesi Kübana pek kalabalıktır. Liste şöyle: Devlet Devrim, Suzan Avcı, (piste çıkıp göbek attığı, haberlerde özellikle belirtilen) Zeki Müren, Ajda Pekkan, Erol Büyükburç, Tanju Okan, Öztürk Serengil, Gülsüm Kamu ve Belediye Başkanı Osman Kibar!

Lale Belkıs ilk kez Kübana'da sahneye çıkar

Tanju Okanlı dönemi Lale Belkıs da anılarında anlatır. O dönem İzmir'de bir tiyatro turnesi nedeniyle bulunan Lale Belkıs, şarkıcı olarak sahneye ilk kez Kübana'da çıkmıştır. Tanju Okan'ın sık sık tiyatroya geldiğinden söz eden Belkıs şöyle devam eder: "O da İzmir'de Kübana ve Mogambo'da sahne alıyordu. Berrin Süngü arkadaşım ile sık sık oyun sonrası onu dinlemeye giderdik. O sıralarda Dario Moreno'nun 'Deniz ve Mehtap', 'Haydar Haydar' şarkılarıyla Tanjuocuğum ortalığı kasıp kavuruyordu. Her zaman Kübana'yı çınlatırdı. Onun programı bittikten sonra da Ergun Özer sahneye çıkardı. Allahım, o ne güzel şarkılardı! Ölürdük keyiften onu dinlerken. Ben de yavaş yavaş o kasıntı manken kimliğimden biraz daha sıyrılmıştım. Tiyatroda zaman zaman şarkılar söylerdim. Beni de dinlemişlerdi Tanju ile Ergun. 'Haydi bir şarkı da sen söyle' dediler. Mikrofonu elime verdiler. Ben ayy may diye diye 'Les Feuilles Mortes'u söylemeye başladım. Efendim, bir alkış bir alkış... Artık ayıp olmasın diye mi, yoksa gerçekten mi beğendiler bilmiyorum. Benim de pek hoşuma gitti. Bir başka alkıştı bu. Söyleyemediklerimi ve söylemek istediklerimi dile getiriyordum sanki. Sanki değil, evet öyleydi. Hem dinliyordum hem de söylüyordum. Bir ayrılışı, bir sevgiyi, yürekten koparcasına... Ne güzel bir duyguydu yaşadıklarını melodileştirmek... Bir tiyatro veya bir dinletiyi bunları sunmak çok güzel bir şeydi." 7

Kübana 1968 yazının 8 Haziran gecesi açılır. İzmir'de ilk defa Cem Karaca ve bunun yanı



Ali Kocatepe

Ümit Tunçag

Tanju Okan

Gökhan Akçura

sıra Okan Dinçer ve Kontrastları programda yer almaktadır. Ayrıca Trio Volkanlar, Modern İkili Moris ve Özdemir de açılışın diğer sanatçılarıdır. 15 Haziran'dan itibaren yine Nino de Murcia programa başlar. Guantanamo parçası hâlâ çok beğenilmektedir. İki de striptiz yıldızı programa katılır: Capucine ve Gunhilde. 13 Temmuz'dan itibaren ise Ergun Özer Orkestrası eşliğinde Şenay'ın sahne aldığını görürüz. Şarkıcı Zeynep, İsraili şantöz Jackie Galil, oryantal Necla Dikmen ve striptizci Daloa programın diğer isimleridir. 20 Temmuz'dan itibaren Kübana'da İzmirde ilk defa sahneye çıkacak olan Füsün Önal programa başlar. 3 Ağustos'ta programa illüzyonist ve manken katılır: Kaliro ve Lady. 20 Ağustos'ta ise İsraili şantöz Mercedes sahne alır. Striptizci Laurianne de aynı günlerde Kübana'dadır. Ayrıca Ergun Özer Orkestrası, Şenay, Celal Şahin, bisiklet akrobatları Black When's, illüzyoncu Karika, striptizci Daloa da programdadır. Eylül ayında Erol Büyükburç dokuz kişilik orkestrası ile yine gelir. Celal Şahin, Feraye, Ali Kocatepe de aynı programda yer almaktadırlar. Eylül ortasında bu programa Gönül Yazar da katılır.

Ali Kocatepe, bize ilettiği notlarda Kübana ve Mogambo için "Onlar Kültürpark'ta palmyelerin altında yer alan, İzmir'in gururu gece kulüpleriydi.

Her Fuar sezonunda sahneye koydukları programlarıyla Türkiye'nin gündemine oturur, canlı müzikte yalnız ülkemizin değil dünyanın da sayılı sanatçılarını sahneye çıkarırlardı" diyor ve Kübana'yla ilgili anılarını aktarmaya başlıyor: "Yaz aylarında 16-17 yaşlarındayken Kübana'nın dışındaki banklarda oturur gece yarısına kadar yabancı orkestraları dinlerdik arkadaşlarla... Kübana'nın özelliği Hayvanat Bahçesi'ne yakın oluşuydu. Özellikle tavus kuşları müziğin volümü arttığında çığlıklarla reaksiyon gösterirlerdi. Özellikle 70'li yıllarda her iki kulüp de Türkiye'nin en kaliteli yazlık gece kulüpleri olarak, özellikle 20 Ağustos-20 Eylül arasında İzmir Enternasyonal Fuarı'nın açık olduğu dönemlerde müthiş programlar yaptılar, zirveyi ellerinde tuttular. Halk 5 bin kişilik bahçelerde akşam dokuzdan sabah dörde kadar tahta iskemle üstünde en az 15-20 sanatçılı, assolistli programlar izlerken, elit tabaka ve sosyete en fazla 150-200 kişi alan Kübana ve Mogambo gibi kulüpleri tercih ediyordu."

Bir 9 Eylül Balosu hatırası

1960'lı yılların Kübana'sıyla ilgili ilginç bir olayı Melih Gürsoy aktarır. Bir 9 Eylül günü, Cumhuriyet alanında yapılacak olan törene Hava Kuvvetleri de on altı jet uçağıyla iştirak eder. Kol lideri ise (daha sonraki yıllarda orgeneral olarak karşımıza

KÜBANA

- Bu akşamdan itibaren -

TÜRKİYEMİN EN İYİ TOPLULUĞU

Üstün Poyraz SET orkestrası

VEDET SANTIŞZ **Gina Baro**

AYYIPIA BİSİKLET ŞAMPİYONLARI

Bleck Veen's

JAPON FANTAZİ SİYAHİ **Latin Palomitas**

DANSÖZ NECLA DİKMEN NİDEM TAKDIMCI GÜRHAN GÖZAYDIN

SÜRPRİZ NOSTÜVLEHİ KLE. **FATMA GİRİK**

Pazar umuma Çarşamba bayanlara **MATINE** Saat: 18 - 19 Arası

KÜBA Topluluğu

REZERVASYON: 22630



Ali Kocatepe

Nükhet Duru

çıkacak olan) İlhan Kılıç'tır. Uçaklar Efes Oteli üzerinden Karşıyaka'ya doğru ve Kordon'a paralel iki uçuş yaptıktan sonra Çiğli Havalimanı'na dönerler. İnışten iki saat sonra dönemin Belediye Başkanı Osman Kibar'ın sekreteri, İlhan Paşa'yı telefonla arayıp başkanın kendisiyle görüşmek istediğini söyler. İlhan Kılıç kendi kendine acaba çok mu gürültü yaptık diye endişelenir. Ama Osman Kibar telefonda "Kumandan seni ve bugün uçan bütün pilotlarımızı alnızından öpüyorum. Sen şimdi hepsini toplayacaksın eşleriyle beraber, akşam Fuar Kübana'daki 9 Eylül Balosu'na özel davetlimsiniz" der. Gece tüm pilotlar baloya katılırlar. Osman Kibar bir müddet onların masasına oturup neşelerine katılır, sonra hepsini kaldırıp baloda bulunan diğer misafirlere teker teker takdim eder. Ardından kendisi de katılarak pistte hepsini oynatır!⁸

Bu dönemde şovmen olarak Kübana'da çalışan Öztürk Serengil de anılarında ilginç bir olay aktarır bize. Öztürk Serengil, 1964 yılında yapımcı olarak çektiği Cimbız Ali filminin Ege'de gösterimini İzmir bölgesi işletmecisi İbrahim'e vermiş ve kendisinden 20 bin lira almıştır. Gerisini şöyle anlatıyor Serengil: "Film, hayatını kurtardığı halde, beni dolandırarak hasılatın geri kalan 18 bin lirayı ne yaptysam ödememişti. Üstelik askerlik arkadaşım olan bu sahtekârı bir gün pervasızca dolaşırken yakaladığım Yeşilçam'da, ceketini zorla çıkararak herkese teşhir ettim. Adamda utanmak yok ki... İkinci kez de yıllar sonra şov yapmak için gittiğim İzmir'de Kübana'da karısıyla dans ederken yakaladım. Kalabalık pistte kendisini göremeyeceğimi sanıyordu uyanık. Hemen mikrofonu alarak bir de kendi hemşehrilerine rezil ettim. Böylece artık hıncımı almış oldum."⁹

1969 yazında Kübana 14 Haziran gecesi Atatürk Ormanı Koruma Derneği'nin galasıyla açılır. Programda Üstün Poyraz Set Orkestrası eşliğinde Tayfun, şantöz Gina Baro, Trio Sol Del Küba topluluğu, Fratilla Balesi, dansöz Nadia ve striptizci Angela bulunmaktadır. 27 Haziran'da bu prog-



rama on günlüğüne Fusun Önal da katılır. 12 Temmuz'da Avrupa limbo dansı birincisi Ralph Heid'in üç günlük gösteri yapacağı açıklanır. Kübana bu vesileyle limbo dansı müsabakası açar ve kazanana 1000 TL verileceğini ilan eder. 26 Temmuz'da programa yedi kişilik uluslararası striptiz revüsü katılır: "Parisienne şimdi İzmir'de. 7 renkli tablo. Kraliçe Crazy-Horse çılgın striptease'ler kervanı." 2 Ağustos'tan itibaren mekanda Fransız şantöz İrene Berthier şanne alır. 16 Ağustos'tan itibaren Japon Akrobatları gösteri yaparlar. 30 Ağustos'ta ise yeni ve zengin bir kadro karşımıza çıkar: Fatma Girik, Öztürk Serengil, Üstün Poyraz Set Orkestrası, şantöz Gina Baro, bisiklet akrobatları Black Veen's, Japon fantazi şovu Latin Palomitas ve Küba Topluluğu. Tayfur Göçmenoğlu, Kübalı şantöz Gina Baro'nun İzmirli genç gitarist Melih ile tanışıp seviştiklerini, birlikte sahne aldıklarını ve Gina'nın sonunda İzmir'e yerleştiğini yazar.¹⁰

1970 yılının Ocak ayında Kübana'nın işletmecisi Ali Ulutanır, Müzeyyen Senar'ı arayarak, "Bu yıl Mayıs ayını beklemeyelim. Zaten o adet de çoktan kayboldu, on beş günlük bir program için gelir misin?" der. Teklif edilen yevmiye bir önceki yılın iki mislidir. Müzeyyen Senar teklifi kabul eder. Gerisini Radi Dikici şöyle anlatıyor: "On beş günlük bir program için İzmir'e giderken yanında, bir önceki Amerika dönüşünde Londra'da

Harrods mağazasından aldığı siyah bir takım da beraberinde götürür. İpek dantel bir pantolon ve üstüne ise payetlerle süslü uzunca bir bluz. Kübana'da sahneye çıktığı ilk gece bir ilki daha gerçekleştirir. O güne kadar hiçbir hanım solist sahneye pantolonla çıkmamıştır. Müzeyyen Senar bu takımı giyer ve sahneye öyle çıkar. Başına peruk da takmaz. Kısa kestirdiği saçlarıyla sahneye adımını attığında, dinleyiciler hafif bir şaşkınlık geçirir. Sahnenin ortasına gelir ve programına başlar. İlk üç şarkıdan sonra, biraz da merak gidermek için, çoğunu yakından tanıdığı dinleyicilerine pantolonun kenarından tutarak sorar: "Beğendiniz değil mi? Alkışlarla karşılalar."¹¹ Bu olay, 10 Ocak 1970'te İzmir'de çıkan gazetelerde şu başlıklarla verilir: 'Müzeyyen Senar İzmir'de pantolon modasını yayıyor!'

Kübana'yı 1980'lerin ortalarına kadar Ali Ulutanır yönetir. Bu yıllarda Kübana'da program yapan sanatçılar arasında Ajda Pekkan, Ajda Pekkan'ın boşandığı eşi Mustafa Satır, Modern Folk Üçlüsü, Durul Gence Onlusu, Sevil ve Vural da vardır. 1983 yılında Ali Kocatepe ve Nükhet Duru Kübana'da program yaparlar. 1984 Fuar zamanında ise zengin bir kadro mekanda yer alır: Emel Sayın, Nükhet Duru, Coşkun Sabah ve 5 Yıl Önce 10 Yıl Sonra grubu. Giderek eski popülerliğini kaybeden Kübana, 1985 yılından itibaren Ulutanır'ın elinden çıkar, değişik işletmeciler tara-





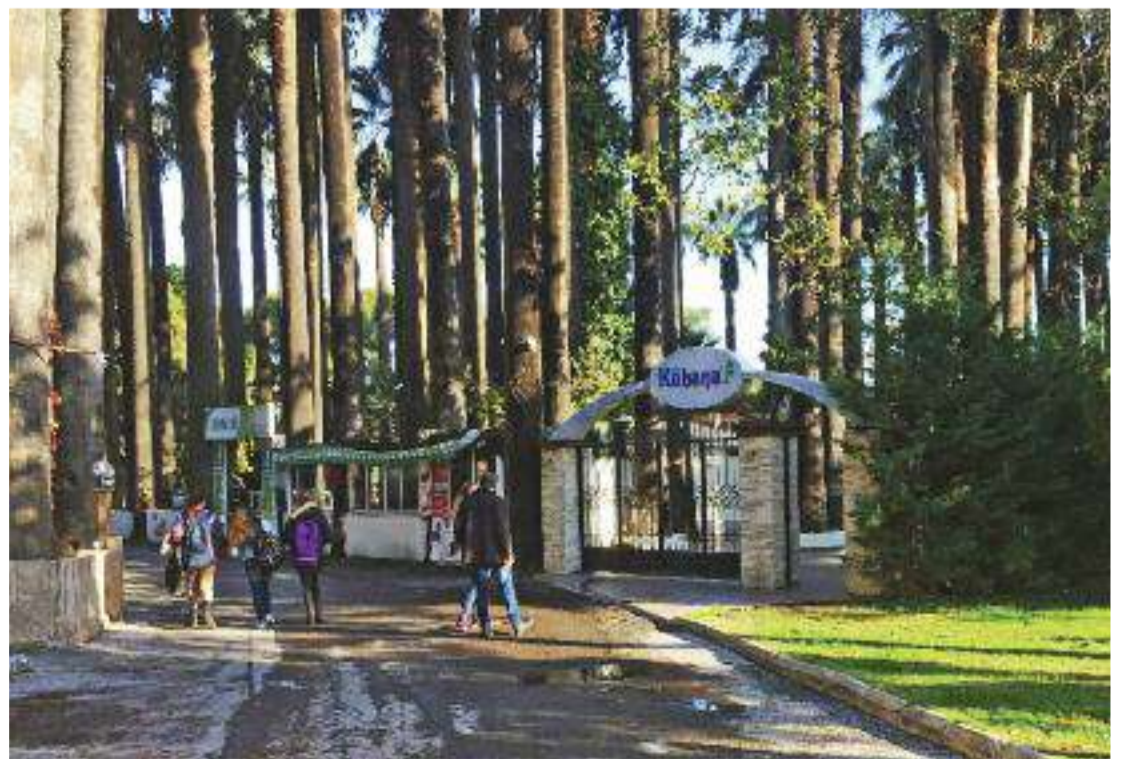
findan yönetilir. Son olarak Ahmet Buluntekin ve oğlu Sırrı Buluntekin'in yönetimine geçen Kübana artık çeşitli toplantı, etkinlik ve festivallere mekan olarak kiralanıyor. Hala çok güzel ve palmyelerin altında Kübana...

Üç yıldır bahar aylarında Kübana'da Publiko isimli bir ajans tarafından Epic Fair adlı bir müzik festivali yapılmakta. Organizasyonun yöneticisi Tamer Varış şöyle anlatıyor festivali: "2016'da ilk Epic Fair'de The Ringo Jets, 123, Balina, Palmyeler gibi grupları ağırladık. İlk etkinlik 600 kişinin katılımıyla gerçekleşti. İkinci senesinde yine Kübana Gazinosu'nda gerçekleşen etkinliğe 1500 kişi katıldı. 2. yılında programda daha çok yerli grup yer aldı: BaBa Zula, Jakuzi, Kim Ki O, Islandman. 22 Nisan 2018'de gerçekleşen 3. Epic Fair'de dünya müziğinden iyi örnekleri dinleyiciyle buluşturmayı amaçladık. Bu yıl Orlando Julius & The Heliocentrics, Flamingods, Gaye Su Akyol, Al'York, Ağaçkakan gibi isimlerin sahne aldığı Epic Fair Festivali, İzmir'in mevsim avantajı sebebiyle yılın ilk açık hava festivali olma özelliğini de taşıyor."



Kaynakça:

- 1- Yeni Asır, 14 Ağustos 1954.
- 2- Uskan, Arda, *Güle Güle Bebeğim/Hayatın pimini çeken adam*: Ercan Arıklı, Doğan Kitap, (3.B.), s.25, İstanbul, 2005.
- 3- Göçmenoğlu, Tayfur, *Bir Mağazin Nostaljisi O Yıldızlar Hiç Sönmesin*, s.7, İzmir 2008.
- 4- Yeni Asır, 13 Eylül 1966.
- 5- Dikici, Radi, *Cumhuriyetin Divası Müzeyyen Senar*, Everest Yayınları, İstanbul, (4.B.), s.271-72, 2011.
- 6- Göçmenoğlu, Tayfur, agy, s.263.
- 7- Belkıs, Lale, *İpek Çoraplar*, Doğan Kitap, İstanbul, s.210, 2006.
- 8- Gürsoy, Melih, *İzmir Mozaikinde Belirgin Taşlar*, s.199, İstanbul, 1999.
- 9- Serengil, Öztürk, *Yeşilçam'ı Benden Sorun*, (2.B.), s.104, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998.
- 10- Göçmenoğlu, Tayfur agy, s.233.
- 11- Dikici, Radi agy.



Milli Kütüphane

■ Mehmet ERDÜL

Çin'in Başkenti Pekin'de, Tsinghua Üniversitesi Mimarlık Okulu'ndan Profesör Li Xiaodong'ın tasarladığı 175 metrekare büyüklüğündeki kütüphanesinde elektrik olmadığını kütüphanecilerle ilgilenenler bilirler. Elektrik bağlantısı bulunmayan bu kütüphanede öğrenciler ve kitapseverler doğada kitap okurlar, ders çalışırlar. Bu elbette ilginç ve dikkat çekicidir.

Bizim üzerinde duracağımız kütüphane ise elektrik üreterek çevresine satan, elde ettiği gelirlerle sinema, tiyatro, opera ve bale salonu kuran, var olan kitap sayısını artıran, kimsesiz ve fakir çocukların okumasına destek olan bir kütüphanedir.

Faruk Nafiz Çamlıbel'in 'Han Duvarları' adını verdiği şiiri edebiyat çevrelerince incelenirken, şairin Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında, "Şiirde hece ölçüsü esas alınmalı, Türkçe ile ulusal konular işlenmeli" görüşünü savunan şairler topluluğu arasında yer aldığı belirtilir. Enis Behiç Koryürek, Faruk Nafiz Çamlıbel, Halit Fahri Ozansoy, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç'tan oluşan bu beş kişilik şairler topluluğuna, sonradan 'Beş Heceliler' dendiği edebiyat açısından önemli bilgiler arasında yer alır.

Faruk Nafiz Çamlıbel, şiirlerinde genellikle bireysel konuları içeren aşk, doğa, ölüm, ayrılık, kıskançlık gibi temaları işlemişti. Şiirlerinde lirik bir akış bulunan Çamlıbel'in 'Han Duvarları' adlı oldukça uzun şiiri şöyle başlıyor:

"-Osmanzade Hamdi Bey'e-

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,

Bir dakika araba yerinde durakladı."

Burada bizi şiir ve edebiyat incelemesinden çok, şiirin ithaf edildiği Osmanzade Hamdi Bey ilgilendirmektedir. Kişisel duygularını ve memleket konularını şiirlerinde işleyen Faruk Nafiz Çamlıbel'in şiir ithaf ettiği kişi Osmanzade Hamdi Bey, İzmir Milli Kütüphane'nin kurucuları arasında yer alan öncülerden birisidir.

Siyasetçi ve gazeteci Osmanzade Hamdi Aksoy Bey (1883-1961) İzmir'de doğmuştur. Hak, Tasvir-i Efkâr ve Yenigün



İzmir'in Konak ilçesindeki Milli Kütüphane Caddesi adını İzmir Milli Kütüphane'den almıştır. Bu kütüphane Türkiye'nin 'milli' adını taşıyan ilk kütüphanesidir. Kütüphanede 1 milyona yakın kitap, 5 bini aşkın dergi, 10 bine yakın gazete vardır. Aristo'nun 1531 tarihli Gutenberg basımı eseri, Dünya Klasik Edebiyatı'nın en önemli isimlerinden Victor Hugo'nun eserlerinin ilk basımları, 300 yıllık 72 adet altın varaklı Kur'an-ı Kerim ve 4 bine yakın yazma eserin de bulunduğu kütüphane zengin bir koleksiyona sahiptir.



Osmanzade
Hamdi Bey



Mimar Tahsin
Sermet Bey

gazetelerinde yazarlık ve yazı işleri müdürlüğü, İttihak ve Terakki Cemiyeti Çatalca sorumlu katipliği ve beş dönem milletvekilliği yapmıştır.

Kütüphaneler

Asur, Babil ve Hitit medeniyetlerinde üzerinde kitap ve kütüphane ile ilgili bilgilerin yer aldığı, yazı yazmak için kulla-

nılan kil tabletler vardır. Bu tabletlerdeki bilgilerden elde edilen bilgilerle tarih, M.Ö. 625 yılında, Asur Hükümdarı Asurbanipal tarafından Ninova Kütüphanesi'nin kurulduğunu yazar.

Sayıları 20 bine yakın olan ve İngiltere'deki British Museum koleksiyonları arasında Ninova Kütüphanesi'nde çivi yazısıyla yazılmış kil tabletler vardır.

Abbasiler Bağdat'ta 1 milyon kitaba sahip olan, 'Beytü'l-Hikme' adını verdikleri, dünyanın en büyük kütüphanesini kurdular. İskenderiye Kütüphanesi'nde 700 bine yakın papirüs tomarı ve parşömen bulunuyordu. İskenderiye Kütüphanesi, Mısır Hükümdarı S. Ptolemaios (Batlamyus) tarafından M.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısında kurulmuş olan kütüphane, devrinin en büyük kütüphanesidir. M.Ö. 165'te kurulan Pergamon (Bergama) Kütüphanesi, Roma'daki Bibliotheca Ulpia ve M.S. 355'te Büyük Konstantin'in İstanbul'da kurduğu imparatorluk kütüphaneleri ilk çağların önemli kütüphaneleri arasındadır. Moskova'da Lenin Kütüphanesi, Fransa'da Bibliothéque National, İngiltere'de British Museum, Amerika'da Kongre Kütüphanesi (Library of Congress) ve Seattle Halk Kütüphanesi gibi dünyanın en zengin kütüphaneleri kuruldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde kütüphaneler cami, medrese ve imaret adı verilen hayır kurumlarının çatısı altında kuruldu. Zaman içinde vakıflar tarafından kurulan Osmanlı kütüphanelerinin yönetim ve hizmet verme yöntemleri vakıf kurucuları tarafından belirlendi. Osmanlılar'da ilk kütüphane Osman Bey zamanında İznik'te, Edirne'de kuruldu. Yıldırım Bayezid zamanında Bursa'da Subaşı Eyne Bey Medresesi'nin üst katında ve Eyne Bey'in Balıkesir'de yaptırdığı medresede bir kütüphane kuruldu. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra Fatih Camii Külliyesi içinde Zeyrek Camii ile Eyüp Sultan Camii kütüphanelerini kurdurdu. İstanbul'daki Topkapı Sarayı bünyesinde kurulan Saray Kütüphanesi, Ayasofya, Süleymaniye, Şehzadebaşı ve Bayezid kütüphaneleri yanında Amasya, Edirne, Bursa, Manisa, Trabzon ve başka şehirlerde de kütüphaneler kuruldu.

İzmir'in Konak ilçesindeki Milli Kütüphane Caddesi adını İzmir Milli Kütüphane'den almıştır. Bu kütüphane Türkiye'nin 'millî' adını taşıyan ilk kütüphanesidir. Kütüphanede 1 milyona yakın kitap, 5 bini aşkın dergi, 10 bine yakın gazete vardır. Arapça, Türkçe, Farsça dillerinde yazılmış eserlerin yanı sıra aralarında Enveri'nin Düsturname'si, Kâtip Çelebi'nin Cihannüma adlı eserinin İbrahim Müteferrika tarafından basılmış ilk baskısı, Aristo'nun 1531 tarihli Gutenberg basımı eseri, Dünya Klasik Edebiyatı'nın en önemli isimlerinden Victor Hugo'nun eserlerinin ilk basımları, 300 yıllık 72 adet altın varaklı Kur'an-ı Kerim ve 4 bine yakın yazma eserin de bulunduğu kütüphane zengin bir koleksiyona sahiptir.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yasası 21 Haziran 1934 tarihinde TBMM'de kabul edildi. 2527 sayılı Yasanın 8'inci maddesi uyarınca Türkiye'de her türlü baskı usulleriyle basılıp neşredilen eserlerden birer nüshası yasada belirtilmiş derleme kütüphanelerine gönderilecekti. Bu kütüphanelerden biri de İzmir Milli Kütüphane'ydi. Kanun gereği, Derleme Müdürlüğü tarafından bir araya getirilen tüm yayınlar İzmir Milli Kütüphane'ye gönderiliyordu. Ancak 2008'de hazırlanan 'Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu Tasarısı'nda bütçe, bina ve personel sorunları nedeniyle İstanbul Devlet Üniversitesi Kütüphanesi ile birlikte İzmir Milli Kütüphanesi, derleme nüshası gönderilecek kütüphaneler arasından çıkarılmıştı.

Osmanlı Kütüphanesi'nden Kütüphane-i Milli'ye

Sultan Abdülhamit Dönemi'nde İzmir'de vakıf kütüphanelerine yeni kütüphaneler eklenmişti. Ancak bunlar tahmin edilebileceği gibi daha çok dini ihtiyaçları karşılayabilecek kitaplıklardı. İzmirli eğitimci Yusuf Rıza Efendi'nin kurduğu Darülrifan adlı özel okulun müdürü olan Giritli Ali Refet Efendi 1897 Ekimi'nde Kışla Akarata'nda bulunan dükkânlardan birinde 'Osmanlı Kütüphanesi' adıyla bir özel kütüphane açtı. Yaklaşık on yıl yaşayan Ali Refet Efendi'nin Osmanlı Kütüphanesi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kapandı, kitapları Milli Kütüphane'ye devredildi. II. Meşrutiyet Dönemi'nin önemli sayılabilecek bir olayı da Milli Kütüphane kurma girişimiydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 yılında Selanik'te toplanan 4. Genel Kongresi'nde, bir Kütüphane-i Milli kurulmasını özendirici kararlar alındı. Kongrede hazırlanan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Nizamnamesi'nin 62. ve 74. maddelerine göre vilayetlerdeki İttihat ve Terakki kulüpleri, İstanbul'da ve vilayetlerde basılan bütün kitap, gazete ve haritaların toplanıp cemiyet üyelerinin, dolayısıyla halkın yararına sunulmasıyla görevlendirildi.

İzmir'de bu çalışmalar, İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmir şubesi heyet-i merkeziye üyesi ve Hizmet gazetesinin sahibi Avukat Kadızade İbrahim Refik Bey tarafından başlatıldı. 11 Eylül 1910 günü İzmir'de yayımlanan Ahenk gazetesinde Başyazar Şinasi Bey, "İzmir'de mütalâahane açılıyor. İbrahim Refik Bey, İzmir'de mükemmel denilecek mertebede bir umumi mütalâahane vücuda getirmek, arada arzu edenlere birkaç lisan ve fenden gece dersleri vermek için Kemeraltı'nın münasip bir mevkiinde, iyi bir yer bulmuştur" diye yazıyordu. Gazetelerde

haber olmasına rağmen Kadızade İbrahim Refik Bey başarılı olamadı. İttihat ve Terakki İzmir Genel Sekreteri Talat Muşkara'ya başvurarak kütüphane kurma konusunda Cemiyet'in yardım ve desteğini istedi. Talat Bey'in de yardımıyla Milli Kütüphane ve Teşvik-i Maarif Encümeni adını taşıyan bir heyet oluşturuldu. Heyette İbrahim Refik Bey, Düyun-ı Umumiye Başmüdürü Besim Bey, Donanma Cemiyeti Müdürü Ziya Bey, Darülmualimin (öğretmen okulu) Müdürü Rahmi Bey, Hazine Davavekili İbrahim Ethem (Postacıoğlu), Temettuat Memuru Bekir Selami, Neharî İdadîsi Müdürü İlyas Basri ve Darülrifan Müdürü ve ilk özel kütüphanenin sahibi Ali Refet Bey vardı.

Heyet, 1911 Eylül'ünde kütüphaneye yardım toplayabilmek için bir piyango ve Selçuk'a turistik bir gezi düzenler. Fakat geziden yeterli maddi gelir elde edilemez. Kadızade İbrahim Refik Bey görevinden ayrılınca heyet dağılır. İttihat ve Terakki İzmir Genel Sekreteri Talat Muşkara, İzmir'de çeşitli okullarda matematik öğretmenliği yapan Mehmet Celâl Saygun'u yanına çağırır. Kütüphane ile ilgili gelişmeleri özetledikten sonra ondan bu işi üstlenmesini ister. Daha önce devlet kademelerinde müdürlük yapan kişilerin bir heyet kurduklarını, başarısız olduklarını, destek olmazsa bu sorumluluğu kabul edemeyeceğini söyleyen Mehmet Celal Bey ile Talat Bey yeni bir heyet oluştururlar. Mehmet Celal Saygun Bey ve Talat Muşkara Bey kendilerinden sonra eski Eytam Müdürü Abidin Bey'i, İzmir milletvekili Osmanzade Hamdi (Aksoy) Bey'i, Hamidiye Sanayi Mektebi müdürlüğüne getirilen Sezai (Söker) Bey'i ve Maksutzade Ethem Beyi, 'Millî Kütüphane Encümeni'ne yazarlar.

Darüleytam

Eytam Müdürü Abidin Bey'in görevine ilişkin bir tarihsel bilgiyi burada paylaşmakta yarar umuyorum. 'Eytam' yetimler anlamına geliyor. Arapça, 'ev, yer' anlamına gelen 'dâr' ve yetimler anlamındaki eytam kelimesinin birleşmesinden oluşan darüleytam; yetimevi veya yetimhane anlamında kullanılıyordu. Darüleytamlar anasınıfları, iptidai sınıfları, sanayi sınıfları olmak üzere üç bölümden oluşmaktaydı. Anasınıfları iki şube olup, birinci şubeye 4 yaşından küçük olan çocuklar, ikinci şubeye 4, 5, 6 yaşlarındaki çocuklar kabul olunurdu. İptidai sınıflarına 7-12 yaş arası çocuklar, sanayi sınıflarına ise 13 ile 17 yaş arasındaki çocuklar alınmaktaydı.

Çağlayan Kasrı'ndaki darüleytamda Türk müziği sanatçılarının en önemlilerinden

biri olan Safiye Ayla da vardır. Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal da Balkan Savaşları sonucunda Anadolu'ya göç edenlerden biridir. Balkan Savaşı'nda babası, amcası Hüseyin, dayısı Hüseyin şehit edilmiş, annesi de koleradan ölmüştür. Abisi tarafından 1916 yılı başlarında İzmir'in Alaçatı kasabasında yetimler için açılmış olan ve ilkökul düzeyinde öğretim yapan darüleytama kaydettirilmiş, mütarekenin imzalanması üzerine Bursa'da aynı adı taşıyan okula, oradan da İstanbul'da bir okula yerleştirilmişti. Enver Ziya Karal, Ortaköy Darüleytamı'na verilmiş, bu okulu 1922 yılında bitirmişti. 1920 yılı itibarıyla İstanbul başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nde yirmi beş Ermeni, üç Rum, üç Yahudi ve üç Rus Darüleytamı vardır. Bunlardan biri de Alaçatı Darüleytam okuludur. Abidin Bey bu okulun bağlı bulunduğu Eytam idaresinin müdürüdür.

Milli Kütüphane konusuna dönerek incelediğimizde 30 Kanunisani (Ocak) 1912 tarihli Anadolu gazetesinde, "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmir Vilayeti Merkezinin Taht-ı Himayesinde Müteşekkil Milli Kütüphane Encümeni Riyasetinden" başlıklı

yaya devam eder. Şehzade Yusuf İzzettin Efendi, Mithat Paşa'nın oğlu Ali Haydar Mithat, Keçeçizade İzzet Fuat Paşa, Talat (Muşkara), Manastırlı İsmail Hakkı, Dr. Abdullah Cevdet başta olmak üzere halkın da katıldığı kitap bağışlarıyla kütüphane 23 Haziran 1328 (Miladi 6 Temmuz 1912)'de hizmete açılır. Salepçizade Konağı'nın harem kısmında siyasi çalışmalarını sürdüren İzmir İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kütüphaneyi fırkanın bir organı haline getirmek istemesini kabul etmeyen Celaledin Bey Kütüphane İdare Heyeti'nden ayrılır. Sanatlar Okulu'nda görevli Sezai (Söker) Bey İdare Heyeti başkanlığındaki heyete yeni ittihatçılar katılır ve kütüphane İttihat ve Terakki'nin bir kolu olarak çalıştırılır.

Milli Kütüphane Sineması

Milli Kütüphane Encümeni kütüphaneyi geliştirmek amacıyla, bahçesinde tiyatro oyunlarının da sahnelenebileceği bir sinema binası yaptırma kararı alır. Encümen üyeleri Müezzinzade Ali Bey, Pulcu Ömer Efendi, Caferizade Kemal Bey İzmirliilerin desteğini alarak o devir için oldukça ağır sayılabilecek bin lira tutarında bir borcun altına

kütüphanedeki kitap sayısı artırılır. Kütüphaneye gelir sağlamak amacıyla içinde paten ve sinema salonlarının da bulunduğu bir eğlence tesisiyle, yeni bir kütüphane binasının yapılması kararlaştırılır. Bu karar İzmir Valisi Rahmi Bey ve 1913 yılı sonunda Talat Muşkara Bey'in yerine İttihat ve Terakki'nin İzmir kâtib-i mes'ulü olarak İzmir'e gelen Celâl Bayar tarafından desteklenir. İzmir Valisi Rahmi (Arslan) Bey sinema ve kütüphane binaları için arsa tahsis edilmesini sağlar. Binaların proje ve planları Kolordu Mimarı Tahsin Sermet Bey tarafından yapılmıştı. Kütüphane binası Bahribaba Parkı'nın Kadın Doğum Hastanesi'ne bakan tarafına, eğlence tesisi de bugün kütüphanenin bulunduğu yere yapılacaktı. Elhamra Sineması'nın yerine de yeni bir sinema yapılacaktı. 14 Mayıs 1915'te kütüphane ve sinema binaları ile patinaj ve eğlence tesisinin temelleri atıldı.

Işıklandırma ve Aydınlatma Dairesi

Dönemin gazeteleri ve araştırmacılar temeli atılan patinaj ve eğlence tesisinin yapımından daha sonra vazgeçildiğini, bunun



bir duyuru ile kitap ve para bağışında bulunmak, kurulacak bilim kuruluna yardım yapılmasını sağlamak amacıyla bir ilan yayımlandığını görüyoruz.

1912 Nisan'ında Beyler Sokağı'nda daha önce Jandarma Alay Mektebi olarak kullanılmış olan Salepçizade Hacı Ahmet Efendi Konağı, seneliği 100 liraya kiralanır. Konağın harem kısmı aynı kira bedeliyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ve Cemiyet'in vilayet kulübüne kiralanır.

Konağın selâmlık kısmının kütüphane olarak düzenlenmesine karar verilir. Encümen, kitap ve maddî yardım temini için kampan-

girerek sinemayı yaptırırlar. Ahşap bir bina olan sinema inşaatı 1913 yılının ilk aylarında tamamlanır. 9 Nisan 1913'te İzmir'de yayımlanan Ahenk gazetesi, "Kütüphane-i Milli Sineması'nda, Sultan Mahmut, Turgut Reis, Kazaz Artin, Yakup Derya ve Derse Devam Edelim" adlı tarihi özellik taşıyan piyeslerin sahneye konulduğunu yazar.

Sinema ve sahne oyunlarından elde edilen gelirle önce borçlar ödenir. Ardından bu gelirlerin yüzde ellisinin kütüphaneye harcanması, yüzde 25'inin fakir çocukların eğitim masraflarının karşılanması, yüzde 25'inin de Şehir Kulübü idaresindeki terzihaneye aktarılması kararı alınır. Alınan bu kararla

yerine kütüphaneye gelir sağlanması amacıyla hem sinema ve kütüphane binalarının hem de civardaki bina ve tesislerin elektrik ihtiyacının karşılanacağı bir 'Tenvirat Dairesi'nin yapımına başlandığını yazmaktadır. Tenvirat Dairesi yapımının, sinema ve kütüphane binalarından daha önce tamamlanarak faaliyete geçirildiği Celal Saygun'un 1924 yılında yayımlanan bir röportajından öğrenilebilmektedir. Celâl Saygun bu röportajda kütüphanenin gelirlerini sayarken sinemanın yanı sıra; "Mahpushane karşındaki makinelerimizle, Kemeraltı'nda ve Karataş'taki makinelerimizle (jeneratör) o civarda yapmakta olduğumuz tenvirat (ay-



Nurettin Paşa

dınlatma)" ifadelerini kullanmaktadır.

Temeli 1915 Mayıs'ında atılan kütüphane ve sinema inşaatı I. Dünya Savaşı'nın zor şartları altında oldukça ağır bir tempoyla ilerlemiş, dönemin valisi Rahmi Bey muhtelif tarihlerde vilâyet özel muhasebesinden, belediyeden ve vakıflardan önemli miktarlarda para yardımları tahsis ve temin etmişti.

Mütareke döneminde ittihatçı liderlerin yurtdışına kaçması, İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşerek yerine Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın geçmesi sonucunda bu değişiklikler, Millî Kütüphane'nin hem yönetimini hem de inşaatını olumsuz yönde etkilemişti.

İzmir'de Hürriyet ve İtilâf Fırkası yandaşı, Müsavat ve İslahat gibi gazeteler, Millî Kütüphane'nin İttihat ve Terakki'nin bir faaliyet şubesi gibi çalıştığını ileri sürerek, buna son verilmesi yönünde yayınlar yapıyorlardı. Emperyalizmin işgal güçleri İzmir'i işgal ettiğinde, ulusal direnişi destekleyen İzmir'e Doğru gazetesi el altından Ferit Bey'e gönderiliyordu. Ferit Bey ve arkadaşları ile yurtsever İzmirli, şehir içinde gizlice bu gazeteleri dağıtıyordu. Kütüphane, Kurtuluş Savaşı'nın ilk direniş bildirilerinin dağıtıldığı yerdi.

Milli Kütüphane'ye el koyuluyor

İzmir'e ikinci defa vali olarak tayin edilen Nurettin Paşa, merkezî hükümetin İttihat ve Terakki'nin bütün varlığına el koyma kararını uygulayarak 4 Şubat 1919'da Fırka'nın İzmir merkezine ve merkezin bulunduğu Millî Kütüphane'ye el koydu. Fırka'nın İzmir Kâtib-i Mes'ulü Celâl Bey'e de binadaki Şehir Kulübü'nün bulunduğu kısmın Divan-ı Harb-i Mahsus'a tahsis edildiğini bildirdi. Millî Kütüphane Heyeti 1919 Nisan'ında görevlerinden alındı. Yerlerine itilâfçılara yakın sayılabilecek isimler tayin edildi. Müsavat gazetesi 9 Nisan 1335/1919 günü "Tabiat Bilgisi öğretmeni, eczacı Faik (Ener), Ahenk gazetesi başyazarı Mehmet Şevki, Balıkesir Sultanisi (lisesi) eski müdürü Halit, İslahat gazetesi yazı işleri müdürü Mahmut Tahir(ül-Mevlevi), Salepçizade Hacı Mithat, vilayet matbaası müdürü Emin, Tüccardan Hayri beylerin" tayin edildiklerini yazıyordu.

Millî Kütüphane'ye emeği geçmiş kimseler, Millî Kütüphane'ye sahip çıkabilmek amacıyla 1920 Mayıs'ında Teşvik-i Maarif Cemiyeti adıyla bir dernek kurdular. Derneğin tüzüğü'nün ikinci maddesinde yer alan "23 Haziran 328 tarihinde ve o zamandan

beri Millî Kütüphane unvanı verilmiş halka açık kütüphanenin, bundan böyle İslâm Kütüphanesi namıyla anılması kararlaştırılmıştır" ifadesiyle kütüphanenin ismi değiştirildi. Tarih sayfalarında bu değişikliğin, işgalin acılı günlerinde millî olan her şeyi yok etmeye çalışan ve böylece İzmir ve civarını Yunanistan'a ilhak etmek için bütün gücüyle uğraşan işgal kuvvetlerinin zorlamasıyla, baskısıyla yapılmış olduğu yazıyor.

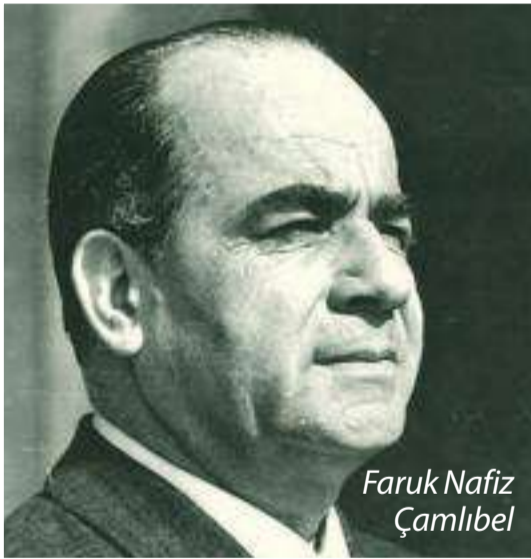
Teşvik-i Maarif Cemiyeti tüzüğü'nün 7. maddesinde; yönetimin, Dernek Başkanı öğretmen Celal (Saygun), Dr. Esat, Şehbender Şefik, Müsavat gazetesi sahibi avukat Mehmet Sadık, tüccar Selâhattin, eczacı Faik, öğretmen Yusuf Rıza, İslahat Gazetesi yazarı Mahmut Tahir-ül Mevlevî'den oluştuğu yazıyordu.

Dernek başkanı, Millî Kütüphane'nin kuruluşuna başından beri büyük emeği geçmiş olan Celâl Bey'di. Eczacı Faik ve Mahmut Tahir-ül-Mevlevî beyler ise Millî Kütüphane heyetine mütareke döneminde giren, daha sonra kütüphanenin kurucuları arasında sayılan kişilerdi. Heyete Tacir Selahattin adıyla geçen kişi ise İzmir'de 1900-1901 yıllarında Necip Türkçü'nün açtığı Türkçülük ve Türkçecilik hareketine önemli katkılarda bulunmuş emekli Miralay Selahattin (Saip) idi. Selahattin Bey hayatının son yıllarında İzmir'de ticaretle uğraşıyordu, Meşrutiyet'in ilânında uğraş vermiş kişilerden biriydi. Yönetim kurulunda bulunan Yusuf Rıza Bey de yıllarca İzmir okullarında öğretmenlik ve müdürlük yapmış, Darülfırfan ve Bedreka-i İrfan gibi özel okulları kurarak buralarda yüzlerce öğrenciyi yetiştirmiş ünlü bir eğitimciydi. Demokrat İzmir gazetesi sahibi Adnan Düvenci'nin babası olan bu değerli eğitimcinin, kurduğu okullar için yayımladığı birçok ders kitabı vardı.

Kütüphane Müdürü Celâl Bey 1924 Ağustos'unda kendisiyle yapılan röportajda başkanı bulunduğu yeni idare heyetinde, Sezai (Söker), Mahmut Tahir-ül-mevlevî, emekli Miralay Selahattin, eczacı Faik (Ener), eski maarif müdürü vekili Süleyman (Tuser), Cevahircizade Şükrü ve Dr. Şehrî beylerin bulunduğunu açıkladı. Bu ekibin yaptığı en önemli iş, Türk filmciliğinin tanınmış isimlerinden olan İpekçi Kardeşler'in kurduğu İpek Film Limited Şirketi'yle sözleşme imzalanması, sinemanın belli bir süre şirket tarafından işletilmesi karşılığında da inşaatın bu şirket tarafından tamamlanmasının sağlanması oldu. Sinema binasının inşaatı 1926 yılında tamamlandı, işletme hakkını alan İpekçi Kardeşler sinemayı Elhamra Sineması adıyla çalıştırdılar. Dönemin gaze-



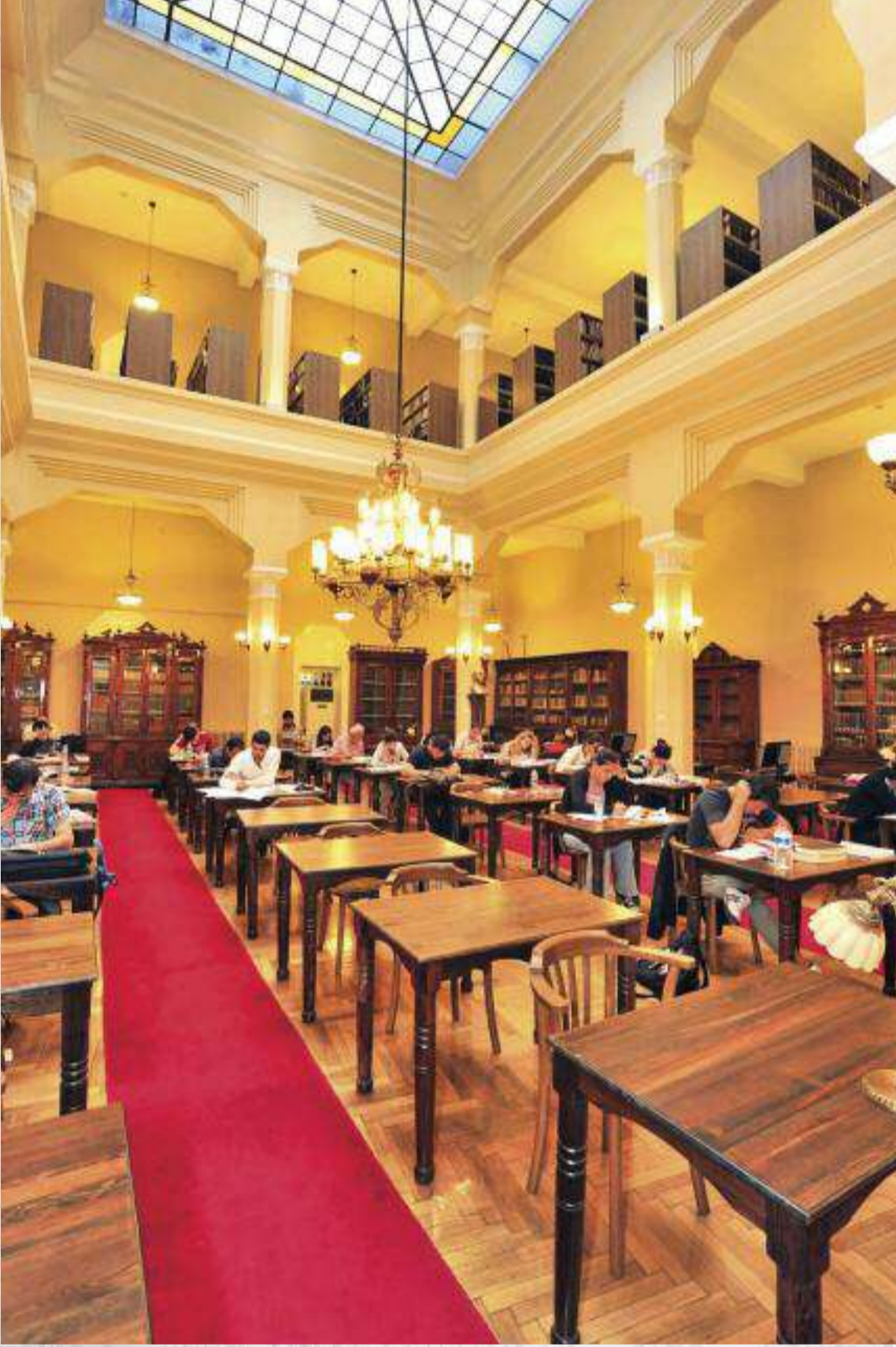
İzmir Valisi
Rahmi Arslan



Faruk Nafiz
Çamlıbel



Süleyman Ferit
Eczacıbaşı



telerinde, Millî Kütüphane Sineması veya Millî Kütüphane Tiyatrosu gibi adlarla da anılmıştır. Millî Kütüphane Sineması, Elhamra Sineması adıyla 1978 yılına kadar yerli ve yabancı en kaliteli filmlerin oynatıldığı, tiyatro oyunlarının sahnelendiği, tanınmış birçok yerli ve yabancı müzisyenin konser verdiği bir bina olarak kullanılmıştır.

Zaman içinde, kira gelirinin yetersiz bir hale gelmesi nedeniyle bina Millî Kütüphane Vakfı tarafından 1978 Mayıs'ında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na kiralandı. Gerekli değişiklik ve düzenlemelerden sonra bina Devlet Opera ve Balesi tarafından kullanılmaya başlandı.

6 Temmuz 1912'de açılan İzmir Millî Kütüphanesi'nin kendisine ait yeni ve modern bir kütüphane binasına kavuşabilmesi

yirmi bir yıl sürdü. Millî Kütüphane binası sinema binasından tam yedi sene sonra 1933'te tamamlanabildi. Yeni binanın açılışı Cumhuriyet'in onuncu yılında, 31 Ekim 1933'te yapıldı.

1934 yılında yayımlanan, 'Millî Kütüphane Cemiyeti Esas Nizamnamesi'nin 3. maddesinde; Cemiyetin Mümessilleri başlığı altında, "İktisat vekili ve İzmir mebusu Mahmut Celâl Bey (Bayar), kütüphane müdürü M. Celâl Bey (Saygun), Tilkilik Eczanesi sahibi Faik Bey (Ener), Şifa Eczanesi sahibi Süleyman Ferit Bey (Eczacıbaşı), Erkek Muallim Mektebi muallimlerinden Süleyman Bey (Tuser), tüccarlardan Cevahirzade Şükrü Bey (Cevahirci), Mahmut Tahir Bey (eczacı-öğretmen), Küçük Talat Bay (Muşkara), İzmir mebusu Osmanzade Hamdi Bey (Aksoy) Tayyare Cemiyeti İstanbul murakıby

Sezai Bey (Söker), Maksutzade Ethem Bey (irad sahibi), Esbak Eytam Müdürü Abidin Bey, Dr. Şehrî Bey, mütekit Miralay Selahattin Bey (Saip)" isimlerine yer verildi. Celâl Bayar 'Ben de Yazdım' adlı hatıratında bu listeden Dr. Şehrî Bey'i çıkararak yerine Salih Bey'i (Akalin) dahil etmiş ve bu 14 kişiyi Millî Kütüphane'nin kurucuları olarak göstermiştir. Daha sonra yapılan araştırmalarda da kurucu olarak kabul ve takdim edilen bu şahsiyetlerin Millî Kütüphane ve sinemasının bugünkü hale gelmesine şüphesiz ki büyük hizmet ve katkıları olmuştur. Ancak yirmi bir yıllık tarihi boyunca kütüphanenin kuruluşuna hizmeti geçmiş bu kişilerin adı geçen kitapta yer almaması



kabul edilemez bir eksiklik. Talat Muşkara, Celâl Saygun, Celâl Bayar, Kadızade İbrahim Refik Bey, Müezzinzade Ali Bey, Pulcu Ömer Efendi ve Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın kayınpederi Caferizade Kemal Bey'in ve kitaplarıyla kütüphanenin çekirdeğini oluşturan İzmir'in ilk özel kitaplığının sahibi Ali Refet Bey'in anılmaması üzücüdür.

10 Nisan 1912 tarihli Ahenk gazetesinde yapılan bağışlarla ilgili bir habere konu olan; "İzmir Milli Kütüphane Encümenine asar-ı muteberei kalemiyyelerinden olan ilm-i Hayvanat-ı Umumi ve Tahlilai-ı Kimyeviye dersleri nam kitapları ihda buyurarak ibraz-ı hamiyet eden Darülfünuun-i Osmani muallimlerinden Doktor Kaymakam Hulusi ve Osep Celulyan beyefendilere Veled Çelebi Efendi Hazretlerine, Cumaovalı Hacı Efendi zade İzzet Beyefendiye karşı

teşekkürat-ı aleniyyemizin neşri rica olunur" metninde yer alanları tarih unutmaz.

Milli Kütüphane ve sinema binaları

Resmi olarak kütüphaneye milli unvanının verilmesi 23 Eylül 1939 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile gerçekleşti. Kütüphane binası ve Elhamra Sineması Mimar Kemalettin ve Vedat beylerin öncülüğünde, Neoklasik Türk mimarisi akımının uygulayıcılarından Mimar Tahsin Sermet Bey tarafından yapılmıştır. Birinci katta yönetim odaları, bir depo, bir genel okuma salonu, ödünç kitap servisi, fotokopi odası, özel okuma odası, cilt onarım

depoları vardır. Üst katta ise vakıf yönetim makamı ve depolar yer alır. Kütüphane dolapları gürgendendir, Hamidiye Sanayi Mektebi öğretmenlerinden Giritli İbrahim Bey tarafından 2. Meşrutiyet Dönemi'nde yapılmıştır.

Millî Sinema ilk binasıyla Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin tarihi kongresine, yeni binasıyla Atatürk'e yapılan İzmir suikastı dolayısıyla kurulan İstiklâl Mahkemesi'nin duruşmalarına ev sahipliği yaptı.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, İzmir Milli Kütüphanesi'ni 1931'de ve 3 Şubat 1933'te henüz inşaat halinde iken ziyaret

Diller hakkında Kaynakça:<https://paratic.com/dunyanin-en-eski-dilleri>

Elektrik Kullanmayan Kütüphane onedio.com <https://onedio.com/haber/elektrik-kullanmayan-kutuphane-28945>

edebiyat haber.net elektrik kullanmayan kutuphane <http://www.harbiforum.net/konu/kutuphanenin-tarihcesi-ve-dunya-nin-en-guzel-kutuphanelerinin-resimleri.110456/>

ANAMERİÇ, Hakan, Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi, Ankara. ankaradergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/26/188.pdf

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Holland_House_in_1907_by_J.Benjamin_Stone_Library_Gallery.jpg

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Holland_House_in_1907_by_J._Benjamin_Stone_Library_Gallery.jpg



odası; ikinci katta ise iki kitap deposu, konferans salonu, çocuk kitaplığı bulunur.

Millî Kütüphane Sineması hem dış cephesi hem de iç yapısı itibarıyla orijinal ve estetik özellikler taşıyan bir yapıdır. 120 metrekareyi bulan sahneye sahip, sinemadaki elektrik sistemi binanın mimarisiyle uyumlu, stilize edilmiş şark tipi zengin avizeler ve şark atmosferini veren kandiller vardır. Bina içinde çini panolar, balkonun altını oluşturan tavanda Türk nakışları, salonun yan duvarlarında, ressam Naci Kalmukov tarafından yapılmış Türk ve Batı temaşa sanatını konu alan dört fresk pano vardır.

Sinema ile aynı mimari üsluba sahip olan kütüphane binasının zemin katında iki yönetim odası, okuma salonu ve kitap

etmişti. Üçüncü ziyaretini konuğu İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte 23 Haziran 1934 tarihinde yaptı. Ziyaretlerinden birinde Milli Kütüphane'deki kitaplardan birisini almak isteyince, vakıf kuralları gereği dışarıya kesinlikle kitap vermeyen kütüphane yöneticileri ne yapacaklarını şaşırılmışlardı. Atatürk'ün isteğini geri çeviremezlerdi. Kitabı Atatürk'e armağan ederek ona bir armağan verebilmenin onuru tarih sayfalarına yazdırdılar.

Kaynakça:

GÜRLEK, Ahmet, İzmir Milli Kütüphanesi, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Cilt 29, Sayı 4, 1980.

Aydın Vilayeti, Vikipedi, Özgür Ansiklopedi.

İPEK, Erkal, Çiğdem, Tarih İçinde İzmir Milli Kütüphanesi, Dokuz Eylül Üniversitesi web.deu.edu.tr/ata-turkilkelere/pdf/dergisayi3/c1_s3_cigdemErdalipek.pdf

<http://www.os-ar.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=501318>

<https://forum.donanimhaber.com/dh-cemiyet-i-osm-niyye->

<http://www.os-ar.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=501318>

KÜTÜPHANENİN TARİHÇESİ Forum software by XenForo™ ©2010-2015 XenForo Ltd.

İzmir Milli Kütüphane ve Elhamra Sineması, İzmircity.info sitesi.

İzmir Milli Kütüphane - Vikipedi https://tr.wikipedia.org/wiki/İzmir_Milli_Kütüphane

TBMM Albümü, tbmm.gov.tr. 29 Ekim 2012.

Türk Kütüphaneciliğine Hizmet Edenler 8: Mehmet Celaleddin Saygın, Türk Kütüphaneciliği Dergisi, Cilt 2 Sayı 2, 1953.

PARLAK, Türkmen, Yeni Asır'ın İzmir Günleri 1924-1954 C.I s.57.

İzmir'in ilk doktoru

Dr. Mustafa Enver

(1849-1932)

■ Ahmet GÜREL

■ Fotoğraf: Yavuz ZEREN

İzmir'in ilk Türk doktoru olan Mustafa Enver Ödemiş Birgi'de doğmuştur. İlk ve orta tahsilini Birgi'de tamamladıktan sonra Mekteb-i Mülkiye-i Tıbbiyye'ye girmiş ve sekiz senelik bir tahsilden sonra, 1876 yılında mezun olmuştur. Onun bu mesleği seçmesinde rol oynayan kişiler arasında, ilk Türk doktorlarından Ödemişli Mustafa Efendi'nin önemli bir rolü vardır.

Mustafa Enver Bey, doktorluk hizmetine orduda başlamıştır. Üç yıl süreyle çeşitli cephelerde doktorluk yapmış ve İstanbul'a dönerek, askerlik görevini 1879 tarihinde tamamlamıştır. Mesleğini sivil doktor olarak yapmak isteyen Dr. Mustafa Enver Bey İzmir Gureba-i Müslimîn (daha sonra Memleket) Hastanesi doktorluğuna tayin edilir. Modern tıp tahsili yaptıktan sonra İzmir'e tayin edilen ilk Türk doktordur. "Türk'ten doktor çıkmaz" diyen yabancı doktorların propagandasını karşın o, bilgisi ve çalışkanlığıyla zamanla kendini kabul ettirmiş, hatta tıbbî konsültasyonlara uzun süre başkanlık edecek kadar başarılı olmuştur. İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi'nde önce tabip, sonra baştabip olarak görev yapmıştır. Halk sağlığına yaptığı hizmetler sayesinde İzmir Memleket Hastanesi, Türkiye'nin iyi tanınmış hastaneleri arasına girmiştir.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) İzmir Şubesi'nin kurucu üyesi ve şube başkanlığını da yapan Dr. Enver, ölünceye kadar göreve devam etmiş ve birçok hastaya şifa olmuştur. Gerek hastanelerde gerekse Kızılay İzmir Şubesi'nde elli yıldan fazla halka hizmet eden, bundan dolayı 'Şeyh-ül Etibba' (doktorların duayeni) unvanına lâyık görülen, adı Alsancak'ta büyük bir caddeye verilen ve heykeli dikilen Mustafa Enver Bey, 21 Temmuz 1932'de İzmir'de ölmüştür. Mezarı Kokluca Mezarlığı'ndadır.

Dr. Mustafa Enver'i, Gülcemal vapurunda yaşanan bir anıyı makalemize alarak, anmak istedim. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal 31 Ocak 1933 günü saat 14.00'te Antalya'dan Gülcemal vapuruyla İzmir'e gelmiştir. Cumhurbaşkanı'na bu seyahatinde devlet ileri gelenleri, generaller, Afet Hanım ve Gaziantep milletvekili Nuri Bey eşlik etmektedir. "Gülcemal va-



puruyla Antalya'dan hareket eden Mustafa Kemal Paşa'nın yanında, devlet ileri gelenleri, bakanlar, generaller, Afet Hanım ve Nuri Bey vardır. Gülcemal vapuru, İnciraltı kale açıklarına geldiğinde Cumhurbaşkanı ve yanındakiler güverteye çıkarlar. Manzara enfestir. İzmir, ufuktan uykusundan yeni uyanmış bir kız gibi tatlı ve hülyalıdır. Cumhurbaşkanı sessiz

ve hiç kıpırdamadan İzmir'i seyretmekte, Kurtuluş Savaşı'nın simgesi bu şanlı kenti adeta yudum yudum içmektedir.

Aniden Nuri Bey'in sesi, sessizliği bozar:

'Eh artık İzmir'e vardık. Bakalım Valimiz Kazım Paşa bize ne sürprizler hazırlayacak. Yine kim bilir ne palavralar sıkacaktır?'

Bu söz Afet Hanım'ın gücüne gider. Çünkü kendisi Kazım Paşa'yı çok sevmektedir, ara-

larında derin bir dostluk vardır. Afet Hanım sonunda kendisini zaptedemez ve Nuri Bey'i yanıtlar:

'Niçin böyle söylüyorsun? Kazım Paşa çalışkan ve dürüst bir idarecidir.

Nuri Bey gülerek,

'Yok canım! Dürüstlüğüne sözümüz yok ama çok uydurur' der.

Cumhurbaşkanı'nı bağrına basar. Cumhurbaşkanı ve çevresi törenden sonra doğruca Birinci Kordon'daki Naim Palas'a giderler. Üst kata çıkarlar. Cumhurbaşkanı masanın bir ucunda, hemen karşısındaki öteki uçta Vali Kazım Paşa vardır. Yavaş yavaş yorgunluk çayları yudumlanmaya başlanır. Bir süre sonra Cumhurbaşkanı Kazım Paşa'ya dönerek:

yorsunuz bu değerli doktorumuz ömrü boyunca bu vatana hizmet etmiş ve yüz bine yakın ameliyat yaparak milletimize şifa dağıtmıştır'

Kazım Bey'in son cümlesinden sonra, dinleyenler arasında alaycı bir kıpırdanma olur ve Nuri Bey'in kahkahasını patlattığı duyulur.

'Demedim mi? demedim mi? Vali Paşa, biri bin yapar, diye!'

Cumhurbaşkanı ve Afet Hanım dışında herkes gülmeye başlar. Kazım Paşa kıpkırmızı kesilmiştir. Konuşmasını kesmiş ve Nuri Bey'e bakmaktadır. Ortada gergin bir hava eser. Afet Hanım, derhal Kazım Paşa'ya dönerek sorar:

'Doktor Mustafa Bey kaç yaşında operatör olmuş ve acaba kaç yaşında mesleği terk etmiş? Bunu acaba tespit ettiniz mi?

Kazım Bey yanıtlamış:

'27 yaşında operatörlüğe başlamış ve sürekli olarak savaş yıllarında cephelerde, barış zamanında hastanelerde, cuma ve pazar günleri dışında tam 56 yıl ameliyat yapmış efendim. Emekli olduktan sonra bile cerrahi çalışmalarına devam etmiştir.'

'Peki, günde kaç ameliyat yaparmış?'

'En az on ameliyat.'

Derhal eline bir kâğıt kalem alan Afet Hanım, başlamış hesap yapmaya.

'Haftada beş, ayda yirmi gün, yılda 240 gün çalışır. Bu yılda 2400 ameliyat eder. Meslekte fiilen 56 yıl çalışmış, bunun 6 yılını atalım. 50 yılda karşımıza 120 bin ameliyat çıkar. Kazım Paşa, demin az bile söylemiş.'

Afet Hanım'ın bu sözlerinden sonra, Cumhurbaşkanı'nın şiddetle alkışladığı görülür. İşin başından beri gelişmeleri sükûnetle izleyen Cumhurbaşkanı bir yanardağ gibi patlar:

'Aferin Afet... Hem Kazım Paşa'mızı hak ettiği temizliğe çıkardın hem de Nuri Efendi'nin ağzının payını verdin. Aferin sana!'

Cumhurbaşkanı'nın böyle taşı gediğe koyması üzerine Vali ve Belediye Başkanı 'Oh! Oh!' diye sevinirken, bu kez Nuri Bey'in yüzü renkten renge giriyormuş."

İzmir'in ilk doktoru Mustafa Enver için İzmirli ne yapsa azdır, adının sokağa verilmesi ve büstünün yapılması, bence yeterli değildir. Arşivlerde fotoğrafına rastlamadığım, İzmir'in duayen doktoru Mustafa Enver'in, ailesinden çıkacak arşivi, İzmir kent belleği açısından önemsiyorum. Işıklar içinde yatıyor, Kokluca'da...

Kaynakça:

Mehmet Nuri Conker, (1882-1937), asker ve siyasetçi.



Afet Hanım yine Kazım Paşa'yı savunmaktadır. Etrafındakiler de gülmektedir. Cumhurbaşkanı da hiç renk vermeden konuşmaları dinler.

Sonunda Gülcemal vapuru, İzmir Limanı'na girer ve rıhtıma yanaşır. Rıhtımda İzmir Valisi Kazım Paşa, tören kıtasıyla konuklarını beklemektedir. Enfes bir törenle İzmir,

'İzmir'de ne var ne yok Kazım Bey?

Kazım Paşa yanıt verir:

'Paşam, İzmir'de imar çalışmaları hızla ilerlemektedir. Önemli bir girişim yaptık. Size önce onu sunmak istiyorum. İzmir Devlet Hastanesi'nin kurucusu olan Operatör Doktor Mustafa Enver Bey'in vefatı üzerine bir büstünü yaptırarak Alsancak'a diktik. Bili-

Wilson, Lloyd George ve Clemenceau'dan oluşan 'Üçler Meclisi' tarafından Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine istinaden halkın sükûn ve nizamının korunması bahanesiyle Yunanların İzmir'e asker çıkarmasına Paris'te 10 Mayıs 1919 günü karar verildi. Böylece Ege'deki Rumlar katliamdan kurtulacaktı!

■ Umur SÖNMEZDAĞ

Her yıl "İzmir, Yunanlar tarafından 15 Mayıs 1919'da işgal edildi" cümlesini tekrar ediyor ve içine düştüğümüz zorlukları anlatıyoruz. Yunanların ne işi vardı İzmir'de? I. Dünya Savaşı'nda yedi cephede savaşan Osmanlı ordusu hiçbir cephede Yunan askeriyle değil savaşmak, karşı karşıya bile gelmedi. Neden onlara İzmir ve Ege Bölgesi sunuldu? Bu ihsanın sebebi neydi? İngilizlerin hazırladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ile savaş bizim için bitmiş görünüyordu. Ancak İngilizler maddi çıkarlarına uygun gördükleri topraklarımızı işgal etmeye ve ortaklarıyla paylaşmaya başladıkları sırada Yunanlara İzmir ve çevresi neden uygun görüldü? Onlara her türlü maddi imkânları temin ederek işgali desteklediler ve başarımlarına yardımcı oldular.

Yunanlar, Bizans despotluklarının hâkimiyeti altında yaşarken onların baskısından kurtulmak için 1353 yılında Rumeli'ye geçen Osmanlı'dan 1388 yılından itibaren yardım istediler. Zira Osmanlı girdiği her yerdeki halkı dilinde, dininde serbest bırakıyor, özellikle adaletli davranarak insanca yaşamalarını sağlıyordu. Dolayısıyla Mora despotluklarından eziyet gören Mora halkını da kurtardılar ve 1391'de korumaları altına aldılar. Selanik halkı da 1394 yılından itibaren Osmanlı topraklarında Müslüman halkla beraber yaşarken hoşgörü, güvenlik ve bir anlamda özerklik buldu. Fatih döneminde 1460 yılından itibaren de kesin hâkimiyetimize giren Mora halkı, bölgedeki Venedikli Katolik despotluklar ve onların 'tiranlık' sistemi altında ezilmekten kurtulmuştur. Fatih döneminden itibaren Osmanlı Devleti'nde Rum dili, Bizans kültürü ve kanunlarının etkisi görülmektedir. Bu yöre halkından pek çok kişi Osmanlı sara-



Yunanlar İzmir'i neden işgal etti?

yında üst görevlere kadar çıkartılmış, yabancı dil bildikleri için tercümanlık ve temsilcilik işlerinde görevlendirilmiştir. Fatih, fetihten hemen sonra Ortodoks patriğine 'Millet Baş'ı unvanını vererek Rumlara iç özerklik tanıdı. Böylece patrik, Rum Ortodoks toplumunun tartışmasız lideri olarak Bizans Dönemi'ndeki haklarından fazlasına kavuştu. Fener-Rum Ortodoks Patrikhanesi, ona bağlı kilise örgütü ve bütün Ortodoks papazlar kendilerine tanınan bu ayrıcalıklı hakkı ve hukuku, daha sonraki dönemlerde açık ya da gizliden gizliye Rum halkın millî bilincinin geliştirilmesi için kullandı.

Rönesans Dönemi'nde, İtalyan şehir devletlerinde 40 yıl Yunanca dersleri veren ve ilk defa Homeros'un eserlerini yayına hazırlayan Demetrius Chalcocondyles (1423-1511), İstanbul'un Osmanlı Devleti tarafından 1453 yılında alınmasından sonra Mora'daki Yunanların barbar diye nitelendirdiği Türklerden kurtarılması için çağrıda bulunan ilk kişi olmuştur. Bundan sonra da 16. ve 17. yüzyıllarda Leonardos Philaras (1658-1673) gibi pek çok Yunan, Avrupa'nın değişik yerlerinde Osmanlı'dan kurtulmak için propagandalara devam etmişlerdir. Bu esnada yeni gelişmeye başlayan Rusya'nın sıcak denizlere çıkma politikası ile Ortodoks Yunanlar, Rusların ilgi alanlarına girdiler ve Rusya, Yunanların hamisi oldu. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na Rusların koyduğu "Yunanlar, Karadeniz'de Rus bayrağı altında ticaret yapabilir" maddesinin sonucu olarak güçlü bir ticaret burjuvazisi Yunanistan'da gelişmiş oldu.

Yunanistan'da Türk hâkimiyeti anlamına gelen Turkokratia döneminde rahat bir ortam vardı. Fakat Fransız Devrimi'nin getirdiği eşitlik, hürriyet, kardeşlik ve milliyetçilik fikirlerinin etkisinde kalan Rigas Ferreos (1757-1798), Balkanları ayağa kaldırabileceğini düşündüğü eserler yazdı. En önemlisi 'Rumeli, Küçük Asya, Ege Adaları, Eflak-Boğdan'da Yaşayan Halkların Yeni Siyasal Oluşumu'dur. Bu yazısında Bizans İmparatorluğu'nun Fransız modelindeki gibi cumhuriyetçi kurumlarla kurulmasını önermekteydi. İlk defa 1791 yılında Bükreş'te bulunduğu sırada ileride benimsenecek 'Megali İdea' fikrini ortaya atmış ve haritasını çizmişti. Daha sonra 1796 yılında bu haritayı Viyana'da bastırarak Yunanca konuşulan tüm topraklarda dağıttırıştır. Bu haritada Balkanların büyük bölümü, Anadolu'nun yarıdan fazlası, Ege adaları ile Girit, Rodos, Kıbrıs, Trakya ve İstanbul, Yunan toprakları olarak gösterilmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için 1797'de bir ihtilal programı ve bir de anayasa hazırlamıştı. Buna göre Osmanlı topraklarını ve eskiden Yunanca konuşulan tüm yerleri kapsayacak olan bu devletin adı 'Helen Cumhuriyeti', anayasasının 53. maddesine göre de resmi dili Yunanca olacaktı.

İzmir'de doğan Adamantios Korais (1748-1833), bugünkü İzmir Namık Kemal Lisesi olan Evangelical okulunda okuduktan sonra Avrupa'da eğitim aldı ve orada yaşadı. Felsefe ve Yunan dili üzerine çalışmalar yaptı. 'Geçmiş Anlayışı' aşılama kilit görev üstlenmiş ve antik dönem Yunan yazarlarının kitaplarını özellikle Yunan okuyucularına yönelik olarak yayına hazırlamıştı. Çağdaş Yunan filolojisinin



Paris Barış Konferansı'na 32 devlet temsilcisi katılmıştı.

ve Yunan bağımsızlık düşüncesinin öncüsü sayılan Adamantios Korais, bugün de Yunan milletinin öğretmeni olarak nitelendiriliyor. Eski Yunan kültürünü yaymak için zengin Rum tacirler vakıf okulları ve kütüphaneler kurdular. Yunan okuyucusuna parasız yayınlar sağladılar. 1800-1821 yılları arasında yaklaşık 1.300 kadar değişik kitap basıldı. Çocuklarını Avrupa'nın belli başlı üniversitelerinde okuttuklarından bu yolla da Fransız Devrimi'yle ilgili gelişmelerden, Avrupa'daki değişimlerden birebir haberdar olmaktaydılar. 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Ruslar, Slavlar gibi Yunanları da fikren isyana hazırladılar. Rumlar da Rusya'nın bağımsızlık teşvikleriyle bu son gelişmeleri heyecanla izlemekte, aralarında bazı hazırlıklar yapmaktaydılar.

1814-1815'de Napolyon'u yenen devletler, sınırları alt üst olan Avrupa'ya bir düzen vermek üzere Viyana'da bir kongre düzenlediler. Monarşi ve baskıcı yapıların yeniden kurulması için hürriyetçi ve milliyetçi akıma karşı görüşmeler yapıldığı sırada 1814 yılında Rusya, Odessa şehrinde Osmanlı'ya karşı kurulan ihtilalcı bir Yunan örgütünün korumacılığını üstlendi. 1815 yılında Viyana Kongresi'nin sonunda yeni Avrupa ilkelerinin kabul edildiği Kutsal İttifak'a da imza atan Rusya, kongrenin kararlarına aykırı ilginç bir oluşum ortaya çıkarmıştır. Rusya'da Osmanlı vatandaşı üç tüccar tarafından kurulan Filiki Etery (Dostlar Cemiyeti), ilk aşamada Mora'da bir Yunan devleti kurmayı, sonra da Makedonya, Selanik, Batı Trakya, Ege adaları, On İki Ada, Pontus, Kıbrıs, İzmir ile Batı Anadolu'da yayılmayı ve

nihayet İstanbul'u ele geçirerek Bizans'ı yeniden kurmayı hedefliyordu. Bu düş üzerine kurulu yemine 'Megali İdea' (Büyük Ülkü) dediler. Örgütlendikten sonra malî problemlerini çözmek amacıyla da cemiyetlerine öncelikle büyük tüccar ve armatörleri almışlar, ayrıca halk üzerinde daha etkili propaganda yapabilmek için papazları ve kiliseyi de kullanmışlardır. Kurulduktan 4 yıl sonra örgüt merkezini gizlice İstanbul'a Fener Rum Patrikhanesi'ne taşıdılar. Böylece Patrikhane, Mora'daki Rum isyan hareketinin karargâhı oldu. Cemiyet, ilk 3 yılda yalnız İstanbul'da 17.000 üye kaydetmişti. Patrik Gregorios'un Mora isyanını teşvik ve himaye ettiği tespit edilince Patrik, Sadrazam Benderli Ali Paşa tarafından 22 Nisan 1821'de patrikhanenin orta kapısında astırıldı. Bunun üzerine patrikhanenin orta kapısı o günden bu yana kapalı tutulmaktadır. Güya bu kapı patrikle eşit seviyede bir Türk yetkilisi asıldığında açılacaktır.

Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'un Fener semtinde oturan zengin ve nüfuz sahibi Rum ailelere Fenerli Rumları adı verilir. Bunların özellikle 18. yüzyılda gücü çok arttı. Osmanlı Devleti'nin 1699-1821 yılları arasında Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerinde tercümanlık görevini üstlendiler. Ayrıca 18. yüzyıl boyunca Eflak ve Boğdan eyaletlerinin voyvodaları Fenerli Rumlar arasından seçildi. Bu ailelerden İpsilantis ailesi, Osmanlı tarihinde yüksek kademelerde aldıkları görevlerden dolayı çok zengin oldular. İpsilantis ailesinin kayıtlara geçmiş ilk üyesi olan Atanasios İpsilantis, İtalya-Padova Tıp Fakültesi'nde hekimlik eğitimi

gördü, 1760 yılına kadar Vezir Ragıp Paşa'nın hekimliğini yaptı. Kardeşi Aleksandros İpsilantis ise Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan beyliğini yaptı. Oğlu Konstantin bu göreve devam etti. Onun da oğlu Aleksandros İpsilantis ise Rumların bağımsızlığına öncülük yapan Filiki Etery derneğinin başkanı olunca, aynı zamanda Rus Çarı'nın yardımcılığı görevini de aldı. Kendisi 21 Şubat 1821 günü özetle "Halkın silahlandırılmasını, para toplanmasını, milli kıyafetlerin giyilmesini ve Yunanistan'ı yeniden kurmak için savaşılmasını" isteyen isyan bildirisini Boğdan halkına dağıtmıştır. Osmanlı Devleti de ailenin Yunanistan bağımsızlık hareketlerine katılmalarını cezalandırmak için İstanbul Boğazı'ndaki yalılarına el koydu. 1821 Şubat ayında Eflâk-Boğdan civarında başlayan ayaklanmanın amacı, bütün Balkanlı Hıristiyanların 'Rum-Yunan Davası' için Osmanlı'ya karşı silâhlı isyan etmesini sağlamaktır. Üç bildiriden sonra Aleksandros İpsilanti, Prut Nehri'ni geçip Yaş kentine 6 bin kişilik kuvvetiyle geldi ve ilk ayaklanmayı 6 Mart 1821'de başlattı. Başarısız olunca kardeşi Dimitrios İpsilanti, Mora'da Patras şehrine giderek isyancıların başına geçti. Patras Metropolitleri Germanos da 25 Mart 1821'de Agia Lavra manastırında Yunan bayrağını açıp "Mora'da tek bir Türk dahi kalmamalı" sloganiyle ayaklanmayı başlatmıştır.

Mora yarımadasında başlayan isyan kısa zamanda yayıldı. Rum isyanının ilk aşamasında, 25 Mart ile 2 Nisan 1821 arasındaki 8 gün içinde sadece Mora Yarımadası'nda 26 bin sivil Türk katledildi. Değişik limanlarda bulunan

Osmanlı gemileri sabotajlarla yakıldı. Yunan ayaklanmasına Arnavut komutanlar önderlik edip Osmanlı'ya karşı savaşmıştır. Papazlar tarafından yönetilen isyan için Avrupa'dan Mora'ya birçok gönüllü yardıma geldi. Yunan bağımsızlık ayaklanmasının 100 liderinden 90 tanesi Arnavut'tur. İngiliz bankaları Rumlara büyük miktarlarda para yardımında bulundu.

Tercümanlar, büyükelçi ve konsoloslarımızın büyük kısmı Yunandı. Bunlar da 1821'de Mora ayaklanması üzerine kovulunca Osmanlı diplomasisi sallantılı bir dönem geçirdi. Bunun üzerine 'Bâb-ı Âli Tercüme Odası' adlı bir makam ve 1836'da da 'Dışişleri Bakanlığı' kuruldu. 1661 ve 1822 yılları arasında görev yapan baştercümanların istisnasız hepsi Yunandı. Bunlar İmparatorluk dilleri Osmanlıca, Yunanca, Arapça ve Farsçadan başka Latince ve İtalyanca da bilmekteydiler.

1822'de ayaklanma nedeniyle Bolu valisi tarafından öldürülen son baştercüman Stavrakis Aristarhis'e yapılan haksızlığı telafi için daha sonra oğlu Berlin'e, diğer bir aile üyesi Washington'a büyükelçi olarak atanırken, dul eşi Sophia Aristarhis de Sultan Abdülaziz tarafından saraya davet edildi. Görkemli bir törenle İmparatorluk tarihinde ilk defa bir kadına nişan verildi.

Maalesef 1836'dan itibaren yine Yunanlara yeni kurulan Dışişleri Bakanlığı'nda görev verilmeye devam edildi. 1878 Berlin Kongresi'nde Osmanlı delegasyonunun başı Londra büyükelçimiz Fenerli Rumlardan Alexandros Karatodori Paşa'ydı. 1834'ten 1846'ya kadar Atina büyükelçimiz Yunan asıllı Ortodoks Kostakis Musuros Paşa, Osmanlı'ya son derece bağlıydı. Yunan milliyetçileri onu anlayamıyorlardı. Bu Paşa, Dante'nin İlahi Komedi'si'ni Yunancaya çevirecek kadar ülkesinin diline tutkundu. Daha sonra 35 yıl süreyle Londra büyükelçiliği yapacak kadar da Osmanlılaşmıştı.

Philhellenism

Avrupa halkları, medeniyetlerinin başlangıcını Antik Yunan medeniyetine bağlamakta ve Yunanlara hayranlık duymaktaydı. Yunanlar kültürel mirasları olan Hellenizm'i bir siyasal formül olan Megali İdea ile aynı anlamda kullanmaya özen gösteriyorlardı. İngiliz ve Fransız yazarların da 19. yüzyılda eski Yunan Küçük Asya'sını savunmaları, Yunanlıların Hellenizm umutlarını artırmıştır. Yunan ayaklanmasıyla birlikte Avrupa'da 'Philhellenism' denilen bir görüş ile Hellensever komiteler kuruldu. Yüzlerce aydın onların bağımsızlığı için gerekli yardımı yapmak için seferber oldular. Savaşın olumsuz etkilenenlerin sıkıntılarının giderilmesi amacıyla fonlar ayrıldı ve bağımsızlık savaşının yürütülmesi uğruna bağışlar yapıldı. Londra'da 1823 yılında kurulan Philhellen Komitesi, 1824 yılında 800.000 sterlin ve 1825 yılında da 2 milyon sterlin yardımda bulundu. Batı Avrupa'dan ve ABD'den hatta Küba'dan gelen Yunan dostu gönüllüler Yunanistan'a akın et-



Paris Barış Konferansı toplantısı-18 Ocak 1919



1916 Sykes-Picot Anlaşması ile çizilen sınır haritası.

tiler. Bu arada destek vermek için gelen İrlandalı William Stevenson, patates ekimini bu topraklara tanıtan kişi olmuştur. Philhellenler arasında başlıca İngiliz edebiyatçılarından şair ve yazar Percy Shelley (1792-1822), romantik şair John Keats (1795-1821), ünlü şair George Lord Byron (1788-1824) bulunuyordu. İskoçyalı subay ve tarihçi Thomas Gordon (1788-1841) da Yunan ayaklanmasını detaylı bir şekilde yazan ilk kişi olmuştur. Alman edebiyatçı Goethe (1749-1832), şair, filozof, tarihçi ve en önemli Alman dram yazarı Friedrich Schiller (1759-1805), Fransız edebiyatçı ve devlet adamı Victor Hugo (1802-1885), Fransız edebiyatının romantik yazar ve şairlerinden Alfred de Musset (1810-1857) gibi aydınlar da vardı. Özellikle bu Avrupalı edebiyatçılar, ressam Delacroix, besteci Beethoven ve birçok sanatçı Yunan bağımsızlığını ya da Osmanlı zulmünü konu alan eserler ortaya koymuşlardı. Truva kazılarını yapan Alman arkeolog Heinrich Schliemann (1822-1890) da herhalde eşi Yunan olduğundan Philhellendi ve Yunan bağımsızlığını geniş ölçüde desteklemiştir. İstanbul ve Atina'da Fransa Büyükelçiliği yapan Charles de Mouy (1834-1922) fanatik Philhellenlendendi. Kendisi Yunanları Doğu'nun üstün ırkı olarak görüyor, Anadolu'dakilerle birlikte tüm



İzmir'in işgali-21 Haziran 1919 tarihli The Graphic dergisinden.

Yunanların bir araya getirilmesi gerektiğini belirtiyordu. Abartılı propagandalarıyla Yunanları 1922 hezimetine itenlerin önde gelenlerinden biri olmuştur. Şüphesiz bu aydınlar isyan eden Yunanları eski çağdaki Antik Yunan kültürünü yaratanların devamı olarak görüyor ve eserlerinde, konuşmalarında onlara yardım edilmesi konusunu işliyorlar ve tüm dünyaya yayıyorlardı.

Masa başında kuruldu

İngiltere, Fransa ve Rusya devletleri ilk başta Mora İsyanı'nı Osmanlı'nın bir iç sorunu olarak değerlendirdiler ve 1824'e kadar bu isyana karışmadılar. Fakat çok önceden Yunanların bağımsızlıklarına ulaşmaları için gerekli destekleri veriyorlardı. 1820'lerde İngiltere Dışişleri



Bakan Robert Stewart, "Onlar, bizleri eğiten, aşağılanan o insanlar, önümüzdeki günlerde içinde buldukları içler acısı durumdan kurtulacaklar mı?" diye sormuştu. 1825'te İngiltere, Doğu Akdeniz'de yer alan bu bölgenin önemini görerek ve Rum asileri haklı göstererek tek başına bu olaylara sahip çıkmak istedi. 1822-1827 yıllarında Philhellen olan İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning, Yunanların bağımsızlığı için çalışmıştı. Kendisi Mora'daki Yunan ayaklanmasını desteklemek, Yunanistan'da bağımsız bir idare kurulmasını sağlamak gayesiyle İngiltere, Fransa ve Rusya arasında 6 Haziran 1827 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması'nın mimarlarından. Bu antlaşmayla bağımsız bir Yunan Devleti kurulması Osmanlı Devleti'ne dayatıldı. Tarafımızdan reddedilince de 20 Ekim 1827 günü Navarin Körfezi'ne demirleyen Osmanlı Donanması İngiltere, Fransa ve Rusya birleşik donanmasının bir baskınıyla imha edildi. Aslında ayaklanma bölgesine gönderilen Osmanlı kuvvetleri pek başarılı olamayınca Osmanlı kendisine bağlı Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan donanma desteği almış, 1826'ya gelindiğinde Mora İsyanı karadan ve denizden bastırılmak üzereydi. Navarin olayı üzerine Osmanlı Devleti bu olayı büyük devletler nezdinde protesto etti. Rusya, bu protestoyu bir savaş sebebi sayarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etti. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Edirne Antlaşması'nın ilk

maddesine göre de bağımsız bir Yunan Devleti kurulacaktı. Osmanlı Devleti, iç ayaklanmasını bastırabilecek iken, masa başında bir Yunan devleti kuruldu. Sonuçta İngiltere, Fransa, Prusya ve Rusya 3 Şubat 1830 günü Londra protokolü olarak anılan bir belgeyi imzaladılar ve Yunanistan Krallığı adıyla bir devletin "kendi garantileri altında" kurulduğunu ilân ettiler. Mora yarımadasında 55.000 km² alanda 600.000 kişinin yaşadığı bu Yunanistan Krallığı tarihin ilk Yunan devleti oldu. Batılı devletlerin isteğiyle devşirme olarak Bavyera Kralı I. Ludwig'in oğlu 17 yaşındaki Prens Otto, 1832-1862 yılları arasında ilk Yunan Kralı oldu. Aslında İngiltere, Fransa ve Rusya'nın himayesinde bir vilayet olarak yönetilen Yunanlar, bu devletlerini ve sınırlarını yeterli bulmadılar, bundan sonra 'Megali İdea' çerçevesinde topraklarını genişletmek için Avrupa devletlerini arkalarına alarak Osmanlı Devleti ile sık sık çatışma içine girdiler. Yunanların kafasına ırksal nefreti Batılı aydınlar sokuyorsa da onları Türkler aleyhine toprak genişletmeye itenler büyük güçlerin diplomatlarıydı. İngiltere'nin Yunanistan elçisi Sir Edmund Lyons 1841 yılında, "Gerçek anlamıyla bağımsız bir Yunanistan olacağını düşünmek saçmalaktır. Rusya'nın olmamalıdır. Bu yüzden İngiltere himayesine girmesi gerekmektedir" demiştir.

Topraklar genişliyor

Özvarlıklar üzerine kurulmayan Yunan Krallığı'nın kısa zamanda ekonomik çıkmaza girmesi üzerine 1832 yılında Yunanlar, Londra'da yaptıkları bir anlaşma ile borç para aldılar. Üç koruyucu İngiltere, Fransa ve Rusya 60 milyon frank borç verdi. 1897 savaşında Osmanlı'ya mağlup olunca, 4 milyon lira savaş zarar ödentisi de eski borçlarına eklenince zorda kaldılar. Bunun üzerine altı arabulucu devlet 'Uluslararası Mali Komisyon' kurmuştur. Genelde Bavyera'dan gelen danışmanlar Yunanistan'ı yönetiyor, bazen ise ilk Kral Otto da

kendi kararlarını kendi verebiliyordu. 3 Eylül 1843 günü çıkan bir iç ayaklanmaya kadar hâl böyle devam etti. Ayaklanma ile birlikte Kral Otto Yunanistan'a bir anayasa yapmaya zorlandı ve parlamento kuruldu. İyi yönetilemeyen ülkeyi Kral Otto, 1862 yılında bir İngiliz gemisiyle terk etti. Batılıların uygun gördüğü Danimarkalı Prens I. George 1863-1913 yılları arasında kral oldu. Yani yönetim kontrolü tamamen Batılıların elindeydi.

12 Kasım 1894'te 14 genç subay tarafından Milli Cemiyet anlamına gelen Ethniki Eteryia Girit'in Yunanistan'a ilhakı için kuruldu. Bu cemiyet 1896-1897 yıllarında Osmanlı toprağı olan Teselya ve Makedonya bölgelerinde de kışkırtma faaliyetlerinde bulunmaya başladı. 1897 Girit Savaşı başlayınca İzmir'deki Yunanların ülkeyi terk etmesi istendi. Bunların çoğu İngilizlerin işine yarıyordu. Onlardan 2.626'sına İngiliz pasaportu verildi ve İzmir'de İngiliz vatanı olarak kaldılar. Hukuk öğrenimi gören 1864 doğumlu Giritli Venizelos, Girit'in Yunanistan'a katılmasını amaçlayan ayaklanmalar düzenledi. 1910'da askeri yönetimin başkanlığına getirilen Venizelos Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ ile kurduğu Balkan Birliği'nin desteğiyle Osmanlı'ya savaş açtı. Balkan Savaşı sonunda İngiltere'nin öncülüğünde ve himayesinde imzalanan 30 Mayıs 1913 "Londra Antlaşması" ile güney Makedonya, Selanik ve Girit Yunanistan'a geçti. Böylece toprak bütünlüğünü %70 büyüttü. Görüldüğü gibi Yunan ayaklanması, Krallığın kurulması, yönetilmesi, zaman içinde topraklarını genişletmesi kendi çabalarının ürünü olarak değil Batılı devletlerin özellikle İngiltere'nin istekleri ve yardımlarıyla gerçekleşmiştir.

Wilson Prensipleri

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na girince İtilâf Devletleri İzmir ve art bölgesini diplomatik pazarlıklarla peşkeş çekmeye başladılar. Yunanistan, I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmayı tercih ediyordu. Çanakkale'ye saldırmadan önce İtilâf Devletleri Yunanistan'ı kendi yanlarında savaşa sokmayı plânladılar. Yunan Başbakanı Venizelos bu plânı kabul ettiyse de Yunan Kralı, genelkurmayı ve Rusya'nın tepkisi bu girişimi sonuçsuz bıraktı. İngilizler de mutlaka savaşa girmelerini istiyordu. Daha sonra İngilizler, Sırbistan'a asker göndermelerini tekrar istedi. Venizelos da "Türk topraklarından parlak tavizler verilebilirse durumun değişeceğini" söyleyince, 24 Ocak 1915'te İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, savaşa girilmesi halinde Yunanistan'a "Küçük Asya kıyılarında önemli toprak ayrıcalıkları" verileceğini teklif etti. İç anlaşmazlıklardan sonra, 26 Haziran 1916'da İtilâf Devletlerinin desteğini kazanan Venizelos Kuzey Epir, Trakya ve Batı Anadolu'yu Yunanistan'a katmak hevesiyle Yunanistan'ı İtilâf Devletleri yanında savaşa soktu. Böylece Yunanlar, İngilizlerin Anadolu topraklarını vaat etmesi üzerine I. Dünya Savaşı'na girmiş, Alman taraflısı olan Kral I. Konstantin de ül-



keden kaçıdır. Bu arada İtilâf Devletleri, tarafsızlığını koruyan İtalya ile 26 Nisan 1915'te Londra Antlaşması'nı imzaladılar. Bu antlaşma ile İtalya'ya savaşa girme yükümlülüğü karşısında Adriyatik, Akdeniz ve Ege'den tavizler veriliyordu. Savaşa giren İtalya, kısa bir süre sonra payının azlığından yakınmaya başladı. Bunun üzerine 1916 Kasım'ında müttefiklerine bir karşı muhtıra veren İtalya, "Antalya ve İzmir'de ileri bir İtalyan kolonisi vardır" görüşünden hareketle, İzmir'i istediğini belirtti. İtalya'yı yanlarında tutmak isteyen İngiltere ve Fransa da 1917 Nisan'ında bu devletle imzaladıkları St. Jean de Mauirenne Antlaşmasıyla, İzmir-Kayseri-Mersin üçgeni içinde kalan Akdeniz ve Ege Bölgesini, Rusya'nın onaylaması koşulu ile İtalya'ya bıraktılar.

I. Dünya Savaşı bittikten sonra geriye gerek galip, gerekse mağlup devletlerde yıkık şehirler, hastalıklar, belirsiz devlet sınırları, nüfus karmaşası, yiyecek sıkıntısı ve en önemlisi ekonomik zorluklar kalmıştı. Her devlet yaralarını sarmak için mücadeleye başladı. Sa-



vaşın müttefikler tarafından kazanılmasında büyük rol oynayan ABD ise ülke topraklarında savaş olmadığı için şehirleriyle, yollarıyla, fabrikalarıyla ve Avrupa'ya henüz sevk edilmiş hazır askeri birlikleriyle ayakta idi. Savaşın ekonomik güç tamamen ABD'nin elindeydi ve müttefikleri de ona bağlı durumdaydılar. Amerikan Başkanı Thomas Woodrow Wilson, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi ilkesini temel alan bir uluslararası yapılanmayı öneren, tüm devletlerin üye olarak içinde yer alacakları bir dünya örgütünün kurulmasını öngören, eko-



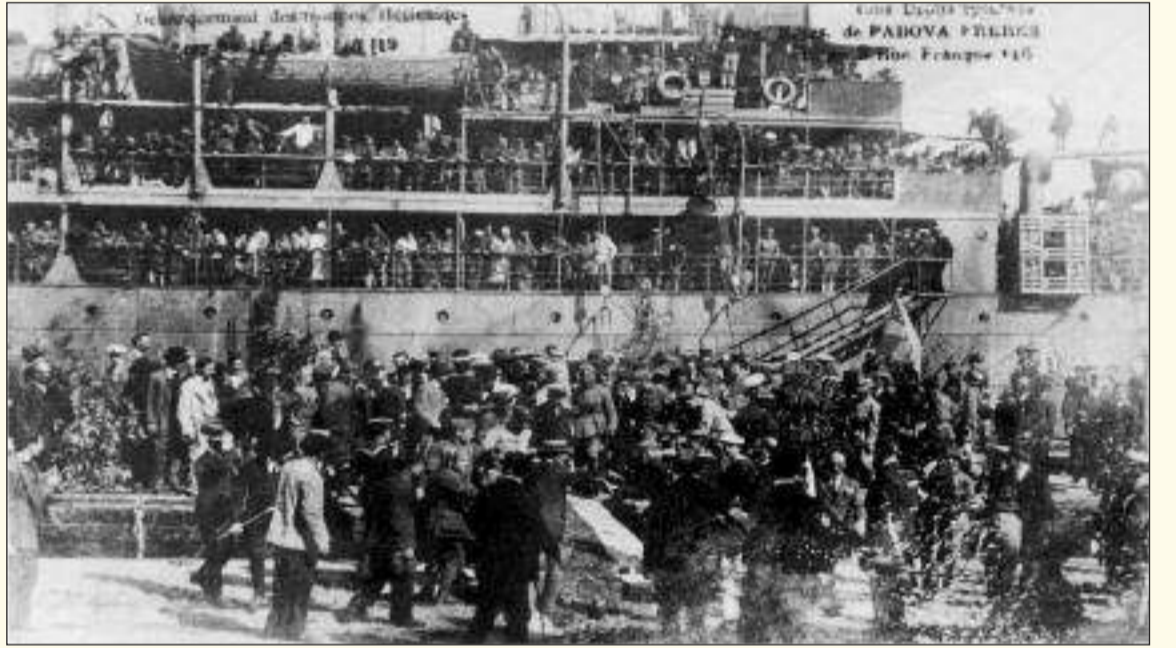
nomide ve diplomaside açıklık istemini dile getiren 14 maddelik Wilson Prensiplerini açıkladı. Bu doğrultuda dünya barışına şekil vermek amacıyla Paris'te 18 Ocak 1919-07 Mayıs 1919 tarihleri arasında 32 devletin katıldığı bir konferans yapıldı. İngiltere ve Fransa barışı düşünmekten çok, barış düzeninde kendi çıkarlarını en iyi şekilde gerçekleştirecek yolu arama çabası içindeydiler. İtalya ile yaptıkları St. Jean de Maurienne Antlaşması ile İzmir'in İtalya'ya verileceği kabul edilmişti. Ancak Rusya'da devrim olunca anlaşma koşulu gereğince gerekli onay alınamadı. Bu bahane ile anlaşma İngilizler ve Fransızlar tarafından tek taraflı olarak iptal edildi. Buna rağmen İtalya ısrarcı tavrıyla Anadolu'da emrivakiyle bazı işgallerde bulundu. Buna rağmen İngiltere ile Fransa toprak, sömürge ve maddi çıkarlarından vazgeçmek istemediklerinden ağırlıklarını koydular. Wilson İlkeleri'ne tamamen ters düşmemek için de 'savaş tazminatı' yerine 'savaş onarımı', 'sömürgeciliğin' yerine ise 'manda-himaye' sistemini gündeme getirerek isteklerinin uygulanmasını sağlamışlardır.

Bu devletler Paris Barış Konferansı sırasında İzmir ve çevresinde yaşayan halkın çoğunluğunu Türklerin teşkil ettiğini bildikleri halde, hayranlık duydukları ve vaatlerde buldukları Yunanların İzmir'i işgal etmesini benimsediler. Bu isteğin esas arkasında duran kişi, konferansta İngiltere'yi temsil eden Başbakan David Lloyd George (1863-1945) Philhellen'di. Bunun etkisiyle İngiltere, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Yakın Doğu politikasını Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu ele geçirerek büyük bir Helen Devleti kurması esasına dayamıştır. Dolayısıyla İtalya'nın İzmir bölgesine yerleşmesini istemiyordu. Çünkü İtalya, zengin insan kaynaklarına ve Akdeniz'de kuvvetli bir donanmaya sahipti. Yunanistan ise maddi ve manevi kaynaklardan yoksundu. İngiltere, kendi çıkarlarına hizmet edeceğini bildiği Yunanistan'a yardım etti. Çünkü Batı Anadolu bölgesine yerleşecek zayıf bir Yunanistan, İngiltere'nin bölgedeki sermayesinin ve Ege'deki çıkarlarının jandarmalığını yapacaktı. Yandaşlarından güç alan Yunan Başbakanı Venizelos Türklerin Ege Bölgesi'nde Rumları yok etmek için katliamlara başladıkları yalanı ile İtalya'nın da İzmir'e asker çıkarmak üzere olduğunu iddia ederek, gerçek olmayan beyanlar ve hayali haritalar ile halkın ekseriyetini Rumların teşkil ettiğini sözümona ispatlamıştır. Venizelos son olarak 6 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'deki 30.000 Rum'un büyük bir tehlikede olduğunu beyan edince Wilson, Lloyd George ve Clemenceau'dan oluşan 'Üçler Meclisi' tarafından Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine istinaden halkın sükun ve nizamının korunması bahanesiyle Yunanların İzmir'e asker çıkarmasına Paris'te 10 Mayıs 1919 günü karar verildi. Böylece Ege'deki Rumlar katliamdan kurtulacaktı!

Wilson Prensipleri olmasaydı İngiltere ve Fransa, İzmir ile çevresini çoktan işgal etmiş olurdu. Zira 17. yüzyıldan beri İzmir'de yaşayan

Levantenler arasında yer alan İngilizler yıllardan beri ticaret ve tarımla uğraşüyor, kurdukları çeşitli iş yerlerinden bol para elde ediyorlar, bir yerde İngiltere'ye de kazanç sağlıyorlardı. Türkiye'de ticaret yapmak, fabrika açmak, maden işletmek gibi amaçlarla 1850-1913 yılları arasında 166 İngiliz şirketi kurulmuştu. İzmir'de 1849'da 202 olan İngiliz tüccar sayısı 1855'te 919'a ve 1855'te 1061'e yükselmiştir. Sıcak ticari ilişkiler o derece ilerlemişti ki 1870 yılında bir İngiliz yazar kitabına 'Türkiye: Koruyuculuğunu Yaptığımız Yeni Bir Ülke' başlığını koymuştur. 1858 yılında İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Lord Stratford de Redcliffe, "Batı uygarlığı Levant kapılarına geldi, dayandı. Şimdiye kadar geçmeyi pek başaramadığımız bu kapılar ardına kadar açılmazsa, kendi çıkarlarımız doğrultusunda, zor kullanarak bu kapıları açacak ve isteklerimizi kabul ettirecek güce, hatta daha fazlasına sahip olduğumuzu herkesin bilmesini isterim" demişti. İzmir ve çevresindeki İngiliz çıkarları arasında İzmir-Aydın demiryolu, Osmanlı Havagazi Şirketi, zımpara ve çakmaktaşı, altın, krom, gümüş, kömür, demir, cıva, kireçtaşı, mermer ocakları, kalamın, mika, boraks madenleri vardı. Bunlardan başka un ve yağ fabrikaları, dökümhaneler, değirmenler, halı fabrikaları, boyahaneler, Turyağ Fabrikası, incir işletmeleri, tüm Osmanlı'da ilaç ithalatı tekeli üstlenen şirketleri, pamuklu dokuma fabrikaları, bankacılık ve sigorta şirketleri, Düyun-u Umumiye gelirleri de önemli bir yer tutuyordu. Ayrıca, İngilizlerin İzmir'den başka Ayvalık, Midilli, Sisam ve Kuşadası'nda konsolos yardımcılıkları ile bağımsız olarak çalışan postaneleri, hastaneleri, kiliseleri ve mezarlıkları vardı. Yine İzmir'de Levantenler arasında bulunan Fransızların da kazanç elde ettiği İzmir-Kasaba demiryolu, İzmir liman ve rıhtımları, Kordon tramvayları, İzmir suları işletmecilikleri, Kara Aydın Maden şirketinin kurşun ve linyit maden ocakları, bankacılık ve sigorta şirketleri vardı. Ayrıca Düyun-u Umumiye gelirlerinin büyük kısmını alıyorlardı. Tekellerinde olan Reji Şirketi ile de Osmanlı topraklarındaki tüm tütün ekim ve ticaretini ellerinde bulunduyorlardı. Bunlardan başka büyük satış mağazalarının, otellerin, restoranların sahipleri Fransızdı. Fransızların İzmir Konsolosluğundan başka Ayvalık, Midilli, Çanakkale konsolos yardımcılıkları ile Aydın, Manisa, Kuşadası, Antalya'da ajanları vardı. Bağımsız olarak postane, 3 hastane, 6 okul, 6 dispanser, 6 eczane, 1 kreş, 2 yetimhaneleri vardı. 6 gazete ve mecmua da muntazam çıkmaktaydı. Ayrıca Levanten İngilizler ve Fransızlar tapuları kendilerine ait binlerce kilometrekare arazilerinde istedikleri gibi çeşitli tarım ürünleri elde ediyorlar ve Avrupa'ya satıyorlardı. Ege Bölgesi'nde yatırımı bulunan büyük şirketler, Batı Anadolu'nun ekonomisi güçsüz olan Yunanistan'a verilmesine karşı çıkıyorlar; ABD, İngiltere veya Fransa gibi güçlü ekonomisi olan bir devletin denetimine girmek istiyorlardı.

Aslında İngilizler, İzmir ve çevresindeki çıkarlarını korumak ve devam ettirmek için Osmanlı



Devleti daha resmen 14 Kasım 1914 günü I. Dünya Savaşı'na girmeden kısa bir süre önce 1 Kasım 1914 günü asker çıkarmak amacıyla İzmir'e iki savaş gemisi gönderdiler. Ancak körfez girişindeki bataryalarımız ilerlemelerini engelledi. Savaşa girmemizden sonra da 5 Mart ile 10 Mart 1915 tarihleri arasında Çanakkale'ye gitmeden önce İzmir'i işgal etmek üzere kuvvetli bir donanma ile geldiler. Körfez girişinde kasıtlı olarak batırdığımız gemiler ile Sancaktepe (Yenikale) ve değişik yerlerdeki topçularımız körfeze girmelerine engel oldular. İngiliz filosundan Albay Deeds, İzmir Valisi Rahmi Bey ile yaptığı görüşme sırasında kendisine kurulacak İzmir Prensligi makamını vaat etti ise de "İzmir'i cayır cayır yakarım da size teslim etmem. Bu davranışınızla İzmir'deki Hıristiyanların hayatlarını da tehlikeye atıyorsunuz" cevabını alınca filosuyla çekilmek zorunda kalmıştı.

Yunan Niko Pysurikis 'Küçük Asya Dramı' adlı yazısında; "Müttefikler Yüksek Konseyi, Yakındoğu'yu rahatça paylaşmalarına hizmet edecek bir jandarma arıyorlardı. Musul, Mezopotamya ve Kafkas petrolerini güven altına almak için." diye yazmaktadır. Gerçekten de 1815 Viyana Kongresi'nde "Hasta Adam" olarak nitelendirilen Osmanlı İmparatorluğu, Batılı devletler tarafından kendi menfaatlerine uygun olarak 100 yıl boyunca yıpratılmış, sömürülmüş ve hâki-

miyet altına alınacak bir hale getirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı ile artık mücadele edecek gücümüzün kalmadığını düşünerek 15 Mayıs 1919'da son noktaldan birini koymak istemişlerdi. Ancak Mustafa Kemal gibi bir liderin mevcudiyeti hesaplarını bozdu. Kendileri de çok zarar ettikleri gibi olaya âlet ettikleri Yunanların da 'Küçük Asya Felaketi' yaşamalarına neden oldular ve 'Megali İdea' düşünceleri İzmir'in küllerinde yok olup gitti.

Kaynakça:

Coşkun, Alev Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Berber, Engin, Kurtuluşun Sonra İzmir'de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler, Atatürk Araştırma Merkezi, atam.gov.tr

Taçalan, Nurdoğan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.

Clogg, Richard, Modern Yunanistan Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1977.

Gökçen, Salim, Türkiye'de Rum-Yunan Vahşet ve Terörü, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Akşin, Sina, "Paris Barış Konferansı'nın Yunanları İzmir'e Çıkarma Kararı", 3. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yayını, Ankara, 1986.

Parlak, Türkmen, Yunan Ege'ye Nasıl Geldi, İzmir, 1982.

Dünden bugüne Göztepe

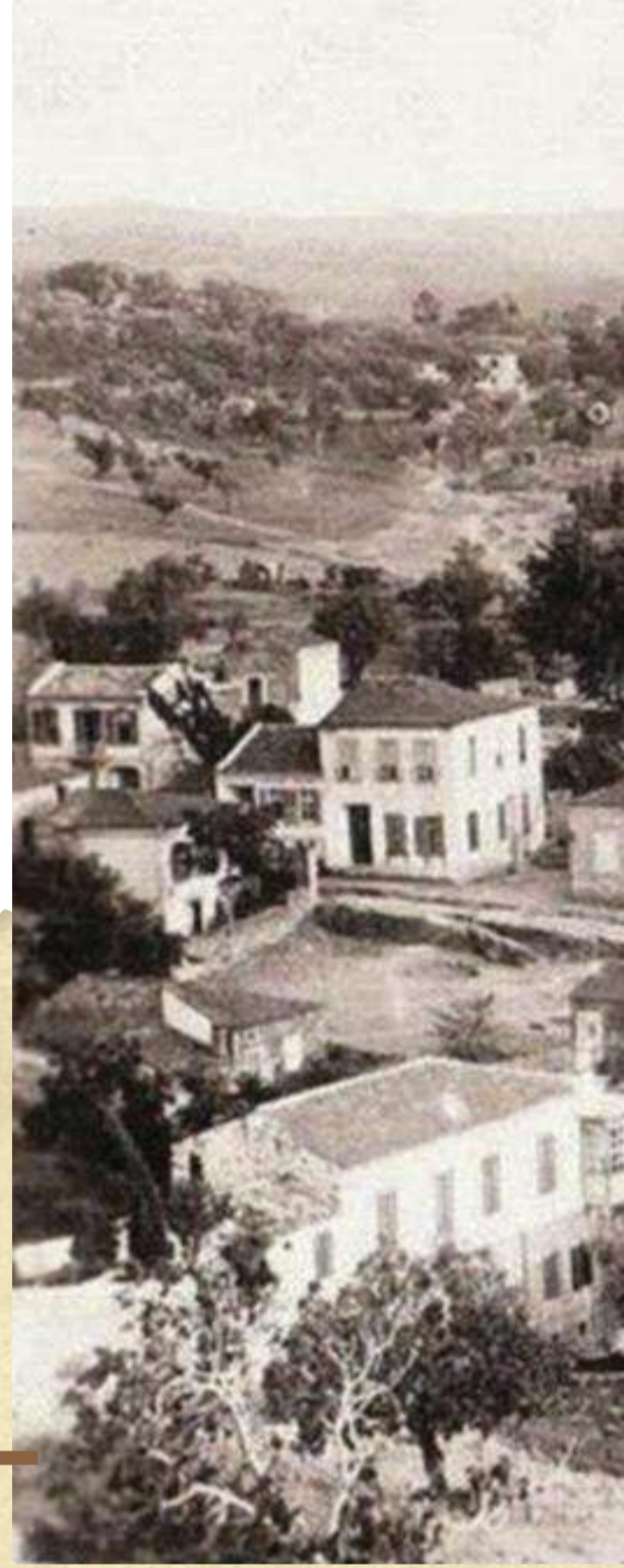
Konak Belediyesi; geride bıraktığımız Nisan ayında İzmir Araştırmaları Derneği organizasyonu ve Göztepe Spor Kulübü'nün desteği ile oluşturulan 'Yalı Günleri' kültür, sanat ve spor haftası etkinliklerine ev sahipliği yaptı. Körfez'in güney sahilinde, Karataş'tan Çakalburnu'na kadar olan bölüme tarihte verilen ad olan 'Yalılar', aynı zamanda bu etkinliğin bölgesini de anlamlandıran isim oldu. Hazır gündemde bu bölgemiz varken bu yazıda da Göztepe'den söz etmek istedim.

■ Yaşar ÜRÜK

"Yıllar içinde 94. Sokak çok değişti. Güzelim parke taşlarının yerini kapkara bir asfalt, bahçeli evlerin yerini de çirkin apartmanlar aldı..." Konusu İzmir'de geçen eserler arasında benim için oldukça özel bir anlam taşıyan ve 1996 yılında basımından kısa süre sonra okuduğum 'Muska' romanı bu sözlerle biter. Romanda 94. Sokak merkezli bir Göztepe'yi yaşarsınız. İzmir'de sokakların numaralandırılmasından önce adı Şehit Fethi Bey olan 94. Sokak, Göztepe'nin belki de en bilinen sokağı olan Kilise Sokağı'nı Mithatpaşa Caddesi'nde Konak yönüne doğru geçince bir sonraki sokaktır. Eski adı Abdülezel Paşa ya da Küçük Dalyan Sokak olan 81. Sokak, kapı numarası 10 olan Notre Dame de Lourdes Kilisesi'nden dolayı halk arasında Kilise Sokağı olarak bilinir. İlkokula başladığım yıl, kilise sokağını dikine kesen 88. Sokak, ya da önceki adıyla Tepe Sokak'ta kocaman bir evde oturuyorduk. Köşk bozması yapıların olduğu sokaktaki en görkemli ev, kocaman bir bahçe

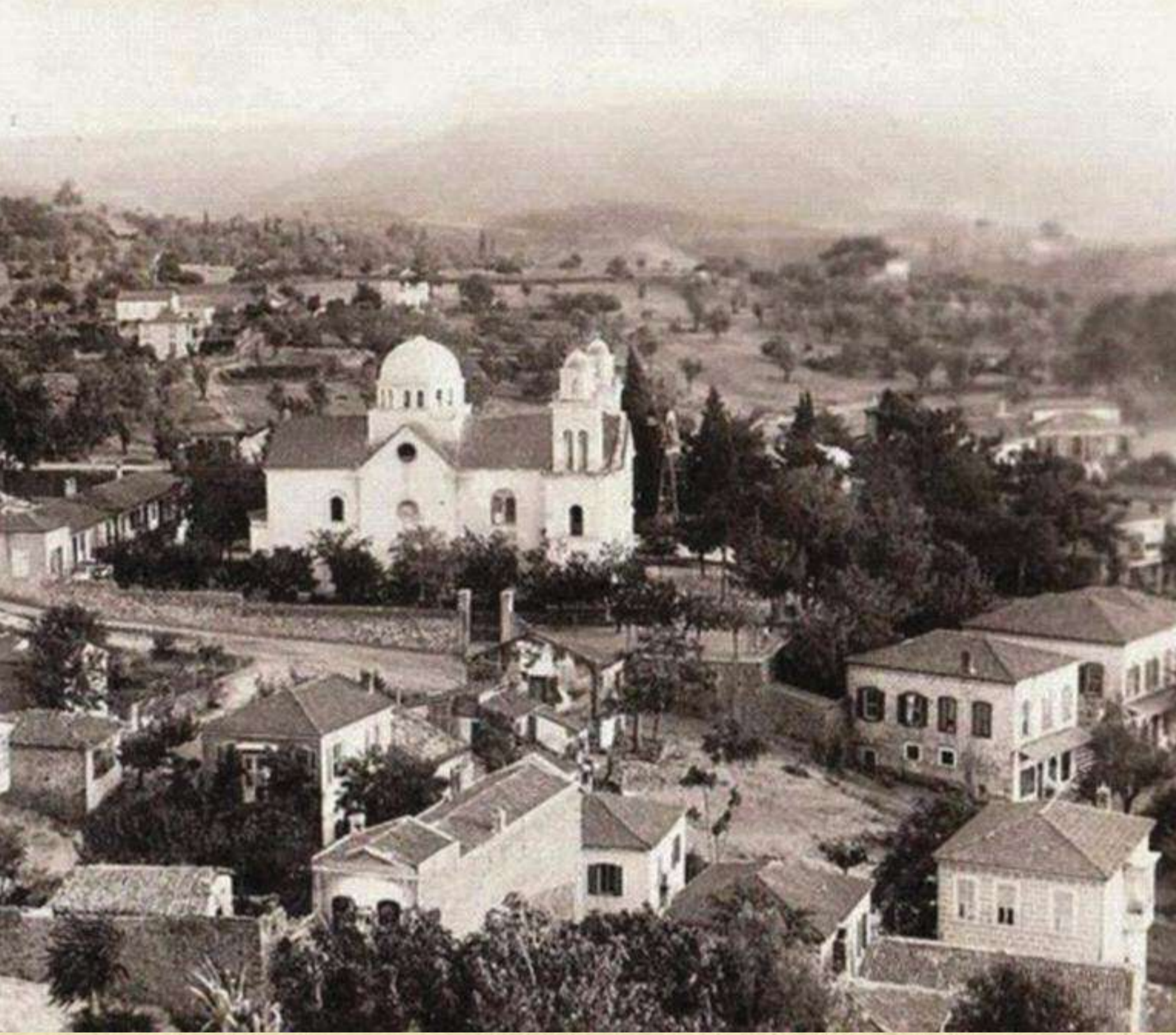
içindeki Yeğenoğulları Köşkü idi. O evde, öğrenciliğe başlamanın yanı sıra hayatımdaki birçok ilki yaşadım. İzmir'e kar yağdığını ilk kez o evde gördüm. Kar tutmuştu ve kademe kademe uzanan arka bahçesinde ilk kardan adamı yapmış; sıcak bir yaz günü ilk kez bir bukalemun görmüş ve bembeyaz giysili kızların tenis oynamalarına da ilk kez orada tanık olmuşum. O tenis sahasının Amerikan Kız Koleji'ne ait olduğunu da kısa zaman sonra öğrendim.

Mithatpaşa Caddesi'ne açılan bu iki sokaktan sonra gelen ve önceki adı Halit Ziya Bey olan 95. Sokak ayrı bir özelliğe sahipti; cadde'nin diğer yanında denize açılan bir bölümü daha vardı. Gerçi Güzelyalı Parkı'ndan Vali Konağı'na kadar olan bölgede 79., 97. ve 103. sokaklar da denize açılıyordu ama iskele sadece 95. Sokak'ta vardı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da körfez vapurlarının yanaştığı Göztepe İskelesi, vapurlar uğramaz olunca bir ara İskele Gazinosu olmuştu. O gazinonun yıkılmaya yüz tutmuş haline bakıp, "Işıklı ve pırlıl pırlıl hali nasıldı acaba?"



diye çok düşlemişimdir. İskele sokağına girmeden hemen solda kalan ünlü Mez Gazinosu'nun da en çok adının anlamını merak ederdim. Yıllar sonra 'Meze' sözcüğü ile aynı kökten geldiğini anladım. Günümüzde Göztepe İskelesi artık Güzelyalı'da. Mustafa Kemal Bulvarı'ndan iskeleye yaya geçişini sağlayan yelkenli formundaki üst geçidin başladığı noktaya açılan 40/1. Sokak ise yüz yıl önce o günlerin Kokaryalı İskelesi'ne açılıyordu.

Günümüzde Konak'a bağlı bir mahalle Göztepe, spor kulübüyle de efsane olmuş bir semtin adıdır. Göztepe adı Cumhuriyet öncesi dönemlerde Aya Agapi (Aziz Sevgi) olarak bilinen 65 metre yükseklikteki ünlü tepeden gelir. Öte yandan günümüzde İzmir'in en uzun caddesi olan Mithatpaşa Caddesi'nin henüz açıldığı yıllardaki adı da Göztepe Caddesi'dir. Bölgede aynı adı taşıyan bir de dere vardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında 77. Sokak boyunca aktıktan sonra 58., 59.

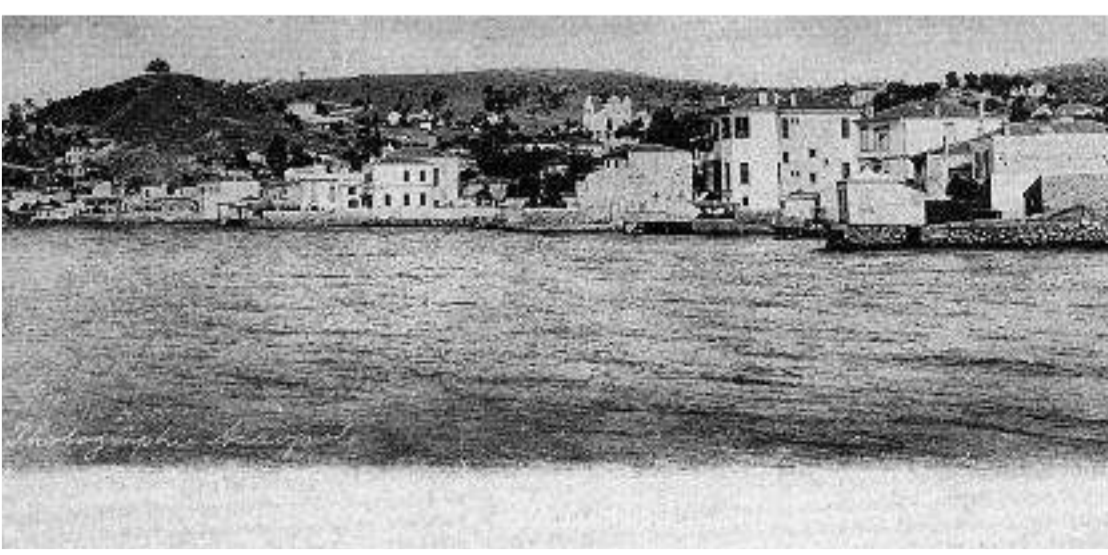


ve 60. sokakları keserek 76. Sokak yakınlarından körfeze akan Göztepe Deresi şehir içinde kalan birçok dere gibi sonraki yıllarda üstü kapatılmış ve günümüzde tamamen yapılaşma altında kalmıştır. Bölgede bunun gibi kaybolmuş bir diğer akarsu da, Köprü semtine adını veren eski köprünün olduğu yerden akan deredir.

Göztepe 19. yüzyıl ikinci yarısında adeta cennetten bir köşe olan, ağırlıklı olarak Rumların yaşadığı bir mahalledir. Sonraki yıllarda bu güzelliği keşfeden Levantenler de gelip buralara yerleşmeye başlar. İzmir'de muhtarlık teşkilatının kurulduğu 1885 yılında yapılandırılan mahallede 1891 yılında 927 kişi yaşamaktadır. Şehir merkezi ile karadan

bağlantısı olmayan diğer yalı semtleri gibi burasının da ulaşım sıkıntısını gidermek isteyen Mithat Paşa'nın valiliği sırasında, ileride kendi adıyla anılacak olan caddenin yapımına başlanır. Özellikle taşlık bir kıyı olan Karantina ile denize dik inen tepeye sahip Göztepe'nin şehirle kıydan bağlantısı sağlanır. 20. yüzyılın başlarında hepsi birbirinden güzel köşkerlerin sahipleri arasında Türkler de görülmeye başlar. Bu köşkerlerden biri kurtuluştan hemen sonra Gazi Mustafa Kemal'in kapısından önce konuk, sonra da damat olarak gireceği Uşakizade Köşkü'dür. Ancak hiç kuşku yok ki semtteki en görkemli yapı, yakın zamana kadar İzmir Vali Konağı olarak kullanılan Sivrihisaryan Konağı'dır. Bir tür ikiz ev olarak planlanan yapı, mimar Andon Gavano tarafından tasarlanır.

Semtteki en güzel köşkerlerden biri de, yıllarca Hakimiyet-i Milliye İlkokulu olarak hizmet vermiş olan yapıdır. Ben ilkokulu o köşkte okudum. Cadde tarafındaki yeni okul binası





ben mezun olduktan sonra hizmete girdi. Üçüncü sınıfa kadar öğretmenimiz olan Ekrem Ulusoy okul müdürlüğüne atanınca, okulumuza yeni atanan Muhterem Öğünç'ün öğrencisi oldum. Benim derslerime girmiyorlardı ama Muzaffer Öniz, Kamuran Öcal, Atıfet Yukaruç çok değerli eğitimciydiler. Aralarında hayatta olan varsa ellerinden öperim.

Göztepe denince aklımıza öncelikle iki şey gelir. İlki semte adını veren ünlü tepe, diğeri ise çocukluk ve gençlik yıllarımızın efsanesi, hiç yakışmadığı amatör kümeye kadar düştükten sonra artık günümüzde ligin beylelerinden olan Göztepe futbol takımı.

Susuz Dede, Cumhuriyet öncesi Aya Agapi (Sevgi) adıyla bilinen tepede bulunan ve günümüzde yatıra dönüşen bir mezarın ait olduğu söylenen kişinin halk arasındaki adıdır. Söylenceye göre Susuz Dede, Hafız Nusret Mehmet Efendi adında bir Bektaşî ermişidir. 20. yüzyılın başlarında; bir başka söylenceye göre de 19. yüzyılda Horsa'n'dan gelerek Göztepe'ye yerleşmiş olan bu kişi, civardaki İtalyan bahçesinin Arnavut bahçıvanı ile dost olur. Aralarında yaptıkları sohbetlerde tepenin güzelliğinden söz ederken, "Ancak suyu eksik" diye de yakınır

durur. Arnavut bahçıvan bunun üzerine çok sevdiği arkadaşı için hiç aksatmadan her gün tepeye su taşımaya başlar. Bir zaman sonra Bektaşî hayata veda edince onu çok sevdiği tepeye gömüp, taşıdığı su ile mezarını her gün sular. Bunu görenler de ne olduğunu bilmeden su taşıyarak dilek ve su adağında bulunmaya başlarlar. Yeryüzündeki yatırlar arasında belki de bu kadar güzel manzaraya sahip tek mezar olan Susuz Dede 1960'ların başlarından sonra, özellikle cuma günleri su taşıyanlarla dolup taşar. Ayrıca sporcularla, fuar zamanı İzmir'e gelen sanatçıların da çok sık ziyarete geldikleri görülmüştür. Son yıllarda Susuz Dede'nin ziyaretçileri arasında üniversite sınavlarına girecek öğrencilerin yoğun biçimde yer aldığını gözlemekteyim.

Öte yandan değişik söylentilerde asıl adının Ali olduğu iddia edilen dedenin mezarında, bir başka söylentiye göre hiç kimsenin gömülü olmadığı savunulmaktadır. Çok eski zamanlara giden bir başka söylenceye göre de İzmir'in bir başka ünlü yatırı olan Mızraklı Dede'nin kardeşi olarak rivayet edilen Susuz Dede, bir cenkten yaralı döndükten sonra, köyü olan Buca yakınlarındaki Işıklar'a doğru giderken, oldukça sıcak bir yaz günü bu tepeye gelir, su ister. Aldığı yaraların etkisiyle

hakkın rahmetine kavuşur. İzmir'in ünlü yatırlarını incelerken tıpkı Mızraklı Dede gibi, Ciğer Dede ile Kabak Dede'nin de Susuz Dede'nin kardeşi olarak anlatıldığına tanık oldum.

Yörede Göztepe'nin dışındaki bir diğer tepe de, Hatay'a doğru uzanan bölgede yer alan Pilavtepe'dir. 1955 yılında İzmir Belediyesi tarafından burada yapılması düşünülen turistik gazino için bir Alman inşaat grubunun da öneride bulunduğunu bildiğim tepe günümüzde tamamen konutlarla kaplı durumdadır. Sözü geçmişken İzmir meraklılarına, ülkemizde belki de yüzlerce tepenin adı olan Pilavtepe'den, şehrimizde de iki tane daha bulunduğunu söylemek isterim. İlk Pilavtepe, Narlıdere'den ileride, günümüzde Ege Ordu Karargahı'nın bulunduğu Abdullah Ağa Çiftliği civarındadır. O bölgede 20. yüzyıl başlarında Aya Yorgi adlı bir Rum köyü de bulunmaktaydı. İkinci tepe ise Karşıyaka'da, Cumhuriyet Mahallesi'nin bulunduğu tepedir.

Öte yandan sık sık sözü edilen İtalyan bahçesi, Göztepe'nin yamacında bulunan bir ağaçlık alana halk arasında verilen addır. 19. yüzyıl başlarında bir İtalyan'a ait olan arazide daha sonraları yapılaşma başlar, gü-

nümüzde bahçeden sadece küçük bir koruluk kalır. Cumhuriyet öncesi dönemde bölgede Rumların yanı sıra İtalyanların da yerleştiği görülür. Hatta Göztepe’de bir de İtalyan okulu açılmıştır.

1960’lı yılların Göztepe’sinde Sağlık Kabin adında ünlü bir özel sağlık merkezi vardı. O ad sonraları birçok benzeri tarafından kullanılır oldu. On yıl kadar önce yitirdiğimiz sahibi Refet Gürer kadim aile dostumuzdu. Onun oğlu sevgili Nadir ile birlikte yalıdaki köşkerin bahçe duvarlarından körfeze olta atar, sinek iğneleri ile isparoz ve lidaki avlardık. İşte o bahçelerdeki ağaçlardan dalında koparıp yediğimiz, İzmirli ağziyla domat şeftalilerin tadını asla unutamam. Eğer kefal avlamayı planladıysak, o dönemlerde artık çalışmayan Göztepe İskelesi’ne gider, iskele tahtalarının aralarından denize salladığımız çarpmaların üstünden koca koca kefallerin geçmesini sabırsızlıkla beklerdik.

Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki Göztepe, eğitim kurumları ile de ünlü, adeta bir okullar merkezi idi. Çoğu geçmişte kalan bu okulların en önemlilerinden biri Sepetçilik ve Çiçekçilik Mektebi’dir. İzmir eğitim tarihinde önemli bir yeri olan Göztepe’nin okullarından bir başka yazıda söz etmek üzere bu yazıda size bu okuldan söz etmek istiyorum.

Cumhuriyet öncesi Göztepe’de azınlıkların kullandığı üç kiliseden ikisi, kurtuluş sonrası terk edilmiş yapılar olarak kalır. Bunlardan kısmen harap olarak dursa da diğerlerinden daha büyük olan St. Panteleimon, 1923 yılında Vidinli Hasip Akıncı ve eşi Ayşe Hanım tarafından onarılarak iki büyük atölye oluşturulur. Bu atölyelerden ilkinde erkek öğrenciler için fantezi çiçekçilik ve örme mobilya, ikincisinde ise kız öğrenciler için çeşitli çiçeklerin yapımı öğretilir. Özel bir eğitim kurumu olarak hizmet vermeye başlayan

bu okulun sepetçilik bölümüne alınan erkek öğrenciler kimsesiz çocuklar arasından seçilmekte, tüm giderleri okul bütçesinden karşılanmaktadır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa 1924 yılının ilk günü İzmir’e en uzun ziyaretini gerçekleştirir. İşte bu gelişte Gazi’nin bir rastlantı sonucu Hasip Akıncı ile karşılaşması, Cumhuriyet devrimlerinden bir tanesinin daha temelini İzmir’de atılmasına neden olur. Gazi bu gelişinde kayınpederi Muammer Bey’in Göztepe’deki köşkünde iki aya yakın bir zaman kalır. Toplantılarını İzmir Belediyesi tarafından daha sonra kendisine armağan edilecek olan Kordon’daki Naim Palas Otelinde yapacaktır. Dönemin İzmir Valisi Aziz (Akyürek) Bey bir toplantı salonu hazırlatmayı düşünür ancak bunun için uygun koltuk bulunmadığını görünce Hasip Bey’den yardım ister. Hasip Bey istenilen koltuklarda Ulu Önder’in oturacağını duyunca okulda özel olarak imal ettirdiği on altı parçalık örme koltuk takımını otele götürür. Oradaki büyük bir vazoyu da yine okulunda yapılan çiçeklerle süsler.

Birkaç gün sonra Gazi, bir görüşme için Naim Palas’taki toplantı salonuna gelir. Oturduğu hasır örme koltuğu ve çiçekleri çok beğenir. Bunları yapan kişiyle tanışmak ister. Hasip Bey’i Gazi’nin huzuruna çıkarırlar. Mustafa Kemal kendisine iltifat eder, yalnız kaldıkları bir anda okulda bir de şapka atölyesi açmasını ister, kimseye söylememesi konusunda da kendisini tembihler. Şapkaçılık, Hamdi Bey’in asıl eğitim gördüğü konudur. Cumhuriyet öncesi, Viyana’da şapkaçılık okulunda eğitim görmüş, hasır ve çiçek işlerini de orada öğrenmiştir. Mustafa Kemal’e kendi yaptığı bir şapkayı armağan olarak verir ama Mustafa Kemal’in şapka atölyesi dileğini her nedense hemen yerine getirmez.

Oysa Gazi, Hasip Bey ile görüşme yaptığı sırada şapka devrimi yapma düşüncesindedir. Okulda o bölümün açılmasını bu nedenle istemiştir. Gazi’nin 23 Ağustos 1925 tarihinde çıktığı ve sekiz gün süren Kastamonu gezisi bu okulun gelişimi için önemli bir rol oynar. Bilindiği gibi o gezi, şapka devrimiyle sonuçlanır. Şapkanın milli başlık olması TBMM tarafından da uygun görülünce, ülkenin hemen her yanında insanlar şapka satılan yerlere hücum ederler. Ülkede ciddi biçimde şapka sıkıntısı ortaya çıkar. Hasip Bey, Gazi’nin kendisine ne demek istediğini o zaman anlar ve 1927 yılında okulda şapkaçılık bölümü de açılır. İlk yapılan erkek şapkası Gazi’ye armağan edilir.

Okulun adı 1928 yılında Sepet, Çiçek ve Şapka Mektebi olarak değiştirilir. Dönemin Kültür Bakanlığı okul yönetimine müdahale etmeden müdür ve öğretmen atayarak, okulu yarı resmi bir duruma getirir. O dönemlerde öğrenciler iki yıllık bir eğitimden sonra Sanat Kursu Diploması alıyorlardı. 1931 yılında Kültür Bakanlığı’nın emriyle okula Türkçe, Tarih, Coğrafya öğretmenleri atanarak, okul üç yıllık Sepet-Çiçek-Şapka Orta Sanat Okulu olur. Aynı yıl eski kilise binası tamamen elden geçirilir. İkiz çan kuleleri yıkılır ve yeni derslikler eklenir.

Tüm ülke Cumhuriyet’in 10. Yılı kutlamaları için seferber olur. İzmir’deki çalışmaları Kazım Dirik yönetmektedir. İzmir’in en başarılı valilerinden biri olan Dirik, özellikle eğitim alanında oldukça önemli çalışmalar gerçekleştirir. O yıllarda şehirde sadece erkek öğrencilerin eğitim gördüğü Mithatpaşa Sanat Okulu vardır ama kız öğrenciler için bir meslek okulu bulunmamaktadır. Bu nedenle Valilik kızlar için meslek okulu açılması kararı alır, bakanlığa onaylatır. İşte Göztepe’deki okul, akla gelen ilk yer olur. Yapılan çalışmalar sonucu okul 31 Ekim 1933 tarihinden itibaren İzmir Cumhuriyet Kız Sanat Enstitüsü olarak dört yıllık eğitim vermeye başlar. Ancak daha ilk yıldan başlayarak gösterilen ilgi her geçen yıl artınca eski kiliseden bozma okul binası yetersiz kalır, günümüzdeki Vasıf Çınar Bulvarı üzerinde bulunan arsada yapımına 1936 yılında başlanılan inşaat 1942 yılında tamamlanır. Okul o yıldan itibaren Alsancak’ta hizmet verir. Göztepe’de ise Akşam Kız Sanat Okulu şubesi açılır. 1964 yılında İzmir Cumhuriyet Kız Sanat Lisesi olan okulun adı sonraki yıllarda da günümüzdeki son şeklini alır.

Dünün rüya gibi bir semti olan Göztepe, diğer semtler gibi apartman cenneti haline gelmiş durumda. Gene de hem Göztepe hem de İzmir çok güzel.





Enver Demir

Alahattin GÜRİRMAK

Emekli bir gazeteci olarak İzmir'de ziyaret ettiğim mekanlar genellikle gazete haber merkezleri, fotoğraf stüdyoları ve şehrin seçkin kitabevleri, bir de sahhaflardır.

Geçtiğimiz aylarda İzmir ile ilgili bir kitabı aramak için Alsancak'taki sahhaflardan birine uğradım. Raflardaki kitapları karıştırırken kitap sepetlerinden yere düşmüş ve kimsenin farkına varmadığı dergi kalınlığındaki küçük bir kitaba ilişti gözüm. Kimsenin fark etmediği kitabın üzerinde epeyce bir ayak izi vardı. Tozunu toprağını sildim, mendilimle iyice temizleyip bir göz attım. İlk anda seçebildiğim kadarı ile kapağında fotoğrafsız, beyaz zemin üzerinde **Bir Öğretmenin Defterinden: 41 YILIN HİKAYESİ** yazıyordu. Hemen altta daha küçük harflerle **ENVER DEMİR İzmir Atatürk Lisesi Müdürlüğü'nden Emekli-Basım yılı 1968** ibareleri yazıyordu.

Kitaba "Bu notları yayımlarken Türk çocuklarını ve onlara ömürlerini harcayan aziz meslektaşlarımı sevgi ve saygı ile anıyorum" şeklinde bir giriş yapılmıştı. 81 sayfalık kitapçığın içindekiler bölümünde ise şu konu başlıkları şöyle sıralanmıştı: Yetiştirme Yılları, Yetiştirme Yılları: Konya Erkek Lisesi, Konya Erkek Öğretmen Okulu, Adana Erkek Lisesi, Adana Maarif Müdürlüğü, Adana Kız Lisesi, İstanbul Yedek Subay Okulu ve Davutpaşa Kışlası, Balıkesir Lisesi ve Erkek Öğretmen Okulu, Kütahya Lisesi, İzmir İnönü (Namık Kemal) Lisesi, İzmir Atatürk Lisesi ve İzmir Özel Fatih Koleji.

Yetiştirme yılları

Enver Demir 29 Mart 1903'te Bursa'nın Yenişehir ilçesinde doğduğunda babası Posta ve Telgraf Müdürü'dür. Beş yaşına kadar bu ilçede yaşadıkten sonra Manisa'ya gelişlerini, Bayındır'da geçen yıllarını, İzmir Atatürk Lisesi yıllarını, kısacası tüm hayatını anlattığı bu kitapçıkla sizleri baş başa bırakıyorum...

"İttihatçılar o sırada memurlar arasında bir tenkisat yaptılar ve babamı yaşlı olduğum için İzmir'in Bayındır ilçesine gönderdiler. Bayındır büyük

Bir öğretmenin defterinden:

İzmir Namık Kemal Lisesi ve Atatürk Lisesi Hatıraları

"15 Mayıs 1919'da bizim tarih sınavımız vardı. Okul numaram 1 olduğum için sınava önce ben girdim. Söze başlarken bir silah patladı. Önde İzmirli Rumlar, arkada Yunan askerleri, ellerinde Yunan bayrağı, İzmir Hükümet Konağı'nın merdivenlerinden çıkarken ilk silah patlamış ve Yunan bayraktarı vurulmuştu. Silah sesleri ile bizim sınav tatil edildi. Acı işgal hatıralarını burada anlatmak istemiyorum. Okulumuz işgal edildi. Yunan askerleri bizi Alsancak'a götürdüler. Bir bölümümüz bir Yunan savaş gemisine götürüldü, bir iki gün sonra serbest bıraktılar ve bizi o sene imtihan etmeden toptan terfi ettirdiler."

bir köye benziyordu. O zamanlar ticareti ellerinde tutan Rumlar servet sahibi oluyorlar, fabrikalar kuruyorlar; Türkler, çayır dedikleri verimli ovada topraklarını işlemekle ve iki senede bir bol ürün veren zeytinlikleri ile yaşamlarını kazanıyorlardı. İlk öğrenimimi burada yaptım. Bayındır'da rüştiye (ortaokul) son sınıfta iken yaşamımda ilginç bir değişiklik oldu. Hicaz hattında mühendis olan büyük ağabeyim beni yanına alıp okutmak istedi. Rahmetli küçük ağabeyimle birlikte üç günlük bir deniz yolculuğundan sonra Beyrut Şam yolu ile Hayfa'ya geldik. Hayfa'da beni yatılı olarak Frerler okuluna verdiler. Gündüzleri okulun havasına alışıp giderken geceleri bende bir sıla hasreti başlıyordu. Bayındır'ı, annemi özlemle hatırlıyor ve ağabeylerime sızlanmaya başlıyordum. Küçük ağabeyim de Hicaz demiryolu inşaatında çalışmaya geldiği halde 'Ah İzmir!' demeye başlamıştı. Biz iki kardeş, birbirimizin sıla hasretini körükleyerek 'İzmir' diye tutturduk. Büyük ağabeyim bizden usanmaya başlamıştı. Nihayet büyük ağabeyimiz bizim

oraya alışmayacağımızı anlayarak ikimizi de vapurla yolcu edip İzmir'e iade etti.

Ertesi yıl İzmir Sultani Mektebi'ne yatılı olarak girdim. Yakasında 'Mekteb-i Sultani' yazılı, sarı parlak düğmeli, lacivert okul elbisesi ve palaskası (kayışı) bana cazip gelmişti. Birinci Dünya Savaşı'nın mahrumiyet ve sıkıntıları içinde bu okulda dört sene okudum. Mehtaplı gecelerde düşman uçaklarından korunmak için trampet ile verilen alarm işareti üzerine uyukulu gözlerle bodrum katına koşarak indiğimiz olurdu. Bir gün üç düşman uçağı İzmir'e hücum etti. Gaziemir'den kalkan bir Alman uçağı bu İzmir'e saldıran düşman uçaklarını perişan etti. Birisi Bozyaka'ya düştü. İkisi ise selameti kaçmakta buldular. O sıralar önemli bir hastalık geçirdim. O zamanki ismi 'Guraba' olan şimdiki Devlet Hastanesi'nde bir süre yattım. (Günümüzde Konak Dış Hastanesi binaları.) Okulumuz şimdiki Adliye binasında idi. (Günümüz Konak Kaymakamlığı binası olan yerde idi, 1970'de yandı.)



41 YILIN HİKÂYESİ

ENVER DEMİR
İzmir Atatürk Lisesi Müdürü
(İzmir Atatürk Lisesi Müdürlüğünden Basıldı)

1968

KARINCA MATBAACILIK VE TİCARET KOLL. ŞTİ.
458 Sokak, Karınca İşhanı No. 11, Telefon: 28360, İzmir

Dokuzuncu sınıfta idim, sözlü sınavlarına başlarken İzmir'i Yunanların işgal edeceği haberi ortalığa yayıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda yedek subay askerliği yapan gençler ellerinde siyah tüllerle sarılı bayrağımız olduğu halde okulumuza geldiler. İçlerinde Necati ve Vasıf beyler olduğunu tahmin ediyordum. Salonun ortasındaki havuz başında işgal kararı protesto edildi. Bir taraftan da Kışla'nın cephaneliğindeki silahlar halka dağıtılıyordu.

Bir aralık o zamanın İzmir Milli Eğitim Müdürü Fakir Bey okulumuza gelerek, eskiden olduğu gibi eğitimin ve sınavların devam etmesini (tebliğ etti) açıkladı. Gece Maşatlık'ta (Musevi Kabristanı) şimdiki Bahri Baba Parkı'nda meşaleler yandı. İzmir halkı orada toplanmıştı. Limandaki İtilaf Devletleri donanmasının projektörleri ile aydınlatılan Maşatlık'tan uğultu halde sesler geliyordu.

1919 Mayıs 15'inde bizim tarih sınavımız vardı. Okul numaram 1 olduğu için sınava önce ben girdim. Söze başlarken bir silah patladı. Önde İzmirli Rumlar, arkada Yunan askerleri, ellerinde Yunan bayrağı, İzmir Hükümet Konağı'nın merdivenlerinden çıkarken ilk silah patlamış ve Yunan bayraktarı vurulmuştu. Silah sesleri ile bizim sınav tatil edildi. Acı işgal hatıralarını burada anlatmak istemiyordum. Okulumuz işgal edildi. Yunan askerleri bizi Alsancak'a götürdüler. Bir bölümümüz bir Yunan savaş gemisine götürüldü, bir iki gün sonra serbest bıraktılar ve bizi o sene imtihan etmeden toptan terfi ettirdiler.

İşgal senelerinde Yunan yönetimi altında şimdiki şehit Fethibey Okulu'nda (şimdiki Mezarlıkbaşı'nda) öğretim yapıldı. Fakat ben devam etmedim. Babam Yunan yönetimine geçen Bayındır Posta-Telgraf Müdürlüğü'nü, küçük ağabeyim de Alsancak Posta-Telgraf Müdürlüğü'nü kabul etmediler. Üç sene Bayındır'da Yunan işgali altında sıkıntılı günler geçirdik.

Nihayet işgalin sonu geldi. İzmir'in kurtuluşundan 15 gün önce küçük ağabeyimi kaybettik. O, işgal sırasında Yunanların zulmüne uğramış ve amansız bir hastalığa tutulmuştu. Ben artık tahsilime devam etmek istiyordum. Okulumuz binası Adliye'ye verilmiş, okul Rumlardan kalan şimdiki Atatürk Lisesi binasına taşınmıştı. Ailem benim mühendis ya da doktor olmamı istiyordu. Halbuki bende işgal senelerinin acı hatıraları, bu memleketi eğitimin kurtaracağı hakkında bir fikir uyandırmıştı. Öğretmen olmaya karar verdim. O yıl Karşıyaka'da Omirus'un bahçesinde (şimdiki çocuk yuvası) açılan öğretmen okulunun son sınıfına doktor dayımla giderek kayıt yaptırıldı. Bu okulun büyük ve güzel bahçesinde bir manolya korusu vardı. Bir senenin nasıl geçtiğinin farkına ben bile varamadım. Nihayet okuldan mezun oldum. Bir gün zamanın Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar'dan babama bir mektup geldi. İdealist öğretmen adayı olarak beni göreve çağırıyordu. İstanbul'da o yıl yeni açılan Öğretmen Yüksek Okulu'na devam etmemle vekil öğretmenlik yaşamım başladı. 29 Aralık 1927 tarihinde Konya Erkek Lisesi'ne asil öğretmen olarak atandım ve benim 41 yıllık eğitimci serüvenim de başlamış oldu.

28 Eylül 1942-İzmir İnönü (Namık Kemal) Lisesi anılarım

İzmir'e geldiğimiz zaman Namık Kemal Lisesi'nde güz dönemi olgunluk sınavları yapılıyordu. Okulun binası ve bahçesi çok büyüktü. İki binden fazla öğrencisi olan bu okul çok hareketli idi. İşe nereden başlayacağımı şaşırılmışım. Bir taraftan

okulu tanımaya çalışıyor, diğer taraftan rahat bir lojmanı olmadığından okulda yatmak istemiyor, ev arıyorduk. O zamanlar aile kadromuz 8 nüfus idi. Maaşımız azdı. Evler hem pahalı hem bulunmuyordu. Çocukları vaktiyle İzmir Bayındır'a yerleşmiş olan halalarının yanına göndermiştik. Nihayet okulun harap olmuş lojmanında tadilat yaptırarak kalmaya karar verdik. Kalabalık bir öğrenci mevcudu olan okulun kuruluşu ve işleyişi kusurlu ve noksandı. Bu itibarla yapılacak iş çoktu. Daha önceki görev yerlerim olan Adana'da yorularak bir lise kurmuşum. Kütahya'da kurulmuş bir liseyi kolayca idare etmişim. Şimdi İzmir'de ağır aksak işleyen bir liseyi düzene sokmaya çalışacaktım. Bu, idarecilik hayatımın üçüncü devresini teşkil ediyordu.

Okul binası Rumlardan kalmadır. Bilhassa Küpecioğlu adındaki Rum'un büyük fedakarlıkları ile bir İtalyan mimarı tarafından inşa edilen bu bina çok güzeldir. Aslında istirdattan (kurtarış) sonra Yatılı Kız Lisesi olmuştur. Erkek Öğretmen Okulu kapatılınca, Kız Lisesi o binaya alınmış, burası da Erkek Lisesi'nin bir şubesi haline almıştır. Bir süre sonra ikinci erkek lisesi olarak birinci erkek lisesinden ayrılmış; daha sonra birinci liseye Atatürk, ikinci liseye de İnönü adları verilmiştir. İnönü (Namık Kemal) Lisesinde 5 sene hizmet ettim.

17 Kasım 1947-İzmir Atatürk Lisesi anıları

1947 yılının Haziran ayında Atatürk Lisesi Müdürü Raşit Mocan Ankara Teknik Öğretmen Okulu Müdürlüğü'ne tayin edildi. Milli Eğitim Bakanlığı da bu liseyi de vekaleten idare etmemi istedi. İki lisenin de yaz dönemi sınavlarını yaptık. Eylül ayında asaleten Atatürk Lisesi Müdürlüğü'ne atandım. İnönü Lisesi bana, ben İnönü Lisesi'ne çok alışmıştık. Ayrılmak hiç istemiyordum. Fakat nihayetinde devlet memuru idim. İlk aylarımda Atatürk Lisesi'ni çok yadırgadım. Okulun zengin bir mazisi vardı. Öncelikle Konak Meydanı'nda şimdiki Adliye binasında (Şimdi Konak Kaymaklığı binasının olduğu yerde idi. Eski bina 1970'de yandı.) İdadi (lise) olarak kurulmuştu. Bu bina Sultan Abdülhamit zamanında 24 bin altına yapılmıştı. 1882 tarihinde inşasına başlanmış, üç senede ikmal edilerek 1885 tarihinde öğretime açılmıştı. İlk Müdür Abdurrahman Bey idi. Birinci Dünya Savaşı'nda dört sene öğrenciliğini yaptığım bu okulun o zamanki adı Mekteb-i Sultani idi. Kurtuluşun ardından Cumhuriyet'in ilk senelerinde

burası Adliye oldu ve okul şimdiki binasına taşındı. Bu bina vaktiyle Rum cemaati tarafından kız okulu olarak yapılmıştı. Cumhuriyet devrinin ilk müdürü kıymetli maarifçimiz Rıdvan Nafiz Bey'di. Okulun hiç bahçesi yok iken yangın yerlerinde arsalar istimlak edilerek okulun sahası 32 bin 712 metre-kareye çıkarılmış ve ağaçlandırılmış, çevresi duvarlarla çevrilerek oyun sahaları, çiçek bahçeleri meydana getirilmiştir. Okul mevcudunun ortalama beşte birini hep yatılı öğrenciler teşkil etmiştir. Zamanında İzmir'in tek lisesi olduğundan, çevre illerin çoğunda da lise bulunmadığı için Ege Bölgesi'nin birçok aydını buradan yetişmiştir.

Burada kaydetmekten kendimi alamadığım bir olaydan söz edeceğim:

Öğretmen temin etmek için çeşitli yollara başvurulduğu halde pek çok okul kadrolarını tamamlayacak öğretmen bulamayınca Milli Eğitim Bakanlığı öğretmen okullarına önem vermeye başladı ve bu okulları idare etmek için bir Genel Müdürlük birimi kurdu. Öğretmen okullarına öğretmen yetiştirmek üzere 10 öğretmeni Amerika'ya göndermeye karar verdi. İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'da bunlar için bir sınav açtı. Bu sınavlara 913 öğretmen talip oldu.

İzmir Atatürk Lisesi'nde yapılacak sınava 200 kişi ayrılmıştı. 1958 yılı Şeker Bayramı'nın üçüncü günü sınava bunlardan ancak 71'i katıldı.

Bu sınav için Gazi Eğitim Enstitüsü'nden bir kadın ve bir Amerikalı öğretmen ellerinde testlerle geldiler. Bakanlık iki de Müfettişini bu işle görevlendirmişti. Ben de okul müdürü olarak başyardımcımla ev sahibi sıfatı ile okulda idik. Erkek Amerikalı büyük bir iş gören insanların ruh haleti içinde bize ve müfettişlere ne yapacağımızı izah ettikten sonra birer kırmızı kalem ve silgi verdi. 'Kopya edenlerle tartışmayın' diyordu. 'Hemen kırmızı kalemle kağıtlarına birer işaret koyun kafi.'

Kopya edeceğinden şüphe edilen ve bunun için her türlü önlem alınan insanlar bizim öğretmenlerimizdi. Yakalarında çeşitli öğretmen okulu rozeti taşıyanlar çoğunlukta idi. Demek bunlar kopya yapabilirlerdi. İlkokuldan üniversiteye kadar her dereceli okula bir hastalık gibi sirayet eden kopyacılık demek ki öğretmenler için de söz konusu idi. Bu endişe ile sınav salonunda seyrek oturtulmuşlardı. Amerikalı beni ve üç arkadaşı salonun dört köşesine gözcü koymak istiyordu. Moralim bozuldu. Sessizce salonu terk ettim.

Yirmi seneden beri hizmet ettiğim Atatürk Lisesi'nden 13 Temmuz 1968 tarihinde yaş haddinden emekli olacaktım. İşte o zaman sudan çıkmış balığa dönecektim. Benim için yaşamak, çalışmak demektir. Çalışmaya alışmış bir insan için işsiz kalmak çok tatsız bir şeydi. İşte böyle düşünürken, Güzelyalı'da 1965 tarihinde kurulan Özel Fatih Koleji'nden teklif aldım. Nihayet 1 Temmuz 1967 tarihinde emekliye ayrılarak bu yeni kurulan özel kolejin müdürü oldum. Kırk sene resmi okullarda çalıştıktan sonra meslek hayatımın son devresini özel bir okula vakfetmiş bulunuyordum. Bu kolej acaba idealimdeki okul olacak mı? Bunu bütün kalbimle ümit ve temenni eder, yurdumuza büyük hizmetlerde bulunacak değerli gençler yetiştirmesini candan dilerim." ENVER DEMİR İzmir: 1 Nisan 1968

Kaynakça:

DEMİR, Enver, "Bir Öğretmenin Defterinden: 41 Yıllık Hikayesi", Karınca Matbaacılık ve Ticaret Kol. Şti., İzmir, 1968.

İstanbul'da bir dönem tribünlerin en can alıcı sloganı, "Mustafa Denizli, şampiyon yap bizi!" olmuştu. O da tribünleri kırmamış, üç büyükleri şampiyon yapan tek teknik direktör olarak tarihe geçmişti. Ama öncesi var; futbolcu olarak olağanüstü bir yetenekti, İzmir'de tribünler onun için şarkılar bestelerdi. İşte sizlere İzmir'de yetişen bir futbol efsanesinin hikayesi...

Sadık UÇAR

Türkiye'de futbolun geçmişi Cumhuriyet öncesine kadar gidiyor. Türk futbolunda çok büyük yetenekler, futbolseverlerin anlata anlata bitiremediği futbolcular yetişti. İzmir de bu konuda oldukça şanslıydı, Büyük Mustafa gibi bir futbolcuyu yetiştirmişti.

Altay'da Mustafa enflasyonu vardı

Gazeteciliğe spor muhabiri olarak adım attığım için futbolcuları sadece maçlarda değil antrenmanlarda da izleme şansı yakaladım. Futbol oynadım, saha kenarında spor muhabiri olarak bulundum. Göztepe'de iki dönem yöneticilik yaptım. Futboldaki gelişmelerle ilgili çok sayıda eğitim seminerine katıldım. Sayısını hatırlamadığım kadar maç ve antrenman izledim. Bunlara Avrupa'nın pek çok takımı da dahildir. Ama beni futbolculuğuyla etkileyen futbolcuların başında Mustafa Denizli gelir. Onu izlemeye başladığım dönemlerde aynı isimde futbolcular olunca yaş kıdem baz alınır ve adının başına büyük ya da küçük sıfatı eklenirdi, soyadı kullanılmazdı. Altay'da Mustafa enflasyonu vardı. Bu nedenle Büyük Mustafa, Küçük Mustafa ve hatta Mustafa 3 vardı takımında. Bunun bir örneği de Bursa'daydı. Bursasporlu Sedat 3'ün soyadını çoğumuz bilmiyorduk.

Mesleğe yeni başladığım yıllarda Altay'ın zaman zaman antrenmanlarına gidiyordum. Her zaman gidemezdim çünkü Altay'ı takip eden kıdemli muhabirler vardı. Bizim gibi tıfillara ancak onların çok işi olduğu zaman görev verilirdi. Biz çoğunlukla amatör takımların maçlarına gidiyorduk, hafta sonları da amatör küme maçlarını izliyorduk. Altay antrenmanlarından büyük keyif alıyordum. Üst düzey futbolcuları izlemek benim için müthiş bir şanstı. Büyük hevesle gittiğim antrenmanları soluksuz izliyordum. Ama esas Büyük Mustafa beni hipnotize etmişti. İnsanın eliyle atamayacağı topları sol ayağıyla atabilecek kabiliyeteydi.



Büyük Mustafa



Frikik atıyorsa yarı gol demektir

Maçlarda öylesine pas atardı ki; ne eksik ne fazla. Büyük Mustafa frikik atıyorsa yarı yarıya gol demektir. Direkt kaleye vurmuyorsa başka bir çözüm bulur, topun gol olmasını sağlardı. Altay'da Önder diye bir futbolcu vardı. Görevini yapan vasat bir futbolcuydu. Bir maçta iki gol atmıştı. İki golü de direkt dönen topu tamamlayarak atmıştı. Maçtan sonra öğrendik ki; Mustafa Abisi ona direğin dibinde beklemesini tembih etmiş, o dönemde direkt dönen topa dokunmak ofsayt olmadığı için Önder'e topa sadece dokunmak kalmış. Korner golleri ise ihtisas alanıydı. Türkiye liglerinde kornerden on iki gol atmış başka bir futbolcu yok. Eğer top Mustafa Denizli'deyse sanki mülkünü almış gibi davranır, istemedikten sonra kimsele bırakmazdı. Bir rakibi şöyle açıklamada bulunmuştu: "Mustafa'dan topu almak arslanın önünden eti almaktan daha zor."

Sol ayağın maharetini biraz daha açayım. Bir antrenman sırasında kaleci Can'ın kale arka-

sındaki foto muhabirleriyle sohbet ettiğini görünce yaklaşık kırk metreden sert bir şutla topu Can'a nişanlamış ve oyuna dönmesi için azarlamıştı. Silahla nişan alsan belki de ıskala-



larsın ama o sol ayağın öyle bir karavanası yoktu. Bütün spor muhabirleri oradaydık, şaşkın bir şekilde olayı izledik.

Bir lig maçı... Rakip Adanaspor, maç 2-2, Altay kazanamazsa ligde kalma ihtimali zor. Maçın son dakikaları, Adanaspor takım halinde savunmada. Altaylı futbolcuları da düşünürseniz ceza sahasının içi Kemeraltı'ndan farksız. Top Büyük Mustafa'da... Adanalı futbolcu iki elini yana doğru açmış savunma yapmaya çalışıyor. Büyük Mustafa da cezayı kesiyor tabii. Topu o kalabalık içinde rakibinin eline çarptırıp, penaltı yaratıyor ve attığı penaltı golüyle takımının maçı kazanmasını sağlıyor.

Saha içinde taktik değiştirdiği, maç öncesi futbolcularla toplantı yapıp tamamen kendi taktik anlayışına göre takımı oynattığı hep dillerde dolaşırdı. Teknik direktörler de bunu bilir, bazıları gücü yetmediği için, bazıları da işine geldiği için ses çıkarmazdı.

Kuşkusuz tüm bunlar bir futbolcunun büyük ya da efsane olması için yeterli değildir. Çünkü pek çok futbolcu iyi bir gününde olağanüstü bir hareket yapabilir, unutulmaz bir gol atabilir. Ama bir futbolcu formasını on yedi yıl giydiği bir takımı tek başına sırtlamışsa ve "Büyük Mustafa varsa Altay düşmez" klişesini bütün Türkiye'ye yaymışsa, milli takıma üç büyüklerin dışından futbolcu almama geleneğini yıkmışsa o futbolcu büyük futbolcudur.

Teknik direktörlük dönemi

Artık futbolu bırakma yaşına geldiğinde yıllardır peşinde koşan Galatasaray'a transfer olmuştu. Yarı emekli futbolcu olarak bir yıl oynadı ve futbolu bıraktı. "Eğer ben on yıl önce İstanbul'a gelseydim, şimdi Avrupa'nın büyük bir takımında top koşturuyordum." Bu açıklamayı yapan Denizli az bile söylemişti. O dönem Avrupa'da en büyük futbolcular arasında gösterilen Fransa Milli Takım Kaptanı Michel Platini Denizli'den daha yetenekli futbolcu değildi.

Büyük Mustafa artık Mustafa Denizli olmuş, teknik adamlığa geçmişti, böylece çok büyük bir şans kapısını çalmıştı. Efsane futbol adamı Jupp Derwall kendisini yardımcı antrenör yapmıştı. Zaman zaman aralarının bozulduğu basında yer alırdı. Hatta bir keresinde Denizli'nin değiştirdiği oyun planı sayesinde maç kazanılır. Derwall maç sonunda Denizli'ye sarılmak ister, Denizli iter. Tribünlerin önünde gerçekleşen bu olayı yıllar sonra Mustafa Denizli şöyle açıklar: "O olgunluğu göstermek için Derwall olmak lazım."

Galatasaray'da tam yetkili

Üç yıllık çıraklık eğitiminden sonra Denizli, tam yetkili olarak Galatasaray'ın başına geçti. O yıl Galatasaray'ı şampiyon yaptı. Ama asıl başarısı Avrupa'da oldu. Bugün Türk futbolu bir yere gelmişse, o günlerdeki zihniyet değişikliğinin sayesinde oldu.

Yıl 1987... Türk Milli Takımı İzmir'de İngiltere ile karşılaşılıyor. En son maçta 8-0 mağlup olmuşuz. Bir önceki maçta 5 gol yemiştik. Bütün dünya farklı bir skor bekliyor. Mustafa Denizli



Büyük Efes Oteli'nde basın toplantısı düzenledi, maça kazanmak için çıkacağımızı söyledi. Basın mensupları olarak dinledik, dediklerini yazdık ama söylediklerine hiç mi hiç itibar etmedik.

Ne korkuyorsun oğlum!

Maçın hazırlıkları sürüyordu. Kaleyi Sam-sunsporlu Fatih koruyacaktı. Bir antrenman sırasında Fatih'i çalıştıran Denizli'nin attığı her şut gol olunca, Fatih, "Ya hocam ya!" diyerek tepki gösterdi ve kendini yere attı. Denizli şu cevabı verdi: "Ne korkuyorsun oğlum. İngiliz Milli Takımı'nda benim gibi



topa vuran var mı?" İngiliz Milli Takımı'nda onun gibi topa vuran olmayabilirdi ama hepimiz korkuyorduk. Tarihi bir hezimet daha yaşamak istemiyorduk. Maç golsüz berabere bittiğinde ise galibiyeti kaçırdık diye üzül-müştük. O maçta sol ayağını çok iyi kullanan Trabzonsporlu İskender sağ kanatta oynamış ve çok etkili olmuştu.

Galatasaray: 5 Neuchatel Xamax: 0

Şimdilerde klasik bir oyun tarzına dönüşen anlayış o dönem yeni deneniyordu. Galatasaray'ın tarihi Neuchatel Xamax zaferi Türk futbolunun zihniyet değişikliğinin başlangıcı olmuştu. İsviçre'de oynanan maçta beklen-medik olaylar yaşanmıştı. Maç sırasında sahaya bölücü terör örgütü yandaşları girmiş, maçın yarım saat durmasına neden olmuşlardı. Bu olay sarı-kırmızılı takımın gardını düşürmüştü, üst üste yenen hatalı goller sonucunda maç 3-0 kaybedilmişti. Maç bitiminde Mustafa Denizli açıklama yapıyordu. Hepimiz klasik laflar bekliyorduk: "Bu maçın skoru bu değil. Saha dışı etkenlere yenildik. İstanbul'da 5 atar turu geçeriz." Ezilme büzülme yok, net mesaj var. Ve ikinci maçın skoru: Galatasaray: 5 - Neuchatel Xamax: 0

Futbolun değişmesi için mantığın değişmesi gerektiğini, eğer maç yapacak gücün varsa kazanma gücünün de olduğu mantığını yeni yeni öğrenmeye başlamıştık. Daha sonra Mustafa Denizli'nin Galatasaray'ı Kupa Galipleri Kupası'nda çeyrek final, Şampiyon Kulüpler Kupası'nda yarı final oynadı. Denizli beklenmedik bir hamle daha yaparak şöhretinin zirvesindeyken Almanya'nın 2. Lig'deki Alemannia Aachen takımını çalıştırdı. Düşmesi kesin gözüyle bakılan bir takıma gitmesi futbol camiasında çok konuşuldu. Hatta teknik intihar olarak değerlendirenler bile vardı. Ama Denizli bu maceradan da başarıyla çıkmış, takımın ligde kalmasını sağlamıştı. Aachen devre arasında İzmir'de kamp yapmıştı. Futbolcularını yakından tanıma fırsatı bulmuşum. Bir tanesi bana, "İyi bir futbolcu olduğuma beni Denizli ikna etti" demişti. Mustafa Denizli Fenerbahçe ve Beşiktaş'ı da şampiyon yaparak tarihe geçti.

Meğer şöhret Denizli imiş

'Kadının Adı Yok' kitabının yazarı Duygu Asena yaptığı röportajda şöyle bir cümle kurmuştu: "Ben şöhret ve ünün ne olduğunu Mustafa Denizli ile sokakta yürürken anladım. Kendimi şöhretli sanırdım. Meğer şöhret Denizli imiş. İki yüz metrelik yolu bir saatte zor yürüdük!"

Bugün İzmir futbol açısından kısır bir dönem yaşıyor. Oysa İzmir köklü futbol geçmişiyse Türkiye'nin en önemli şehirlerinden biri.

Oysa kentimiz futbol kültürü açısından Türkiye'nin en önemli şehirlerinden biri ve köklü bir geçmişe sahip. Kulüplerimize, efsanelerimize yeteri kadar sahip çıkıyor muyuz, onların kıymetini biliyor muyuz? İşte o konuda şüphelerim var. Mustafa Denizli İzmir'den yetişen bir futbol efsanesi. Ama adı bırakın bir stada, bir parka bile verilmiş değil

Mustafa Güngören: Önce Altınordulu, sonra milli, ardından Beşiktaşlı oldu

Türk futbol tarihine, aynı maçta hem penaltı kurtaran hem de penaltı golü atan kaleci olarak geçti.

Atilla KÖPRÜLÜOĞLU

“Kaleciler, çalışırken ve maç oynarken yalnızdılar. Sevinçleri de üzüntüleri de yalnız olmaktan geçer.

Yediği golden sonra topu filelerden çıkarmak kolay mı sanıyorsunuz? Hata yapanı yerden yere vurmanın kolay olduğu kadar, başarılı olanı da göklere çıkarmak da bir o kadar kolay bu ülkede. Kendinize doksan dakika yalnızlık hediye edin olmaz mı? Bu arada, gol yemeyen kaleci yoktur!”

Blog yazarı Gürsel Çağırınbaş'ın satırları bunlar...

Ne kadar doğru!

Mustafa Güngören, Tire Gençlik'te futbola başlayan, Altınordu'da yıldızlaşıp ay-yıldızı kuşanan, ardından Beşiktaş'ta futbolu bırakan eldivendir.

O da yalnızlardandır yani!

Mustafa futbolu çok seviyordu. Okul dışında bütün zamanı mahalle aralarında futbol maçlarında geçirdi. Kaleciliği çok severdi. Takımlar yapıldığında kale onundu!



Hani İspanya Milli Takımı'nın ünlü kalecisi Iker Casillas der ya; “Çoğu çocuk mükemmel bir gol atmanın hayalini kurardı, ben ise onları durdurmanın...”

Mustafa da tıpkı böyle düşünürdü!

Cumhuriyet'in ilk kulübü o yıl şimdiki adıyla Süper Lig'deydi. (1971-1972)

Başkan Doğan Kantarcıoğlu'na Tire'de amatör takımda oynayan muhteşem fizikli Mustafa Güngören'i önerdiler. Teknik Direktör Eşfak Aykaç'tı. 1956 Macar zaferinin tek seçicisi Aykaç! Onay verince transfer gerçekleşti. Aldığı ücret 50 bin liraydı!

Kırmızı-lacivertli ekibin kadrosu çok iyiydi. Kaptan Erkan Veliolu, İsmet-Hikmet Orhunbilge Kardeşler, Türkiye'nin ilk Yugoslav futbolcuları Zadel ve Syastki gibi yıldızlar vardı takımda.

Güngören, beyefendiliğiyle kısa sürede kendini sevdi.

Artık sürekli ilk on bire çıkıyordu.

Genç, Ordu ve Ümit Milli takımlarının da değişmez kalecisi oldu.

Mustafa Güngören'in bir anısı: "Göztepe, Avrupa'da oldukça başarılı bir takımdı. İzmir'de Marsilya'yı yenerek elediler. Üç gün sonra ise bizimle lig maçları vardı, kaleyi ben korudum. Sonuçta 1-0 biz kazandık. O maçı unutamam."

Bir ilginç anı da milli takımdan: "Doğu Almanya ile oynuyoruz deplasmanda. Teknik direktör Nazım Koka. İlk yarıyı bitirdik, ikinci



yarıya çıkacağız. Kramponumdaki sorun nedeniyle ben biraz geciktim. Sahaya çıktım ki maç başlamış. Bu arada herkes bana bakıyor, hakem şaşkın. Maçı durdurdu ve beni aldı. Bu olay gazetelere 'Mustafa tuvalette kaldı' diye yansıdı..."

Kaptan Volkan Yayın ile İzmir'den milli takımlara çağırılan iki Altınordu'dan biridir Güngören. Onu 1971 Akdeniz Oyunları'nda Atatürk Stadı'nda, birbirinden güzel kurtarılar yaptığı maçların hepsinde izleme olanağı buldu bu satırların yazarı.

Teknik Direktör Doğan Andaç'ın 'Mustafa Güngören-Ahmet-Tuncay-Ali Yavaş-Özer Yurteri-Timuçin Çuğ-Şevki Şenlen-Raşit-K. Ali-Miço Mustafa (Kaplakasan) ve Mustafa Türel'li kadrosu turnuvarın en iyi ekip-leri arasındaydı.

Mustafa Güngören'in kırk dört yıl önceki Beşiktaş yıllarından da söz edelim.

Kara Kartal o günlerde çok güçlüdür. Kale-

sinde Milli Takım'da da oynayan Sabri Dino vardır. Sanlı Kaptan, Zekeriya Alp, Dorde Miliç, Tezcan, Tilki Sinan, Ahmet, Kör Tuğrul, Lütfü, Maestro Vedat Okyar ve Niko Kovi gibi isimlerle üç yıl beraber oynar.

Güngören o günleri de Cumhuriyet'in deneyimli muhabiri Nevit Tokdemir'e şöyle anlatır: "Antrenmanlar Şeref Stadı'ndaydı. Çoraplarımızı bile kendimiz yıkardık. O stadın zorluklarını yaşamış bir insanım. Ben açıkçası büyük beklentileri olan bir kaleci olarak gitmemiştim. Kendimizi aşmıştık. Altınordu'da oynarken yirmi dört kez genç ve ümit milli takımların formasını giymiştim. Daha sonra bir daha nasip olmadı. Çünkü çok iyi kaleciler vardı. Milli Takım'a Sabri Dino, Yasin Özdenak ve ben çağırıldık. Göztepe'de Ali Artuner ve Güngör, Ankaragücü'nde Baskın, Aydın, Beşiktaş'ta Sabri, Necmi Mutlu, İstanbulspor'da Arap Yılmaz gibi kaleciler, bugün bulunamayacak değerlerdi. Düşünün, o günlerde

kaleci antrenörü yoktu ki? Toprak sahalarda çalışıyorduk. Şimdi futbol değişti."

Bir ilginç anı daha:

"1974'te UEFA Kupası'nda Romanya'ya Braşov'a gittik. Steagul Roşu'yu İstanbul'da 2-0 yenmişiz. Avantajlıyız. 88. dakikaya geldik, beklenmedik bir gol yedik ve herkes yerde yatıyor. İnanın kimsenin kalkacak hali yok. Yine de tur atlayacağız. Ama Kaptan Sanlı Ağabey topu aldığı gibi orta sahaya gitti ve yatan herkesi kaldırmaya başladı. Santrayla birlikte ikinci, ardından 3. golü yedik ve elendik. Kaptan bıraksa, kimseyi kaldırmasa belki bu sonuç olmazdı diye düşünmüşümdür sürekli..."

Mustafa Güngören 26 yaşına geldiğinde futbolu bırakıp İzmir'e dönmeye karar verir. İzmir takımları para veremez durumdadır. İzmir dışına da gitmek istemez. Çünkü ailesine çok düşkündür. Futboldan kopma kararı doğru mudur. Onu da şöyle yanıtlar Mustafa Güngören: "Hata yaptığımı anladım. Gençken yapılacak olan çok iş vardı!"

İlginç özelliklerinden en önemlisini yazının sonuna bıraktık. Mustafa Güngören Altınordu'da penaltı kullanırdı. Bir Kütahyaspor maçında penaltı kurtarmış ve bir penaltı atarak ilke imza atmıştı!

Mustafa Güngören bugün ne yapıyor? Yine futbola iç içe. Altınordu'nun maçlarını kaçırmıyor. Eski takım arkadaşlarıyla, dostlarıyla bir araya geliyor, uzun uzun futbol söyleşileri yapıyor. O da aynen İtalyan kaleci Gianluigi Buffon gibi düşünüyor: "Yöneticiler gider, teknik direktörler de gider ama futbolda kalıcı oyuncular. Başarıyı getiren ve taraftarlara müthiş şeyler hissettiren oyunculardır!"

Altay'la başladı Altay'la bitirdi

Doğan Akı, Altay'la başlayan serüvenini yine Altay'la noktalarken, teknik direktörlük dönemlerinde de futbola hizmet etmeyi hiç ama hiç unutmayanlardan biriydi.

■ Tayyar ÖZDEMİR

Her yörenin kendine has özellikleri vardır.

Kimi yerde meyve, kimi yerde sebze, kimi yerde yeraltı zenginliği dikkat çeker.

Ancak futbolcu denilince Ege'nin ismi hemen özüksenir. Aydın, Nazilli, Akhisar, Salihli bu konuda iyi isimler çıkarmış şehirlerdir.

Belleğimize kimler takılmaz ki! Doğan Akı, Koç Mustafa, Kaya Köstepen, Gürsel-Gürel Aksel kardeşler, Aydoğan, Mümin Özkasap, A. İhsan Karayığit, Erol Kaynak, Rıdvan Dilmen, Ercüment Dilmen ve daha birçokları...

Doğan Akı

Futbolla birçok insan gibi sokaklarda, dikenli alanlarda ve arsalarda tanışan, ardından tutkunluğunun verdiği hırsıyla kendini statlara atan bir yıldızdı o...



Altay'ın 1954-1955 yıllarındaki kadrosu.



Nazilli'nin unutulmaz yıldızlarındandı. 1936 yılında doğan Akı, çocukluğunu bu beldede geçirdi. O yılları şöyle anlatıyor: "Nazilli'de evimiz stadın arkasındaydı. İlkokul yıllarında zamanımızın çoğunu burada top oynayarak geçirirdik. Stadın duvarları yıkık olduğundan kolayca girer oynardık. Rahmetli dedem şehir stadının yerini devlete on paraya vermiş. Yani dedemden Nazilli'ye önemli bir hediye denebilir. O yıllarda bize ayakkabı dayanmazdı, futbol malzememiz de yoktu. Yalınayak oynardık, ayaklarımıza dikenler bata bata topun peşinden koşardık. İlkokul son sınıfa giderken bir gün öğretmenim beni top oynarken görünce kulağımı öyle bir çekmişti ki, o vaziyette eve neredeyse bir kilometre yürütmüştü. Top oynamak, yaramazlık yapmak gibi bir durumdu o yıllarda."

Nazilli'de iki amatör takım vardı: Menderes Spor ve Sümer Spor. Doğan Akı siyah-beyazlı renkleri o yıllarda seçmişti. Menderes takımında forma giyerken Sümerspor ona talip oldu. "Ben 15 yaşındaydım. Sümerspor Sümerbank fabrikasının takımıydı. Beni istediler. Onlar daha çok İzmir'den oyuncu alırlardı. Kadroları güçlüydü. Oyuncular sürekli kamp yapardı. Çalışanlara saat ücreti olarak 33 kuruş öderlerdi. 16 yaşındayım ve beni aldılar, o yıllarda elime 90 lira geçiyordu ki büyük bir rakamdı."

Altay'la tanışmam

"Fenerbahçe'nin ünlü kalecisi Cihat Arman Beşiktaş'ta görev yapıyordu. Yüze yakın oyuncuyu davet etmiş eleme yapıyorlardı. Ben de İstanbul'daydım, bu elemelere katıldım. Üçer penaltı attırıyorlardı. Sonra Nazilli'ye döndüm. Sokaklarda 'Altay şehrimizde' ilanlarını gördüm. Pazar günü maç yapılacaktı. 7 ay İstanbul'da okuldaydım ve antrenmansızdım. Takıma beni de aldılar. Maçta Bayram Dinsel'den telgraf gelmişti. 'İlk vasıta ile İzmir'e gel, Milli Takım'la antrenman maçı yapacağız' diyordu. Heyecandan sabaha kadar uyuyamadım. Ardından İzmir'e gittim ve Altay Deniz Lokali'nde toplandık. Merhum Hakkı Gürüz kafiye başkanıydı. Sezai Karabilgin ise futbol ajanıydı. Kadroya dahil edilip İstanbul'a ulaştık."

1954 yılında resmi olarak Altay ile sözleşme imzalayan Doğan Akı, Göztepelili Gürsel ve Gürel kardeşler ile birlikte aynı kaderi paylaştıklarını da söylüyor: "Onlar Göztepe ile sözleşme yaparken ben de Altay ile yapıyordum. Onlar beni, ben de onları tanıyordum. Ancak kader bizi aynı mekanda buluşturmuştu."

Doğan Akı, Altay ile birlikteliğini böylece başlatırken 1956-1957 ve 1957-1958 lig dö-



Antrenörlük yaptığı yıllarda Doğan Akı.

nemlerinde kazandıkları İzmir şampiyonluklarını da anımsıyor. Ne var ki, bir yıl sonra yani 1959 yılında Beşiktaş'a imza atıyor. Ancak Altay ile iki yıllık yerine üç yıllık imza attığını bilmediğinden cezalı duruma düşüyor. Bu süreci şöyle açıklıyor:

"Futbolcular biraz da iyi niyetliyse her şey aleyhine oluyor. 18 yaşındaydım ve Altay'la iki yıllık sözleşme yaptığımı sanıyordum. Meğer Bayram Dinsel üç yıllık yapmış. Bu da bana üzüntü verdi. Oysa Beşiktaş bana 45 bin lira vermişti. O dönemde Kadri Ayaç, Galatasaray'dan Karagümrük'e rekor paraya, 55 bin liraya gitmişti."

Cezalıyız

Beşiktaş'ın 1959 yılındaki şampiyonluğunda Doğan Akı 6 aylık cezası nedeniyle yer alamamıştı. Ancak Beşiktaş'ın tarihinde yeri vardı. 6 aylık cezanın hikayesi ise başkaydı: "Beni kulağımdan tutup 'top oynama' diye döven hocamdan mektup almıştım. Altay'ı Nazilli'ye getirmemi istiyordu. Oyuncuların bir kısmı İzmir'deydi. Sezon bitmişti. Neyse, bir takım yaptık ve kendi cebimizden otobüs tutup gittik. Maçta tatsızlık yaşandı, karakolluk olduk. Her şeyin tatlıya bağlandığını sanmıştık ama ceza almışız. Neyse ki başkanımız Nuri Togay sayesinde cezamız 6 aya indirildi. Ancak ben verilen ceza nedeniyle Beşiktaş'ın şampiyon kadrosunda ilk yarı oynayamadım."

Doğan Akı Altay'la başlayan serüvenini yine Altay'la noktalarken, teknik direktörlük dönemlerinde de futbola hizmet etmeyi hiç ama hiç unutmayanlardan biriydi. Şimdi ne mi yapıyor? Sporcu kişiliğinden taviz vermeden, geçmişte değil ama geçmişine de sahip çıkarak bugünü yaşıyor, gündemi takip ediyor. Sakin, huzurlu hayatında onu hiç yalnız bırakmayan dostlarıyla geçip gidiyor zaman...



A Milli Takım yurtdışına gidiyor.

Doğan Akı

Acil Telefonlar

AKS 110
ACİL SERVİS 112
POLİS İMDAT 155
JANDARMA 156
SU ARIZA 185
CENAZE HİZMETLERİ 188

Ulaşım

Ulaşım
Otogar (İzotaş)
0 232 472 10 10
Üçkuyular Terminali
0 232 259 88 62
Adnan Menderes Havalimanı
0 232 274 26 26
THY 0 232 484 12 20
TCDD Basmane Garı
0 232 484 53 53
TCDD Alsancak Garı
0 232 464 77 95
Denizcilik İşl. (Liman)
0 232 425 87 00

**Konak Belediyesi
Evlendirme Memurlukları**

Fuar Evlendirme Memurluğu
0 232 425 24 60
Eşrefpaşa
Evlendirme Memurluğu
0 232 250 25 05
Gültepe
Evlendirme Memurluğu
0 232 457 49 90
Güzelyalı
Evlendirme Memurluğu
0 232 285 05 00

**KONAK BELEDİYESİ
MÜDÜRLÜKLERİ**

0 232 484 53 00

**Basın Yayın ve Halkla
İlişkiler Müdürlüğü** (1202)
Bilgi İşlem Müdürlüğü (1904)
**Çevre Koruma ve
Kontrol Müdürlüğü** (1681)
**Destek Hizmetleri
Müdürlüğü** (3606)
Dış İlişkiler Müdürlüğü (2129)
**Emlak İstimlak
Müdürlüğü** (1531)
Etüd Proje Müdürlüğü (1703)
Fen İşleri Müdürlüğü (1602)
Hukuk İşleri Müdürlüğü (1651)
**İmar ve Şehircilik
Müdürlüğü** (1302)
**İnsan Kaynakları ve
Eğitim Müdürü** (1451)
**Kadın ve Aile Hizmetleri
Müdürlüğü** (2959)
**Kentsel Tasarım
Müdürlüğü** (3522)
**Kültür ve Sosyal İşler
Müdürlüğü** (2114)
**Mali Hizmetler
Müdürlüğü** (2134)
**Muhtarlık İşleri
Müdürlüğü** (1218)
Özel Kalem Müdürlüğü (1103)
**Park ve Bahçeler
Müdürlüğü** (3502)
Plan ve Proje Müdürlüğü (1402)
**Ruhsat ve Denetim
Müdürlüğü** (1351)
Sağlık İşleri Müdürlüğü (1587)
**Sosyal Yardım
İşleri Müdürlüğü** (1250)
Spor İşleri Müdürlüğü (2127)

**Strateji Geliştirme
Müdürlüğü** (3404)
**Teftiş Kurulu
Müdürlüğü** (2400)
**Temizlik İşleri
Müdürlüğü** (7000)
**Ulaşım Hizmetleri
Müdürlüğü** (2500)
**Veteriner İşleri
Müdürlüğü** (2210)
**Yapı Kontrol
Müdürlüğü** (1504)
Yazı İşleri Müdürlüğü (1571)
Zabıta Müdürlüğü (1151)
Merbel Genel Müdürlüğü
0 232 464 41 52

Resmi Daireler

Valilik
0 232 455 82 82
Büyükşehir Belediye Başkanı
0 232 293 12 00
İZFAŞ 0 232 497 10 00
Ege Serbest Bölge Md.
0 232 251 35 94
TRT Bölge Md.
0 232 463 02 03
**Basın Yayın ve Enformasyon
İl Müdürlüğü**
0 232 489 42 91
Emniyet Müdürlüğü
0 232 489 05 00
**Güney Deniz
Saha Komutanlığı**
0 232 463 01 00
Hava Eğitim Komutanlığı
0 232 285 96 50
**İl Gençlik ve
Spor Müdürlüğü.**
0 232 464 82 08
İl Müftülüğü
0 232 441 82 01
Meteoroloji Bölge Müdürlüğü
0 232 285 39 65
Defterdarlık
0 232 483 09 25
Milli Eğitim Müdürlüğü
0 232 477 21 00
Ulaştırma Bölge Müdürlüğü
0 232 495 20 00
Ege Bölgesi Sanayi Odası
0 232 441 09 09
İl Sağlık Müdürlüğü
0 232 441 81 11
Çevre İl Müdürlüğü
0 232 341 68 00
Dokuz Eylül Üniversitesi
0 232 464 80 47
Ege Üniversitesi
0232 388 01 10
Yüksek Teknoloji Enstitüsü
0232 750 60 00

Hastaneler

**İzmir Büyükşehir Belediyesi
Eşrefpaşa Hastanesi**
Yenişehir Mahallesi,
Gaziler Caddesi
Konak/İzmir
Tel:0 232 293 80 00
Hastane Poliklinik
**AĞIZ BİRLİĞİ AĞIZ VE DİŞ
SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ**
Ali Çetinkaya Bulvarı No: 34/1
Alsancak Tel: 0232 463 86 88
ATA DİŞ POLİKLİNİĞİ
Vasif Çınar Bulvarı Çelebi Apt.
No: 25 K: 2 D: 4 Alsancak
Tel: 0 232 464 86 26

ATAKALP HASTANESİ
1418 Sok. No: 16 Kahramanlar
Tel: 0 232 483 14 14
**DENTAKİD ÖZEL
SAĞLIK HİZMETLERİ**
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 53/4
Alsancak Tel: 0 232 465 11 05
**DENTORION AĞIZ DİŞ
ESTETİK MERKEZİ**
Mustafa Bey Cad. No:1/1 D:18
Alsancak Tel: 0 232 464 88 11
**DIET INN BESLENME VE
DİYET DANIŞMA MERKEZİ**
Kıbrıs Şehitleri Cad. Mayıs Apt.
No: 4/7 Alsancak
Tel: 0 232 463 53 67 - 463 53 29
DİZDARER ÖZEL SAĞLIK
1394 Sok. No: 11 D:9 Alsancak
Tel: 0 232 464 04 06
**DOĞU-ŞAN ÖZEL AĞIZ VE
DİŞ SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ**
Cumhuriyet Bul. No: 181 D:3
Alsancak Tel: 0 232 421 59 65
**DR. CEVDET TUĞRUL MEME
MER. ANKA ÖZEL SAĞLIK**
Ali Çetinkaya Bul. No: 58/1
Alsancak Tel: 0 232 446 84 75
**DUYMER İŞİTME
CİHAZLARI MERKEZİ**
1720 Sok. No: 2 Karşıyaka
Tel: 0 232 364 22 59
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 4
Alsancak Tel: 0 232 463 74 55
**EL MİKROCERRAHİ
ORTOPEDİ TRAVMATOLOJİ
HASTANESİ**
1418 Sok. No: 14 Kahramanlar
Tel: 0 232 441 01 21
**GELİŞİM EGE SPECT
TEŞHİS MERKEZİ**
Mimar Sinan Cad. No: 13/1
Kahramanlar Tel: 0 232 464 22 32
**İDEAL AĞIZ VE DİŞ
SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ**
Talatpaşa Bul. No:16 D:1
Alsancak Tel: 0 232 463 09 39
www.idealclinic.com
**İLGİM KADIN HASTALIKLARI
VE DOĞUM MERKEZİ**
Talatpaşa Bul. 1434 Sok. No: 1/6
Alsancak Tel: 0 232 463 89 29
www.ilgim.com.tr
**İREN BETİP VE Tüp
BEBEK MERKEZİ**
Talatpaşa Bul. 1436 Sok. No:6
Alsancak Tel: 0 232 464 58 88 (pbx)
KENT HASTANESİ
8229 Sok. No:30 Çiğli
Tel:0 232 386 70 70
KÜLTÜR TIP LABORATUVARI
1394 Sok. No: 11 Alsancak
Tel: 0 232 464 42 32
LAMED ÖZEL SAĞLIK HİZM.
1359 Sok. No:1 K:2 D: 5-6
Umut Sitesi Alsancak
Tel:0 232 464 22 33
ÖZEL ÇINARLI HASTANESİ
Anadolu Cad. No: 14 Çınarlı
Tel: 0 232 462 27 27
ÖZEL KENT TIP MERKEZİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 140
Alsancak Tel: 0 232 488 28 28
RETİNA GÖZ MERKEZİ
Talatpaşa Bul. 1488 Sok. No:3
Alsancak Tel: 0 232 464 49 49
STAR KADIN SAĞLIĞI
Ali Çetinkaya Bul. No: 66/4
Alsancak Tel: 0 232 464 71 51
TALATPAŞA TIP LAB.
Talatpaşa Bul. No: 61/2
Alsancak Tel: 0 232 463 08 97

**TÜRK KANSER ARAŞTIRMA
VE SAVAŞ KURUMU İZMİR**
Mahmut Bozkurt Cad. No: 47 /2
Alsancak Tel: 0 232 464 85 84
YAŞAM LABORATUVARI
Kıbrıs Şehitleri Cad. 1447 Sk. No: 6/1
Alsancak Tel: 0 232 464 55 64
ZÜBEYDE HANIM TIP MERKEZİ
Zübeyde Hanım Cad.
No: 39/B Alaybey Karşıyaka
Tel: 0 232 366 22 77

**KONAK BELEDİYESİ
SEMT MERKEZLERİ**

SEMT MERKEZLERİ
**Mersinli Nazime-Sacide
Akarcalı Semt Merkezi**
2814 Sok. No: 7 Mersinli/İzmir
Tel: 0 232 445 29 06
Basmane Semt Merkezi
Akıncı Mahallesi
1299 Sok. No: 7 Basmane
(Oteller Sokağı)
Tel: 0 232 445 93 79
Agora Semt Merkezi
Ali Reis Mahallesi
806 Sok. No: 7 Patlıcan
Yokuşu/Agora
Tel: 0 232 483 05 98
Saadet Mirici Semt Merkezi
Şehit Nedim Tuğaltay Mahallesi
843 Sok. No: 50 İkiçeşmelik
Tel: 0 232 425 35 10
İsmetpaşa Semt Merkezi
İsmetpaşa Mahallesi
3660/1 Sok. No: 5 İsmetpaşa
Tel: 0 232 457 37 40
Ballıkuyu Semt Merkezi
Kocatepe Mah. Hacı Efendi Cad.
No: 232 Ballıkuyu
Tel: 0 232 446 00 40
Eşrefpaşa Semt Merkezi
Selçuk Mahallesi
İkiçeşmelik Cad. No: 5
Cicipark İçi Tel: 0 232 250 71 00
Gültepe Semt Merkezi
Anadolu Mahallesi
Plevne Cad. No: 18 Gültepe
Tel: 0 232 433 25 77
Kadın Danışma Merkezi
442 Sokak No:73 Konak
Tel: 0 232 425 35 01
Mehmet Ali Akman Semt Merkezi
4/1 Sokak No: 6/A
Diyarbakır Apartmanı Üçkuyular
Tel: 0 232 425 45 55
İleri Yaş Sağlıklı Yaşam Merkezi
442 Sokak No:73Konak/İzmir
Tel: 0 232 425 35 01
Tarık Dursun K.Yazar Evi
269 Sokak No:12 Karataş
Tel: 0 232 422 52 36

Oteller

AKSAN OTELİ
Gaziler Cad. No: 214-216
Basmane Tel: 0 232 441 70 61
ANEMON İZMİR
Mürsel Paşa Bul. No: 40
Kahramanlar Tel: 0 232 446 36 56
ANEMON FUAR OTEL
1362 Sok. No: 57 Montrö Alsancak
Tel: 0 232 446 06 46
BALCA OTEL
1484 Sok. No:11
Alsancak Tel: 0 232 422 30 74
BEYOND HOTEL
Kızılay Cad. 1376 Sok. No: 5
Alsancak Tel: 0 232 463 05 85

NE NEREDE?... NE NEREDE?... NE NEREDE?...

BLUE BOUTIQUE HOTEL
Mürselpaşa Bul. 1265 Sok. No: 13
Basmene Tel: 0 232 484 25 25

COMFORT OTEL
Mürselpaşa Bul. No: 159
Tel: 0 232 425 26 00

WYNDHAM GRAND İZMİR ÖZDİLEK
İnciraltı Cad. No: 67 Balçova
Tel: 0 232 292 13 00

OTEL DOKUZ EYLÜL
Mustafa Kemal Sahil Bul. No: 273
Küçükalyalı Tel: 0 232 445 94 80

EGE PALAS OTELİ
Cumhuriyet Bul. No: 210
Alsancak Tel: 0 232 463 90 90

EGE SAĞLIK OTELİ
Ege Üniversitesi Arkası
Bornova Tel: 0 232 373 48 62

İSMİRA OTEL
Gazi Osman Paşa Bul. No: 26
Alsancak Tel: 0 232 445 60 60

İZMİR HİLTON
Gazi Osman Paşa Bul. No: 7
Alsancak Tel: 0 232 497 60 60

İZMİR PALACE
Vasif Çınar Bul. No: 2
Alsancak Tel: 0 232 421 55 83

KARACA OTELİ
1379 Sok. No: 55 Alsancak
Tel: 0 232 489 19 40

KAYA PRESTİGE
Tel: 0 232 483 03 23

KİLİM OTEL
Atatürk Bulvarı Alsancak
Tel: 0 232 484 53 40

KORDON OTEL
Akdeniz Cad. No: 2
Pasaport Tel: 0 232 425 04 45

MOVENPICK HOTEL İZMİR
Cumhuriyet Bul. No: 138
Pasaport Tel: 0232 488 14 14

MERKEZ OTELİ
Anafartalar Caddesi No: 755
Konak/İzmir Tel: 0 232 483 93 83

OLİMPİYAT OTEL
945 Sokak No: 2 Basmene/İzmir
Tel: 0 232 425 1269

OTEL MARLA
Kazım Dirik Cad. No: 7
Pasaport İZMİR Tel: 0 232 441 40 00
Faks: 0 232 441 11 50

OTEL BAYLAN
1299 Sok. No: 8 Basmene
Tel: 0 232 483 01 52

OTEL KAYA
Gazi Osman Paşa Bul. No: 45
Alsancak Tel: 0 232 483 97 71

PALM CITY OTEL
Mürsel Paşa Bul. No: 149
Basmene Tel: 0 232 445 80 80

RESİDENCE BUTİK OTEL
Mürsel Paşa Bul. No: 28
Basmene Tel: 0 232 441 90 90

SC INN BOUTIQUE HOTEL
Mürsel Paşa Bul. No: 2
Basmene Tel: 0 232 446 54 00

SUSUZLU ATLANTİS OTEL
Gazi Bul. No: 128
Çankaya Tel: 0 232 483 55 48

SWISSOTEL GRAND EFES
Gazi Osman Paşa Bul. Heykel
Tel: 0 232 414 00 00

OGLAKCIOĞLU PARK BOUTIQUE HOTEL
1367 Sokak No: 9 Basmene
Tel: 0232 425 33 33

YUMUKOĞLU OTEL
Şair Eşref Bul. 1371 Sok. No: 8
Çankaya Tel: 0 232 483 65 65

Tiyatrolar - Sahneler

ATATÜRK İL HALK KÜTÜPHANESİ
Tel: 0 232 425 08 97

İZMİR DEVLET TİYATROSU
Tel: 0 232 445 89 41

İDT KONAK SAHNESİ
Tel: 0 232 483 50 35

İSMET İNÖNÜ SANAT MERKEZİ
Tel: 0 232 489 09 26

İZMİR TİYATRO

BAB-I SANAT SAHNESİ
Şehit Fethi Bey Caddesi Pasaport
Tel: 0 232 446 77 95

DEÜ SABANCI KÜLTÜR SARAYI
Tel: 0 232 441 90 09

HAMLE TİYATROSU
Tel: 0 232 446 88 57

İZMİR DEVLET OPERA VE BALESİ
Tel: 0 232 441 01 73

İZMİR DEVLET SENFONİ ORKESTRASI
Tel: 0 232 489 09 26

İZMİR SANAT
Tel: 0 232 483 63 34

KARŞIYAKA AÇIK HAVA TİYATROSU
Tel: 0 232 362 61 61

Kültür Merkezi

KONAK BELEDİYESİ TÜRKAN SAYLAN ALSANCAK KÜLTÜR SANAT MERKEZİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 12 Alsancak Tel: 0 232 422 52 36

KONAK BELEDİYESİ SELAHATTİN AKÇİÇEK EŞREFFAŞA KÜLTÜR MERKEZİ
İnönü Cad. No: 2/1 Bayramyeri
Tel: 0 232 262 45 90 - 262 99 84

KONAK BELEDİYESİ GÜZELYALI NAZİM HİKMET KÜLTÜR MERKEZİ
32 Sok. No: 4 Fuat Göztepe Parkı
Güzelyalı Tel: 0 232 224 24 30

KARATAŞ DARIO MORENO SANAT MERKEZİ
Turgut Reis Mahallesi Dario Moreno Sokak
0 232 422 52 36

AHMED ADNAN SAYGUN SANAT MERKEZİ (AASSM)
Mithatpaşa Cad. 1087 Sok. Güzelyalı Tel: 0 232 293 38 00

ALMAN KÜLTÜR MERKEZİ
Tel: 0 232 489 56 87

EÜ ATATÜRK KÜLTÜR MER.
Tel: 0 232 483 85 20

FRANSIZ KÜLTÜR MERKEZİ
Cumhuriyet Bul. No: 152
Alsancak Tel: 0 232 466 00 13

KEDİ KÜLTÜR SANAT MER.
Atatürk Cad. No: 86/A
Alsancak Tel: 0 232 464 99 35
www.kedikultursanat.org

NARLIDERE BELEDİYESİ KÜLTÜR SANAT MERKEZİ
Tel: 0 232 238 80 55

TÜRK-AMERİKAN DERNEĞİ
Tel: 0 232 464 20 95

TÜRK-İTALYAN KÜLTÜR DER.
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 58
Alsancak Tel: 0 232 421 52 42

ZİYA GÖKALP KÜLTÜR MER.
Tel: 0 232 366 44 59

Sinemalar

AFM PASTEL
Tel: 0 232 489 22 00

AGORA
Tel: 0 232 277 25 25

BATI
Tel: 0 232 347 58 25

CİNEBONUS KONAK PIER
Tel: 0 232 446 90 40

DESEM SİNEMALARI
Tel: 0 232 422 53 10

KARACA
0232 445 87 13- 445 87 76

Müzeler

KONAK BELEDİYESİ NEŞE VE KARİKATÜR MÜZESİ
Tel: 0 232 465 31 05

KONAK BELEDİYESİ İZMİR MASK MÜZESİ
Tel: 0 232 465 31 07

KONAK BELEDİYESİ ÜMRAN BARADAN OYUN VE OYUNCAK MÜZESİ
Tel: 0 232 425 75 13

KONAK BELEDİYESİ RADYO VE DEMOKRASİ MÜZESİ
Tel: 0 232 484 14 83

KONAK BELEDİYESİ KADIN MÜZESİ
Tel: 0 232 484 04 81-489 45 22

AGORA AÇIKHAVA MÜZESİ
Tel: 0 232 483 46 96

ARKEOLOJİ MÜZESİ
Tel: 0 232 489 07 96

ATATÜRK MÜZESİ
Tel: 0 232 464 80 85

BERGAMA MÜZESİ
Tel: 0 232 631 28 83

ÇEŞME MÜZESİ
Tel: 0 232 712 66 09

EFES MÜZESİ
Tel: 0 232 892 60 10

ETNOGRAFYA MÜZESİ
Tel: 0 232 489 07 96

İNÖNÜ ANI EVİ
Tel: 0 232 422 52 36

İZMİR RESİM VE HEYKEL MÜZESİ
Tel: 0 232 482 03 93

ÖDEMiŞ MÜZESİ
Tel: 0 232 545 11 84

TABIAT TARİHİ MÜZESİ

Tel: 0 232 388 26 01

TCDD MÜZE VE SANAT GALERİSİ
Tel: 0 232 464 31 31

EGE ÜNİVERSİTESİ KAĞIT VE KİTAP SANATLARI MÜZESİ
Tel: 0 232 374 59 31

Dernekler

ÇAĞDAŞ YAŞAMI DES. DERNEĞİ
1451 Sok. No: 17/3
Alsancak Tel: 0 232 464 33 59

EGE ORMAN VAKFI
1452 Sok. No: 10/A K:3
Tel: 0 232 464 51 60

İZMİR DAĞCILIK VE DOĞA SPORLARI İHTİSAS KULÜBÜ
1456 Sok. No: 96/3 Alsancak
Tel: 0 232 421 30 10
0 541 421 30 90

İZMİR FOTOĞRAF SANATI DER.
1457 Sok. No: 12/3 Alsancak
Tel: 0 232 464 32 12

İZMİR KÜLTÜR SANAT EĞİTİM VAKFI
Mithatpaşa Cad. No: 38
Karataş Tel: 0 232 482 00 90

YENİ YÜKSEKTEPE KÜLTÜR DER.
1482 Muzaffer İzgü Sokağı No: 5
Alsancak Tel: 0 232 464 57 39
1710 Sok. No: 11 Karşıyaka
Tel: 0 232 381 67 76

Turizm Danışma

ADNAN MENDERES HAVALİMANI
Tel: 0 232 274 26 26

İL TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
Tel: 0 232 483 51 17

BERGAMA Tel: 0 232 631 28 51

ÇEŞME Tel: 0 232 712 66 53

FOÇA Tel: 0 232 812 12 22

SELÇUK Tel: 0 232 892 63 28

Konsolosluklar

ABD Tel: 0 232 464 87 55

İNGİLTERE Tel: 0 232 463 51 51

İTALYA Tel: 0 232 463 66 76-96

YUNANİSTAN Tel: 0 232 464 31 60

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	K	O	M	P	L	E	Ü	Z	Ü	C	Ü	
2	A	B	A		E	M	E	N		M	İ	R
3	N	A	R	A		E	L	İ	M	İ	N	E
4	T		O	Z	A	L	İ	T		T	A	T
5	A	Z	N	İ	F		M	E	T		S	İ
6	R	E		Z	A	M		R	O	T		C
7		B	R	E	Z	İ	L		P	E	K	İ
8	O	R	A		İ		A	K	A	L	A	
9	B	A	C	İ		A	N	A	L	İ	S	T
10	E		İ	Ş	A	R	E	T		F		R
11	L	A		İ	R	K	T	A	Ş		H	A
12	İ	M	A	L	A	T		R	A	H	İ	P
13	S	O	S		B	İ	Z		S	O	B	E
14	K	R	İ	T	İ	K		K	E	P	E	Z

BULMACA... BULMACA... BULMACA... BULMACA... BULMACA...

SOLDAN SAĞA

1. Eksiksiz, gerekli her şeyi tamam olan, tam - Acıklı
2. Yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş - Ağaç dikilen çukur - Baş, kumandan
3. Haykırma, bağırma - '... etmek' (elemek)
4. Kalıptan çekilen resim kopyası - Lezzet
5. Bir domino oyunu türü - Gel-git olaylarında denizin kabarması - Silisyum elementinin simgesi
6. Bir nota- Fiyat artırma - Direksiyon ile tekerlek arasındaki çubuk
7. Baklagillerden, bazı ağaçların kırmızı boya çıkarılan odunu - Evet, pekâlâ
8. O yer - Amerikan tohumundan üretilen bir tür pamuk
9. Kız kardeş - Çözümleyici
10. Anamlı iz, im
11. Lantan elementinin simgesi - Aynı soydan olanlardan her biri - Şaşma anlatan bir söz
12. Ham madde işlenerek yapılan her türlü mal - Papaz, keşiş
13. Bazı yemeklerin üzerine dökülen, domates, baharat gibi şeylerle yapılan karışım - Birinci çoğul şahıs - Çocuk oyunlarında, önceden kararlaştırılmış yere ulaşıldığında söylenen söz
14. Eleştiri - Dağların oyuk, kuytu yerleri

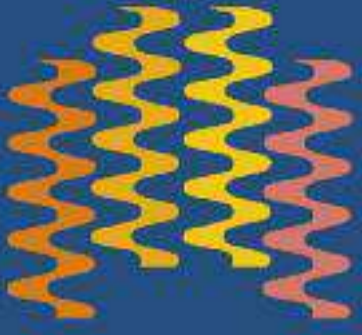
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												
13												
14												

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. Tartma aracı, baskül - Dikili taş
2. Göçebelerin konak yeri - Tek parmaklılardan, ata benzeyen, derisi çizgili, Afrika'da yaşayan memeli hayvan - Aşk
3. Kestane rengi - Geri dönen - Başkaldırıcı
4. Ermiş kadın - Parlak
5. Türk alfabesinin ortasındaki harfin

- okunuşu - Sözyitimi - Araplara özgü olan
6. Gerçekleştirilmesi zamana bağlı istek - Bir nota - Kuzey Kutbu'yla ilgili, Kuzey Kutbu yakınında olan
7. Dokunaklı, koygun - Bir ilenme sözü, beddua
8. Birlikçi, birlikten yana - Arap Yarımadası'nın doğusunda bulunan, başkenti Doha olan ülke
9. Sekerek yürüyen - İçine mendil gibi şeyleri koymaya yarayan, çeşitli büyüklükte,

- kumaştan koruncak
10. Afrika kıtasının en güney ucundaki burun - Bir eser üzerindeki hak - Uyarmak amacıyla kullanılan bir söz
11. Kelimeyi farklı anlamlarda kullanma sanatı - Tellerden oluşan ve kasılarak vücut hareketlerini sağlayan organ - Bağış
12. Yetiştirici, müstahsil - Bir çubuk bağlanmış iki düşey ipten yapılmış salıncağa benzer jimnastik aracı



YAŞANACAK
ŞEHRE GÜÇ
KATIYORUZ

Pazaryeri, semt merkezi,
nikah ve düğün salonu ile
otoparkın yer alacağı

TOROS SOSYAL TESİSİ'NİN TEMELİNİ ATTIK

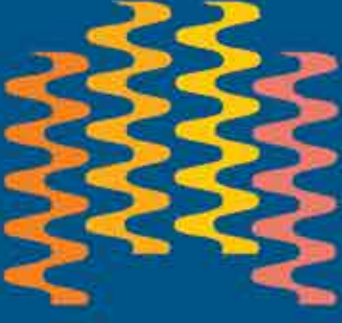


Toros'ta
Yeni Bir Yaşam
Alanıdır
Kurduğumuz...

Sema PEKDAŞ
Konak Belediye Başkanı



KONAK BELEDİYESİ



YAŞANACAK
ŞEHRE GÜÇ
KATIYORUZ

Sosyal hayatı canlandırarak
yeni bir yaşam alanı

GÜLTEPE SPOR MERKEZİ'NİN TEMELİNİ ATTIK



Gültepe'de
büyük bir adımdır
attığımız...

Sema PEKDAŞ
Konak Belediye Başkanı



KONAK BELEDİYESİ